

Salâh Bîrsel

dört köşeli üçgen

ROMAN

ADA YAYINLARI

de Chirico

dört köşeli üçgen

Salâh Bîrsel

Birinci Baskı 1961
İkinci Baskı Mayıs 1980
Hilâl Matbaacılık Koll. Şti.
Telefon: 22 91 78 - İstanbul

Kapak Resmi:
De Chirico

DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN

YAZARIN ÖBÜR KİTAPLARI

- Dünya İşleri (1947)
Şiirin İlkeleri (1952)
Hacivatın Karısı (1955)
Günlük (1955)
Sen Beni Sev (1957)
Ases (1960)
Kikirikname (1961)
Fransız Resminde İzlenimcilik (1967)
Kendimle Konuşmalar (1969)
Haydar Haydar (1972)
Goethe (1972)
Şiir ve Cinayet (1975)
Kahveler Kitabı (1975)
Ah Heyoğlu Vah Beyoğlu (1976)
Kuşları Örtünmek (1976)
Kurutulmuş Felsefe Bahçesi (1979)
Hogazlı Şiirleri (1980)

Salâh Bîrsel

DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN

ROMAN

ADA YAYINLARI

İstiklâl Cad. 475-479, Kat:3 Beyoğlu-İstanbul

I

BİR GÖZLEMCİ

Ben bir gözlemciyim, uluslararası bir gözlemci.

Gece uyurken bile gözlemcilik görevimi elden bırakmam.

Gazinoda oturanlar, işportacılar, memurlar, müdürler, satınalma kurulu üyeleri, şöförler, karaborsacılar, önemli derneklerin genelyazmanları, orospular, hırsızlar, aydınlar hep benim gözlemim altındadır.

Ben, bu gözlemciliğe, çalıştığım Tütün Yaprakevi'nin deposunda alıştım.

İşimin, günün yirmi dört saatinde etrafı kolaçan etmek olması beni, ister istemez, kimi gerçeklere varmağa, gerçeklerin öteki yanlarını, üçüncü yanını, dördüncü yanını, beşinci, on beşinci, otuz beşinci yanını görmeğe götürüyordu.

Benim bu görevimi çokları anlamamıştır.

Gözlem gücümü depodaki işlere açık tutuşumun, tütünlerin havalandırılması gerektiğini şeflerime haber verişimin özel bir anlamı olduğuna kulak asmayanlar :

— Ulan, şuna açıkça bekçiyim desene, diye bana çıkışmışlardır.

Kimileri daha da ileri gitti :

— Sen bir gözlemci isen bizim dostumuz değilsin. Dost, hiçbir arka düşüncesi olmıyan kişidir.

Bana içerliyenlerin yanıldıkları nokta burasıdır sanırım.

Gözlemciliğin arka düşünceyle hiç mi hiç ilgisi yoktur. Gözlemcilikte bütün düşünceler öndedir. Vitrinlerdedir. Bunları istediğiniz zaman avucunuza alabilir, istediğiniz biçimde bıçağınızı yüreğine saplayabilirsiniz.

Hem ne var, birçoıkları bu arka düşünceyi gözlemci olmandan taşıyorlar.

Bence, insanların bütün eksikliği gözlemciliğe el uzatmalarından geliyor. İnsanların hepsi gözlemci olduğu yada tütün depolarına bekçi yazıldıkları gün bu dünyanın yüzü renk değiştirecektir.

Durun, hemen de gülmeye kalkmayın, otuz yıl tütün depolarında gözlemde bulunmuş bir profesörün vereceği felsefe dersi ile kitaplar arasında bunalmış bir profesörün vereceği ders arasında büyük ayrılıklar vardır.

Gerçi, bir kitap kurdunun bildiği şeyleri kimselerin bilebilmesine olanak yoktur ama, üzerine tütün, deri yada buğday kokusu sinmiş bir kişinin söyleyeceği sözü de hiçbir bilgi, hiçbir filozof söyleyemez.

Kimileri de bana acıyordu :

— Bir kıyıya çekilip insanların nasıl yürüdüklerini, nasıl yemek yediklerini, nasıl çocuklarını okula götürdüklerini, nasıl kendilerini sekiz katlı apartımanlardan aşağı attıklarını, nasıl otomobil satınaldıklarını seyredeceğine, atıl, çalış, kendini göster, zenginliklerini ortaya koy!

Ben, bu gibilerin sözlerine bana mısın demiyordum.

Benim gözlemciliğim çorap gibi istenildiği zaman çıkarılıp karyolanın altına fırlatılacak şeylerden değildi. İnsan, ko-

lundan, bacağından nasıl geçemezse, ben de gözlemciliğimden silkinemiyordum.

Hem, "kendini göster" sözü de öyle sağlam temele oturtulmuş deyişlerden sayılamazdı. Tütün deposunda işler öylesine düzenlenmişti ki, ben, 5000 mumluk elektrik ampulü altında dursam bile kimseler beni göremezdi.

Doğrusu ya, ben, istiften aşağı yuvarlanmış bir tütün yaprağını alıp yerine koyar, vazistaslardan içeri giren havanın nemini ölçmek için elimin ve yüzümün derisini havayı dinlemeye bırakırken kendimi yeter derecede gösterdiğime inanıyordum.

Bunu, enseme kaşır, cigara içer, dahası, bağışlayın, ayak-yoluna giderken bile belli ettiğimi sanırım.

Nedir, benim gözlemciliğime sinirlenen büyüklerim ben-de dişe gelir bir yön bulamıyorlardı da, pazara sürülecek hiç-bir malı olmayan asansörcü İsmail'e zeki, çalışkan, anlayışlı, dünya güzelliklerine açık bir kişi gözüyle bakıyorlardı.

İsmail'in çalışkanlığına ben de kalıbımı basarım.

Bir asansörcünün çalışkan olmaktan başka yapabileceği bir şey yoktur. Ama zeki, anlayışlı sözlerinin İsmail'le bir alış-verişi olabileceğini düşünemiyordum.

Zaten, uzağa gitmeyin, şu dünyada kaç kişi belli bir zekâ-ya ulaşmıştır? Kaç kişi anlayışlıdır? Kaç kişi dünya güzelliklerine açıktır?

İsmail'i kesseler, bir damla kanı akmazdı.

Bunu biliyordum.

Ama bunu, sadece ben biliyordum.

Ötekiler, tütün işçileri, memurlar, şefler, patron, patronun karısı, öyle ya patronun karısı, İsmail'in çalışkan bir dolap beygirinden başka bir şey olmadığı düşüncesini gülünç buluyorlardı.

Hoş, ilk zamanlar, bunu pek belli etmediler. Ama, sonradan, bir yaz günü, patronun karısı, kendi gibi yarı giyinik üç bayanla depoyu gezmeğe geldikleri vakit işler karıştı.

Patronun karısı önde yürüyor, yanındakilere çok şeyler bildiğini yada kocasının çok önemli bir işi olduğunu anlatmak için ellerini, kollarını sallayarak açıklamalarda bulunuyordu.

Kadınlar da ona gereğince saygı gösteriyormuş gibi davranıyorlar, süslü bayanlara özgü dinleme yöntemlerine uyarak, hareket etmekten kapanan göğüslerini, sık sık, eski durumlarına getiriyorlardı.

Bütün bunlar iyiydi.

Patronun karısı konuklarıyla, benim çalıştığım depoyu gezip de öteki katlardaki depoları da görmek için asansöre yaklaştığı vakte kadar da bu kadınca düzen sürgit oldu.

Ama patronun karısı asansörün düğmesine basıp, gerekli zaman sonunda, asansörün gelmediğini görünce bana döndü :

— Bu asansöre de ne oldu, ışık yandığı halde gelmiyor?

— Öyle katırları asansörde çalıştırırlarsa böyle olur.

Amanın, ortalık o an bulandı.

Sağdan sola, önden arkaya doğru havayı boşlukta tutan binlerce, milyarlarca iplik bir saniyede kopuverdi.

— O da ne demek?

Bunun ne demek olduğu birkaç saat sonra meydana çıktı.

Patron, benim görüşüme katılmadığını belli etmek için, İsmail'i tuttu benim başıma buyruk etti.

O gün, bugün, İsmail bana da, öteki bekçilere de destebaşılık ediyor.

Önceleri buna kızmak istedim. Sonra düşündüm ki, benim görevim başkadır. Benim görevim İsmail'e kızmak değil, sinirlenmemek, heyecanlanmamak, duygulanmamaktır.

Evet, işten anlayanlar tanığımdır, İsmail'e hiçbir türlü öfkelenmedim.

Ama ondan da, patrondan da, patronun karısından da bunun acısını çıkardım.

Eskiden günde 24 saat gözlem yaparken, o günden sonra gözlemciliğimi 48 saate yükselttim.

Bunun da nasıl olduğunu sırası gelince anlatırım.

II

SİLİNDİR - ŞAPKA İÇİNDEKİ SİNEK

Uzun zaman odamın neden dört köşe olduğu üzerinde kafa yordum.

İnsanlar oturdukları yerleri hep dörtgen biçiminde yapıyorlardı da neden bunları üçgen, beşgen, ongen, yirmigen içine oturtmayı istemiyorlardı.

Bunu şairlerin, kendi aklını beğenmişlerin, kadınların ve zenginlerin de düşünmediğini kabul etmek doğru olmasa gerek.

Kimi zaman, şurada burada rastlanan yusuvarlak bir kule, bir burç, bir kümbet insanların bu düşüncelere pek yabancı olmadıklarını ortaya koymağa yetebilir.

Nedir, bu işin garip bir yanı da var.

Kişioğulları savaşmak, dövüşmek, düşmanlarının kalbine dum-dum kurşununu yollayıp kendi derilerini kurtarabilmek için yusuvarlak yapılar yükseltiyorlardı da oturmak, uyumak, sevişmek için hep dört köşe odalar, sofalar, salonlar yapıyorlardı.

Demek ölmek, savaşmak için bir kasnak, bir çember içi-

ne girmek, konuşmak, radyo dinlemek için de ille dört köşeli odalarda bulunmak gerekiyordu.

Hani, balonsu bir odada, insanın düşünceye dalması, konuşmasını derleyip toplayabilmesi, şiir düzmesi de oldukça güç bir iştir.

Balonsu bir odanın ne sağı, ne de solu bellidir.

Sağı solu belli olmıyan bir yerde de kimseden ortaya bir şeyler koyması beklenilmemelidir.

Böylesine bir odada bir sineğin uçuşması bile düşünülemez.

Uçmak için bir yolun kendi üzerine dönüşmemesi, yolun bir başı ve sonu olması gerekir. Oysa, bir kasnak, bir kümbet, bir külhan, bir silindir - şapka içinde hiçbir yere, çıkış noktası adı kondurulamaz.

Hadi, böyle bir şey oldu diyelim, bir kümbetin, bir silindir - şapkanın herhangi bir noktasından havalanan bir sinek bir süre sonra aynı noktaya gelip konar ki, bu da o noktanın bir çıkış noktası sayılmasının bütün koşullarını ortadan kaldırmış olur.

Bu açmaz karşısında, kimilerinin yolun başıyla sonunun bir olduğuna yada sineğin hiç yer değiştirmedişine inanması beklenebilir. Ama bunun da, hareket eden sinek ve yol kavramlarıyla bağdaşabilmesine mantık bakımından olanak yoktur.

Doğrusu, karpuz gibi bir odada ağı erimiş bir pantolonun öyle haftalarca duvara asılması da düşünülmemelidir. Asılsın, odadaki insanın durduğu yere göre pantolon boyuna yer değiştirecektir.

Böyle bir odada kitapların, divanın, gramofonun bulunması da gariptir. Hele gramofonun üstüne birkaç plak atıvermenin, pencerelere basma perdeler sarkıtmanın hiçbir anlamı bulunamaz.

Odanın içindeki gözlemci yerinden kıpırdamasa, başını sağa sola döndürmese iş bir dereceye kadar kolaylaşabilir. Ama gözlemcinin küçük bir bükülüğü karşısında kitap, pan-

tolon, divan, gramofon, plak ve perde kendilerini boyuna kendi üzerine dönen bir hızlılığa kaptırmış olurlar.

Tutun ki, bunun da ilk ağzda, insanı şaşırtacak bir yönü bulunmasın.

A noktasındaki bir eşyanın biraz sonra B noktasında, biraz sonra C noktasında, biraz sonra D noktasında olması fizik bilgisi bakımından, bal gibi, eşyanın yer değiştirdiğini gösterir. Ama bu eşya B, C, D, E, F... noktalarında iken A noktasından da ayrılmamışsa artık buna fizik bilginleri de bir şey yapamaz.

İşin zorluğu şurada ki, bu şaşırtıcı durum sadece balonsu odalarda kendini belli etmiyordu.

Dışarda, okullarda, vapurda, pazarlarda, mağazalarda, meyhanelerde, plajlarda da sık sık ortaya çıkıyor, en umulmadık bir anda insanları Asya gribi gibi yakalarından yakalayıp onları yumak yumak olmuş sayıklama inlerine savuruyordu.

Ne dersiniz deyin, 850 gramlık Çengel armudunu yada Kavak incirini terazinin biri 1 kilo gösteriyorsa, bir başkası 975, bir öbürü 1050, bir dördüncüsü de 1125 gram olarak tartıyordu.

Gerçi ortada, ortadan kaldırılamıyacak bir gerçek vardı : 850 gramlık Çengel armudunu yada Kavak incirini hangi tartıya vurursanız vurun hep 850 gramdan fazla geliyordu. Şimdiye kadar yapılan deneyler şunu açıkca belirtmişti ki, İstanbul'da olsun, Haydar - Abad, Tumbuktu, Quebec'te olsun 850 gram Çengel armudu yada 850 gram Kavak inciri hiç mi hiç 850 gramdan aşağı düşmüyordu.

Ama, 850 gramlık armudun yada incirin hiçbir zaman 850 gramdan aşağı inmediği gerçeği tartılan meyvanın gerçek ağırlığının anlaşılmasına da elvermiyordu.

Bir defasında da, bir sinemada, başıma oldukça karışık şeyler geldi.

Salona girmiş, biletimin numarasını taşıyan koltuğa oturmuştum.

Biraz sonra, bir başka adam belirdi. O da benim oturduğum koltuğa oturacaktı.

Biletinin numarası benimkinin ayniydi.

Programcı kız benim daha önce geldiğim için orada oturmam gerektiğini açıkladı.

Adamın buna bir şey dediği yoktu.

Ben, gerçekten, erken geldiğim için orada oturuyordum.

Ne var, bileti olduğu halde ayakta kalmaya adamın akli yatmıyordu.

Ben durumu aydınlatmak istedim :

— Daha önce gelseydiniz siz otururdunuz. Ben daha önce geldim, ben oturdum.

— Sizin biletinizin numarasına göre oturmanız kadar doğru bir şey olamaz. Ama ben de biletimin gösterdiği koltuğa oturmak isterim. Bunu hiç değilse, biletinin gösterdiği koltuğa oturma özgürlüğü adına isterim.

— Evet, sizin bu işte tastamam hakkınız var. Ama bu yer, görüyorsunuz, sizden önce bana satılmış.

— Bu yerin size daha önce satıldığını, buraya benden önce gelmiş olmanızdan çıkarıyorsanız yanılıyorsunuz. Ben bu yeri 4 gün önce ayırttım. Sizinse bu bileti 5 gün önce almadığınızı umarım.

— Olabilir. Ama bir yer aynı zaman parçası içinde iki kişinin olamayacağına göre, siz artık bu konu üzerinde durmamalısınız.

Adamı yatıştırmak isteyen programcı kız da :

— Size, dedi, bir iskemle vereyim.

Adam :

— Sen benim kim olduğumu biliyor musun? Ha, benim kim olduğumu biliyor musun?

İlkin beş on kişilik bir çevrenin duyma sınırları içinde geçen sızlanma solosu yavaş yavaş bütün seyircilerin dikkatini çekmeğe başlamıştı. Adam, bu son sözünü o kadar yüksek sesle söyledi ki ikinci balkondan biri :

— Vur! diye bağırdı.

Buna öteki seyirciler de katılmakta gecikmediler.

Doğrusu, adam gürültüye pabuç bırakacak biri değildi :

— Ben, biletimin gösterdiği numaraya oturmalıyım.

Seyircilerin bir bölümü adamın sözleriyle eğleniyorlardı. Bir bölümü de rahatsız edilmekten öfkelenmeğe başlamışlardı. Sonunda birisi :

— Kes be moruk!

Bu söz, beni yerimden kaldırmak isteyen adamı bütün bütüne çileden çıkarttı.

— Nasıl, nasıl sen beni yerime oturmaktan mı alakoymak istiyorsun? O halde sen de kalk bakalım oradan.

Biraz evvelki sözü söyleyen kişi de bıçkın birine benziyordu :

— Hadi, hadi, fazla zart - zurt etme!

Beriki adam buna yeniden karşılık yetiştirmek üzereydi ki, sinema müdürlüğünden gürültüyü duyan iki kişi salona girip, gürültü uzmanını götürmeğe çalıştılar.

Adam, ilkin, karşı koymak istedi. Ama sinemacılardan biri tam bir Çoban Mehmet'ti. Adamı kolundan tuttuğu gibi dışarı çekiverdi.

Bu olay, haftalarca aklımı çekeledi.

Ayrı açılara göre beliren bu iki gerçeği kavrayacak, bağdaştıracak daha başka bir gerçek vardı herhalde. Ama, insan aklı, o ünlü Alman filozofuna hak verdirtecek biçimde, bu gibi gerçekleri kavramak üzere yaratılmış değildi.

Bu denli karışıklıklar, bütün yaşantım boyunca, her zaman ve her peşrevde karşıma çıktı. Her zaman ve her peşrevde de, gözlemcilik görevimde, beni çuvaldız gibi soktu.

Ama, daha onları deşmeyelim.

III

DÜŞÜNCELERİ OKUMAK

Bir pencere arkasından, bir dürbün, bir duvar, bir sokak kenarından derlediğim ilk gözlemler bana insanların çokluk karınlarından konuştuklarını öğretti.

İnsanlar en sevinçli yada en kızgın anlarında, şarkı söyler, dikiş diker, kumar oynar, balık tutar, demir döver, bisiklete binerken karınlarından bir takım sesler geliyordu.

Ama, bu işin farkında olan kimseler pek azdı. İnsanların çoğu bu gurultuların boğazdan geldiğini sanıyor, söylenenleri daha iyi anlayabilmek için kulaklarım boş yere karşılarındakilerin ağızlarına yaklaşıyorlardı.

Bir aşığın sevgilisine söylediği "Seni ölünceye kadar seveceğim" sözünde, bir personel müdürünün iş arayan birine verdiği "Siz adresinizi bize bırakın, biz ilk yer boşalmasında size yazarız" karşılığında, bir politikacının seçim söylevinde, bir futbol maçı seyircisinin oyunculara yuha çekmesinde, bir otobüs biletçisinin yolculara bağırmasında hep karından kopan deyiş biçimleri seziliyordu.

İnsanlar karınlarından konuşmakla hem düşüncelerini

mantıklarının baskısı altında tutmak gibi bir rahatsızlıktan kendilerini sıyırmış oluyorlar, hem de dünyanın mantıkla yönetilebileceği üzerinde direnen felsefe bezirgânlarına kesin sonuçlu bir protesto çekmiş bulunuyorlardı.

Karından düşünmek kişiöğluna dünyanın bütün nimetlerini açıyor, yağmayan yağmurları yağıdırıyor, geceleri gündüze çeviriyor, doğuşla ortaya çıkan yaratılış ayrımlılığını gidererek vurdumduymaz bir adamın, bilgili, görgülü kişilerle bir tutulmasını sağlıyordu.

Dahası, kimi zaman, çok ileri de gidiyor, bir bunağı, bir andavallıyı, bir sado - mazoisti aydınların buyurucusu katına çıkarıveriyordu.

Doğrusu, bu durumdan, bilginler, profesörler, yazarlar da pek memnundular. Onlar da kitaplarını çabucak, bir gecede, bir saatte, bir dakikada karalayiveriyorlar, ünlerini, zenginliklerini hemencecik arttırma mutluluğuna erişiyorlardı.

Bu gerçeğe vardıktan sonra, insanların düşüncelerini anlamak için kulağımı karınlarına dayayıp içerden gelen gurultuları dinlemeğe başladım.

İlk çalışmalarım için tütüncü kızları gözüme kestirdim.

Kızlar, bu düşünceleri okuma deneylerimden çokça hoşlanıyorlar, benim, elimle kalçalarını sıvazlayıp kafamı karınlarına yapıştırmama zekice düzenlenmiş bir oyun adını veriyorlardı.

Kızların gurultuları çok değişti.

Sabahleyin işitilen gurultularla öğleyin yada akşamleyin işitilen gurultular arasında dağlar kadar ayrılık vardı.

Kimi zaman, deneyin başındaki gurultularla, sonundaki gurultular da birbirini tutmuyordu.

Bu, herhalde onların düşüncelerinin de sık sık değişmesinden böyle oluyordu.

Yirmi yaşındaki bir kızın gurultularıyla, evde kalmış bir

kız kurusunun yada dul bir kadının gurultuları arasında da uçurumlar vardı.

Genç kızların karınlarından çok sesli ve uzun bağırtılar işitilirken, dulların, içi geçmiş kızların karınları kısık, kısık goruldamaktaydı.

Gerçi, kimi dulların genç kızları bastırıldığı da oluyordu. Ama bu, bindebir olan işlerdendi.

Düşünceleri okuma deneylerim, az zamanda, bütün Tütün Yaprakevi'nde duyuldu.

Yirmi beşinden aşağı olan kızlar, deneyler karşısında ürkek davranıyorlarsa da dullar, yaşı ilerlemişler, deneyler için bana kendiliklerinden başvuruyorlardı.

Gerçi, hiç belli olmuyor, kimi zaman 18, 16 yaşındaki bir kız da hiç akla gelmiyen bir anda depodaki odamın kapısını açıveriyor, karnını istediğim incelemeye açık tutmak için bütün uysallığını takıp takıştırıyordu.

Öte yandan, deneylerimin gerçek anlamını kavrayamamış kimi dullar ise evlenmeden önce böyle bir işe girişemeyeceklerini, çünkü, dış görünüşlerin tam tersine, kendilerinin namuslu birer kadın olduklarını söylüyorlardı.

Gün geldi, çalışma alanımı tütün deposunun dışına taşırdım.

Artık, kadın erkek ayırmıyor, herkesin karnını dinliyordum.

Hani, erkekler de, kadınlar gibi, birbirlerine hiç benzemiyorlardı. Bir memurun karnından, üzüm çuvaları arasına sıkışmış bir sıçan sesine benzeyen cızırtılar sızarken, bir hurda demir tüccarının, bir genel müdürün karnı güm güm ötüyordu.

Ne yazık ki, bu deneyler çok uzun sürmedi. Düşüncelerini merak etmediğim için karınlarını deneyden geçirmediğim üç beş kaknem kadın ortalığı birbirine kattı. Bunlara, ögle

paydoslarında hep tütün istiflerinin arkasında rastladığım birkaç delikanlı da katıldı.

Delikanlılar deneylerimi boyuna kadınlara uygulamama sinirleniyorlar, beni iyi niyetli bir deneyci olmamakla suçluyorlardı.

Tütün Yaprakevi'ndeki öteki erkek işçiler gerçi benden yana çıkıyorlar, bunun bir erkek için olağan işlerden olduğunu söylüyorlardı ama, bunlar da düşünceleri okumak için bir insanın karnının dinlenmesini bir türlü anlayamıyorlardı.

Bir gün, yanıma bir işçi sokuldu, İçişler Şefi Bay Hidayet'in beni çağırdığını haber verdi.

Ben, ilkin, bu çağrının, bekçiliğimle ilgili bir nedene dayandığını düşünerek pek umursamadım.

Ama Şefin odasına girip de orada, öğle paydoslarını kuytu köşelerde geçiren delikanlılardan biri ile asansörcü İsmail'i görünce işlerin sarpa sardığını sezinler gibi oldum.

İsmail her uğursuz işe burnunu sokmaktan geri kalmıyan tiplerdendi. Birinin bacağının kırıldığını yada evinin yandığını haber alıp da yıkıma uğrayanın yanma koştuğunuzda, İsmail'in sizden önce oraya gelip azrail gibi acılı kişinin baş ucuna dikilmiş olduğunu görürdünüz.

Bay Hidayet'in odasında geçen konuşmaları bugün işitmiş gibi hatırlarım.

Gerçi, bunlar hiç de önemli şeyler değildi. Ama bir gözlemci, her şeyi, her zaman ve her yerde hatırlamasını bilir.

Hatırlamadıktan sonra, bir insanın gözlemci olmasına ne gerek var?

Şef :

— Sen bir takım haltlar karıştırmışsın.

— Ne gibi efendim?

— Sen bilirsin. Kadınları odana alıyormuşsun.

— Bunda hiç fenalık yok ki Bay Hidayet. Netekim siz de odanıza...

— Güzel konuş.

— Ben fena bir şey demiyorum ki.. Siz de odanıza..

Bay Hidayet ayağa kalktı :

— Ulan kovulmak mı istiyorsun?

— Neden efendim, ben yanlış bir şey söylemedim ki..

— Ulan şefinle bu türlü mü konuşursun sen? İlikle önünü.

Önümü ilikledim.

Şef lafını sürdürdü :

— Burada böyle şeyler istemem.

— Ne gibi şeyler efendim?

— Bir de bilmezlikten geliyor! Bak oğlum, burada böyle işler sökmez. Kadınlara sarkıntılık yapacaksan git dışarda yap. Burada böyle şeyler olmaz.

Şef hem konuşuyor, hem de burnunun üst tarafından beni dikizliyordu.

— Ben kadınlara sarkıntılık yapmadım. Sadece onların karınlarını dinledim.

Bunu o kadar rahat, o kadar kaygısız bir biçimde söylemiştim ki Şef bir an durakladı.

— Ben sadece kadınların karınlarını dinledim.

diye sözümü perçinledim.

— O da ne demek, doktor musun sen?

— Doktor değilim ama insanların düşüncelerini anlamak istiyorum.

— Bak oğlum, bu düpedüz benimle alay etmektir. Bilirim beni sarakaya almak aklından geçmez. Ama bu, düpedüz benimle alay etmektir.

Asansörcüye döndü :

— Sen ne dersin buna İsmail?

— Haklısınız efendim, bu, düpedüz sizinle alay etmektir. İsmail'in üzerine atılmamak için kendimi zor tuttum.

— Hayır efendim, bu, olsa olsa kadınlarla alay etmektir.

İçişler Şefi biraz gevşemişti.

Bir iki defa da karnından güldü :

— Kadınlarla alay etmek ha? Güzel, güzel. Kadınlarla alay etmek!

Sonra yeniden kaşlarını çattı :

— Sen daha gençsin, ekmeğinle oynamak istemem, ama bir daha kadınlara yaklaştığını işitirsem, kendini kovulmuş bil.

Şeften zılgıt yediğim günden sonra tütün deposundaki deneylerime son verdim.

Bu, zamanla, beni dışardaki deneylerden de soğuttu.

İnsanlar bilimlere karşı, hele bu denli yepyeni bilimlere karşı kendilerini kapalı, sımsıkı kapalı tutuyorlardı.

Zaten, daha sonraları, iyi bir gözlemci olabilmek için deney-ciliğe sapmamak gerektiğini de anladım.

Deneycilik, kişiöğlunu, gerçekleri bütünüyle kavramaktan alakoyuyordu.

IV

EVLER VE KADINLAR

Öğleden önceki zamanlarda, saat on sularında, kuşluk vaktinde sokaklarda dolaşmasını çok seviyordum.

Bu sıralarda kocalar işlerinde, masalarının önlerine eğilmiş yada müşterileriyle içinden çıkılmaz pazarlıklara girişmiş olurlardı.

Kadınlarsa en güzel anlarındaydılar.

Mevsime bakmazlar, japone, göğüslerinin bütün türküsünü ortaya koyan entariler giyerler, pencere önüne, ya bir gezici bahçıvanı çağırmak, ya kilim silkelemek, yada köşe başındaki manava seslenmek için yaklaşırlardı.

Kimi zaman sabahlıkla kaldıkları da olurdu.

İşte o saatler, sabahlıklarını hiç kavuşturmazlar, evde yalnız oldukları için kimse tarafından görülmek korkusu yokmuşcasına odanın içinde peripembe gider gelirlerdi.

Gerçi kimilerinin, bir kopçayla, bir kuşakla sabahlıklarının iki kanadını birbiri üstüne kavuşturdukları da görülürdü ama, bunlar da evli kadınlara özgü cömertliği hiç aksaklığa uğratmazlar, ev içi yolculukları pencere önüne rastladığı va-

kit, daha iyi örtünmek istiyormuş duygusunu uyandıracak biçimde, sabahlıklarını ilkin iki yana, bütün bütüne açarlar, sonra ödevini yapmış bir öğrenci memnunluğuyla onu, yeniden, eski kapanık haline getirirlerdi.

Evlerden bu saatlerde, dışarıya doğru, bir büyü, bir sarhoşluk, bir manolya kokusu, bir sakız macunu sessizliği fırlatırdı.

Bir gözlemci ise, kafasının içine oturtulmuş merceğin daha iyi parıldadığını, sinemaskop sisteminin alıcıları gibi nesnelerin ön ve arka planlarını aynı netlikle kavradığını duyar gibi olurdu.

Gerçi kadınların ön ve arka planlarını aynı açıklıkla yakalamak oldukça güç bir işti. Ön planda bilgili, ateşli, hamarat ve uysal görünen bir kadının yüzüne arka planda bir şirretlik, bir anlayışsızlık, bir bönlük, bir miskinlik gölgesi vuruyordu.

Hoş, kadınlar ön planlarıyla arka planlarındaki bu ikiliği gizlemek için kolay ve yüzdeyüz sonuçlu bir çare bulmakta gecikmiş değillerdi.

Bu yüzden kocalarına boyuna eksik bilgi veriyorlar, onlarca geçerli sayılmayan bir yere gittikleri vakit, konuşmalarına, haşarılıklarını saklayacak bir biçim katmağı unutmuyorlardı.

Kocaları onlara şöyle soruyordu :

— Bugün öğleden sonra nerdeydin?

— Arkadaşıma gittim.

— Güner'e mi?

— Senin istemediğin yere gider miyim?

— Peki nerdeydin?

— Nerde olacak Fatma'da.

Bu konuşma gerçeğe tamıtamına uygundu.

Kocasına öğle sonrasını nerde geçirdiğini söyleyen kadın büyük bir doğrulukla doğru söylüyordu.

Kocalar, ya öğleden önce ne yaptın diye sorsalar, karıları onun da karşılığını vereceklerdi.

Ama kocalar, gerçeğin bir parçasını ele geçirdikten sonra öteki parçalarını merak etmiyorlar, böyle bir şey sormaya yanaşmıyorlardı.

Kadınlar da sorulmamış soruları yanıtlamakla işleri yokuşa sürmeği çıkarlarına uygun bulmuyorlardı.

Burada, bütün suç kocalardaydı.

Kocalar karılarını soru yağmuruna tutuyorlar, ama asıl sorulması gereken soruyu kestiremiyorlardı.

Zaten, birçokları karılarının eksik bilgi vermek yoluyla düzenledikleri bu yalanlara pek tutkundular. Karıları doğruyu söyleyip de, günlerini âşıkalarının yanında geçirdiklerini açıkladıkları zaman küplere biniyorlar, bağırıyor çağırıyorlar, ya mahkemelere koşuyorlar ya da çocuklarını pataklıyorlardı.

Tersine, kendilerine doğruyu söylemeyen eşlerini ise bin uzmanlık göstererek bağırılmasına basıyorlar, onları elmasa, pırlantaya, incik - boncuğa boğuyorlardı.

Ortada, kadınları küçük düşürecek bir durum da yoktu hani. Onlar sadece eksik bilgi veriyorlar, bunu da kocaları bundan hoşlanıyor diye yapıyorlardı.

Kadınlar, bir de, sevgililerini kocalarına tanıtmaya büyük bir önem veriyorlardı.

Kocalara gelince, onlar da tanıdıkları aşıkları, tanımadıklarına yeğ tutuyorlardı. Karısının sevgilisini bilmek erkeklerin gururunu okşuyor, onları bilmeden aldatılmak korkularından kurtarıyordu.

Bilmek, bildiğini sanmak, bilir gibi olmak, bir parçasını bilmek her çatışmayı ortadan kaldırıyor.

Ama, bütün bunlar belki de gerekli, yararlı bir yaşama biçimi, bir üslubuydu.

Yaşam ancak kimi şeyleri bilmek, kimi şeyleri de bilmemekle ayakta durabiliyordu belki.

Anlaşılan, kadınlar olsun, kocalar olsun mutluluklarını an-

cak bu yarı bilmek, yarı bilmemek alanı içinde yuvarlanmak-
la uzatabiliyorlardı.

Evlerin, apartımanların içini gözetlemek bana çok şeyler öğretti.

Günlerden bir gün, karanlık ve تنها bir sokakta durmuş yine apartımanlardan birinin içersini incelerken, bir kadını, ayna önünde, kendisini bütün çıplaklığıyla seyreder buldum.

Kadın elleriyle göğsünü kabartıyor, sağa sola dönerek vücudunun kıvrımlarını gözden geçiriyor, en özel yerinin aynadaki uslu, terbiyeli ve uykulu duruşunu seyrediyordu.

Bu manzara beni çok duygulandırdı.

Bir kadını, böylesine içten, böylesine kendini dinler bir çerçevede içinde ilk kez görüyordum.

O güne kadar tanıdığım kadınlar karşıma hep bir taraflarını saklamağa çalışan yönleriyle çıkmışlardı.

Neyse ki, bu şaşkınlığım çok sürmedi.

Gözlemciliğimin daha sonraki günlerinde böyle manzaralara sık sık rastlayışım bu konu üzerindeki merakımı, heyecanımı az zamanda dağıttı.

Kadınlar bir aynayla başbaşa kaldıkları vakit hemen soyunuveriyorlar, elleriyle koltukaltlarını, kalçalarını, göbeklerini sıvazlıyorlardı.

Ama pimpirik ve dul kadınlar bu işlere daha düşkünlüler. Onlar kapı çalındığı zaman, örtünmek gerekmiyeceği sanılan yakın birileri gelmişcesine, ayna önündeki halleriyle kapıyı açıyorlar, karşılarında bir yabancı, bir erkek gördükleri vakit de kapıyı hemencecik gelenin yüzüne kapamıyorlar, sadece içeri odaya kaçıyorlardı. Kaçarken de, içeri odaya giden yolun daha iyi görülmesini sağlamak, yola biraz ışık düşürmek amacıyla kapıyı ardına kadar açmayı da unutmuyorlardı.

Doğrusunu söylemek gerekirse, onların bu yaptıkları düpedüz bir incelikti.

Yaşamın girdisini çıktısını öğrenmiş, bir çok sofralarda, topluluklarda bulunmuş, et bıçağıyla balık bıçağını birbirinden ayırmağı bellemiş ve bir yığın erkeğin ortasında bir başına oturup viski içmiş bir bayandan beklenen bundan başkası olamazdı hani.

Ama erkekler, kadınların davranışlarını, kendilerince yorumlamağa çokça hevesli olduklarından bu türlü davranışların gerçek anlamlarına yaklaşıyorlardı.

Tohuma kaçmış kadınların birçok özellikleri vardı.

Ötekiler, gençler, toylar da hemen her ilgiye karşılık verirdi ama erkeklerin kendi huylarınca davranmalarını isterler, bunun üzerinde gereğinden çok dururlardı.

Yaşlı dullar, ınuşmula suratlılar ise erkeklerin ağızlarının içine bakar, iyi saatte olmalarını beklerlerdi. Bunun için günlerce aylarca gık demeden bir kenarda durmağı bile göze alırlardı.

Bunlar, çokluk, kendilerini uzun zaman sevip de sonradan bırakıp giden erkekleri göklere çıkarmaktan da geri kalmazlardı.

Bu gibilerin yaşantılarına kaç erkek karıştığı, her zaman için, övdükleri erkeklerin sayısından çıkarılabiliirdi.

Bunların bir hoş yönü de her sözü doğrulamaları, bol bol açık saçık hikâyeler anlatmalarıydı.

Ne yalan söyleyeyim, gözlemcilik beni yaşlı kadınlara iyiden iyiye bağlamıştı.

Pörsük ve kavruk etlerine dudaklarımı yapıştırıyor, okyanuslardaki akıntıların tuzlu serinliğini andıran terleriyle yüzümü, yanaklarımı ıslayordum.

Gerçi, sonradan, her şey bitince, kendimden iğreniyor, kadını bırakıp kaçıyor, ama günler haftalar geçince, yeniden, hem de bu kez eski hevesimi bölgede bırakacak bir hızla o erkeklik gücü dağıtan kaynağa koşuyordum.

Ağzımla, ellerimle, ayaklarımla gözlem yapmağa alışmam da işte böyle başladı.

V

GERÇEĞİ ARAMAK

Öhö, öhö, öhö.. ö.. ö.

Yazları, izin günlerimi plajlarda geçiriyordum.

Plajlarda insanlar başkalarının giysilerini giymekten, başkalarına kavuk sallamaktan, başkaları gibi düşünmekten kurtuluyorlardı.

Doğrusu ya, insanlar, kendi türlerine benzememeğe, herkesten başka bir adam olmağa pek çok değer veriyorlardı. Ama çevrelerinden kaçmak, çevrelerinin üstüne çıkmak için attıkları her adım onları çevrelerine öykünmeye götürüyor, her davranış onları bulundukları yere çiviliyordu.

İnsanlarda bir dışlamak korkusudur gidiyordu.

Kendi içlerinden dışarı fırlamak, kendi kişiliklerini, kendi düşüncelerini başkalarına kabul ettirmek onlara Tanrı işlerine karışmanın korkusunu veriyordu.

Bu ürkme kişioğlunu sinmeğe, düşünmemeğe, bir duygu sığılığı içinde kâh kumların üstünde, kâh kumların altında yaşayan bir yengeç gibi ikili ve şaşkın bir yaşam sürmeğe de iteliyordu.

İnsanların tümü böyle olsa, dış yaşamın sürekliliğini sağlamak, iç dünya ile dış dünya arasında denge kurmak, yüzde-yüz olanaksız bir hal alabilirdi.

Bereket, aradabir, elli yılda, yüz yıldabir ortaya çıkan bir şair, bir bilge, bir politikacı insanlara birtakım düşünce hapları, birtakım güzellik formülleri, birtakım yaşama reçeteleri sunuyorlardı da insanlar bu haplar, bu formüller, bu reçeteler, bu muskalar yüzü suyuna daha bir yüzyıl yaşayabiliyorlardı.

Plaja gelip bedenini kumların kızgınlığı içine salan adam bütün bunları düşünüyor, sezinliyor, biliyor ama paçasını sıyırmak için gerekli adımı atmağa yanaşmıyordu.

Tersine, kendi dış duruluğunun bozulmaması için kumların, denizin, plajın bütün kandırıcılığına, sinsiliğine, iki yüzlülüğüne karşı koyuyor, belki düşüncesi çelinir kuruntusuyla, denizden çıkar çıkmaz hemen duşların altına koşarak, derisine yapışan tuzu üzerinden silkelemekte tezlik gösteriyordu.

Doğrusu, bir iç yaşam çölünden geçmek insanların hiç işine yaramıyor, onları evsiz barksız koyuyor, öksüz, katıksız ve eğlencesiz bırakıyordu.

Öhö, öhö, öhö.. ö..ö

Gözlemlerimin belli bir zenginliğe erişmesi plajlar yüzündendir.

Şehirde olağan sıcaklıklarda elde ettiğim gözlemler, plajlarda kendini, kumlar yüzünden artan sıcaklığa kaptırmış gözlemlere hiç uymuyordu.

Dışarda 20 derecede ortağının ense köküne bir miralay patlatmadan duramıyan kalantör bir lokantacı, burada 62 derecelik kumlar üstünde, hareket pekliğine uğramış bir mavuna gibi, sırtüstü, kıpırdamadan, nefes aldığını bile belli etmeden saatlerce yatıyordu.

Kimileri ise, plaja, dışardaki nanemolla yaşamın alışkanlıklarından sıyrılmadan geliyorlardı.

Bunlar, yine, birbirlerine, dışardaki gibi silik, miskin, kur-naz bir yüz boyasıyla yaklaşıyorlar, birbirlerine, yine, makara yapmağa savaşıyorlardı.

Bu gibiler kimi zaman suratlarının korkunçluğunu saklamak için aile kabinelerine sığınıyorlar, denizde yarım saat duruyorlarsa, kabinelerde dört saat kalıyorlardı.

Onları budak deliğinden seyretmeğe, insanların kapalı bir yerde bir başına oldukları vakit nasıl davrandıklarını öğrenmeğe can atıyordum.

Buna gözlemciliğim yüzünden can atıyordum.

Ama bu, kolay bir iş değildi.

Kimi zaman gözüm budak deliğine erişemiyor, kimi zaman ise budak deliğinden hiçbir şey görülmüyor, sadece ince pe-davra tahtalarının arasından insanların yalnızlık güzellemesi olan «Inh, inh, ihınnı» sesleri sızıyordu.

Kulak yoluyla yaptığım gözlemlerde, göz yoluyla yaptıklarım-dan çok başarı sağlayışım hep bu plajdaki çalışmalarına bağlıdır.

Ama aradabir de, plajdaki delikanlılardan biri kabinemin üst kısmından başını uzatıyor, beni iki büklüm, yada boyum biraz uzamış bir halde yüzümü yan duvarlardan birine yapışmış olarak yakalıyordu.

Gerçi kimisi, bunun üzerinde durmuyor, hemen çekip gidiyor, ama kimisi kabinemin önüne dikilerek oradan ayrılmak bilmiyordu.

İşte o zaman ben, dışarı çıkmak, işin önemini azaltmak için uzun uzadıya kumlar üzerinde yatmak ve suçun yinelenmediğini belli etmek için de sık sık delikanlının gözüne gözükmek zorunda kalıyordum.

Öhö, öhö, öhö.. ö..ö

Tütün Yaprakevi'nin İçişler Şefi Bay Hidayet ile asansör-
cü İsmail'in karısı üzerine ilk gözlemim de plajda olmuştur.

Denizde bir delikanlının genç bir kızın bacakları arasından
süzülüp yüzme hünerleri göstermesinin gözlemi henüz bi-
tirmiş, ıslak bedenimle gelip kumlar üstüne oturmuştum ki
uzaktan, plajın kapısından doğru, bir kadınla bir erkeğin kol-
kola, yanaşık düzen yaklaştıklarını gördüm.

Erkek, ikidebir, başını kadının yüzüne eğiyor, ona bir şey-
ler söylemek istiyormuş yada söylüyormuşcasına yanağını
kadının yanağına değdirmeğe uğraşıyordu.

Bu denli davranışları kavrayan gözlemlerimin sayısı pek
çoktu. Bu yüzden, başımı döndürüp gelen çiftle ilgilenmek is-
temedim.

Ne ki, kadınla erkek yanıma yaklaşıncı, erkeğin İçişler Şefi
Bay Hidayet olduğunu anladım.

Bay Hidayet üzerine yeni bir gözlem yapmak hani hiç de
fena olmayacaktı. Ama biraz daha dikkat edince, kadının da
Tütün Yaprakevi'ne sık sık kocasını aramağa gelen, asansör-
cü İsmail'in karısı olduğunu çıkardım. Öhö, öhö.. ö..ö..

Böylesine iki yanlı, katmerli, okkalı gözlemler, bir gözlem-
cinin yaşantısında her zaman rastlanılır şeylerden değildi.
Onun için, hemen olduğum yerden kalkarak gözlemimi gelişt-
tirmek ve bütünlemek için Bay Hidayet'le asansörcünün ka-
rısına doğru seyirttim.

Bay Hidayet, bu hareketimi, ilkin bir yer değiştirme olayı
sandıysa da, benim, kazık gibi önüne çakıldığımı, başka bir
yere kıpırdamak niyetinde olmadığını sezinleyince, o da dur-
du bana dik dik bakmağa başladı.

Kumlara ıslak ıslak uzandığım için bedenim simsiyah kum-
lara belenmiş, yüzüm tanınmayacak bir hâle gelmişti. Hoş,
beni tanıyan dikkatli bir seyircinin beni seçmemesine pek
olanak yoktu.

Asansörcünün karısı da beni tanımakta gecikmedi ve iki

eliyle yüzünü kapayarak bir “A a a..” çekti. Sonra da ters-yüzü kaçmağa başladı.

Bay Hidayet de beni tanımış, bu gereksiz karşılaşma üzere basmama adamakıllı içerlemişti:

— Ne istiyorsun ulan?

Hiç istifimi bozmadım:

— Siz Kore mi dersiniz, Kora mı?

Bay Hidayet benden “Ne istiyorsun ulan?” sözünün karşılığı beklerken, böyle damdan düşercesine sorduğum “Siz Kore mi dersiniz, Kora mı?» sorusu karşısında bir an ne yapmak gerekeceğini kestiremedi. Santurlu bir küfür savurarak İsmail’in karısının arkasından koştu.

Ben de Şefin ardına takılarak büfenin önünde onlara yetiştim.

Bay Hidayet, yeniden :

— Ne istiyorsun ulan?

Ben gene ciddiliği elden bırakmadım:

— Siz Kore mi dersiniz, Kora mı?

İçişler Şefi öfkeden küplere binecek duruma gelmişti:

— Yani ne olacak?

— Hiiiç.. Kimileri Kore, kimileri de Kora diyor da, doğrusunun ne olduğunu merak ettim.

Asansörcünün karısı olmasa Bay Hidayet üzerime atılacaktı. Kadın:

— Hadi, hadi gel artık, diye İçişler Şefini sürükledi.

Bu kez arkalarından gitmedim, gitmediğimi belli etmek için de ıslık çalarak denize doğru koştum.

Akşam, Tütün Yaprakevi’nin avlusunda asansörcüyü hayvanlar gibi gülerken buldum.

Yolda, plajda gördüklerimi asansörcüye anlatmamağa karar vermiştim. Ama onu danalar gibi böğürür görünce kararımı değiştirdim.

Gerçi, bunda gözlemlerimin de bir etkisi olmadı değil.

Yirmi dört saat gözlem derleyip de bunları kullanmayan bir gözlemcinin hiçbir anlamı yoktu.

Gözlemciliğimin bir anlamı olduğuna kendimi inandırmak için İsmail'e gördüklerimi anlatmalıydım.

Bakin, İsmail'i öyle hayvan gibi güler değil de, bir iskemle üstünde, başı önüne eğik, ezilmiş ve bitik bir durumda bulsaydım, gene de böyle bir işe atılmazdım.

Yemin ediyorum atılmazdım.

Hiç değilse kapıcı Arif, ahçı yamağı İbrahim'in yanından ayırır da söyleyeceğimi öyle söylerdim.

Ama gülmesi, her şeyi bir anda bozuverdi:

— İsmail, dedim, bugün plajda senin bayan vardı.

— Varsa ne olmuş?

— Ama plajda Bay Hidayet de vardı.

— Ne yapayım yani?

— Ama senin bayan Bay Hidayetin yanındaydı.

— Ne demek istiyorsun?

— Senin bayanla İçişler Şefi mercimeği fırına vermişler.

İsmail oturduğu yerden üzerime sıçradı:

— Alçak, yalan söylemeğe utanmıyor musun?

Sağ elimle İsmail'i ittim:

— Dur hele. Benim yalanım yok. Ne gördümse onu söyledim.

İsmail burnundan soluyarak.

— Ben senin ne mal olduğunu bilirim. Şimdi bir de namusuma çam kömürü mü süreceksin?

Arif'le İbrahim araya girdi:

— Hadi, hadi, böyle şaka olmaz.

— Yemin ediyorum, şaka değil, işte şu iki gözümle gördüm.

İbrahim:

— Sen yanlış görmüşsün.

diye koluma girdi, beni oradan uzaklaştırdı.

İsmail ters ters arkamdan bakıyordu hâlâ.

İbrahim'e:

— Ne yapalım, dedim, gerçek, kendini görmek isteyeneye yüzünü gösterebilir ancak.

İbrahim suratını astı. Sözlerimden bir şey anlamamıştı.

Ertesi gün Bay Hidayet beni odasına çağırttı.

— Bak oğlum, dedi, sen daha gençsin, ekmeğinle oynamak istemem, ama aklını başına toplamazsan lambana fena üflerim.

— Yine ne oldu?

— Ne olacak, iş saatlerinde gazete okuyormuşsun.

— Ama buna siz izin vermiştiniz.

— Hayır ben hiçbir şeye izin vermedim. Bunu iyi belle.

— Öhö, öhö, öhö..öö. Öhö, öhö, öhö, ö... Bağışlayın gıcık tuttu. Öhö, öhö, öhö, ö.. Bu gıcık öhö, öhö, öhö, ö.. Bu, öhö, hö, öhö.. ö..

VI

YEDİ UYURLAR

Bir gözlemci için en önemli sorun mantık bakımından nerede bulunduğunu bilmektir.

Mantık bakımından nerede bulunduğunu kestiremeyen bir gözlemciden gözlemlerini sıraya dizebilmesi, onları gönlünce istif etmesi beklenemez.

Ben, nerede bulunduğumu bilmiyor, ama hangi dalgaya, hangi rüzgâra kapıldığımı sezinliyordum.

İsmail'in karısı üzerine yaptığım gözlemin iyi sonuç vermemesi beni adamakıllı şabanlaştırmıştı. Belki de, diyordum, ben gözlemlerimde yanılıyorum. Öyle ya, benim gözlem duyularımda, bal gibi bir bozukluk, bir tutukluk olabilirdi.

Bu, hiç de işime gelmiyen bir şeydi.

Gözlem duyularımda bir bozukluk olduğunu kabul etmek şimdiye kadar yaptığım hesapların yeniden başlaması, şimdiye kadar elde ettiğim gözlemlerin yeniden yinelenmesi, gözden geçirilmesi demektir.

Bunun için, bundan böyle gözlem yaparken daha dikkatli

olmak, gözlemlerimi denetledikten sonra bellek dolaplarıma yerleştirmek kararını verdim.

Yanlış gözlem yapmak bana günah işlemişlerin korkusunu veriyor, bir şiire iyi oturmamış bir sözcük gibi ruhumu uzun uzadıya tedirgin ediyordu.

Bu yüzden, doğru gözlemlere varabilmek, gözlemlerimde yanılmamak için bütün uyanıklığımı gördüğüm ve duyduğum şeyler üzerinde toplamağa koyuldum.

Beri yandan, iyi bir gözlemci olabilmek, gözlem gücümü arttırabilmek için boyuna Tanrıya yalvarıyor, Tanrının dileğime kulak kabartması için de, beş vakit namazımdan kalmamaya büyük bir titizlik gösteriyordum.

Ben gözlemciliğe, ilk zamanlar, bir vakit geçirme işi gözüyle bakıyordum. Sonraları bunun, böcek toplama, pul biriktirme gibi yaşamın içinde büyük bir yeri olabileceğini düşündüm.

Gözlemler gözlemleri kovaladıkça, bilgimin derinleştiğini, tembellik içgüdümün ortadan silindiğini, dünya ve insanlar üzerine kesin ve açık bir görüşe vardığımı duyuyordum.

Gerçi, zaman zaman, bu gözlemler iç duruluğumu altüst ediyor, düşüncelerimi bulandırıyor, beni kızdırıyor, sinirlendiriyor, parçalara bölüyordu ama, sonradan, bu öfkeler, bu köpürmeler çok işime yarıyor, gözlem gücümün kamçılanmasına yol açıyordu.

Zamanla, çalışmalarımı iki katına çıkarmanın yerinde olacağını da düşündüm.

Bu, biraz da, öfkelendiğim kişilerden hınç çıkarmama, kimi bir başka biçimde yatıştırmama yardım edecekti.

Hoş, şimdiye kadar, bir dakikamı bile boş geçirmemiş, yirmi dört saatte yirmi dört saat gözlem yapmıştım. Bu durumda, çalışmamı çoğaltmak, ilk bakışta, olanak dışı bir olay niteliğini taşıyordu.

Gelgelelim, mantık bakımından, bir işin, iki katına, üç ka-

tına, dört katına çıkarılamıyacağı düşünölemiyeceğine göre bu işe olmaz gözüyle bakmanın âlemi yoktu.

Yalnız, yirmi dört saatte aralıksız gözlem yapan bir adamın işini iki katma çıkarması ancak 24 saatte kırk sekiz saat gözlem yapmakla sağlanabilirdi.

İlkin, bu bana saçma, temelsiz, mayışık bir şey gibi göründü. Ama bir işin iki katına çıkarılması olanağının su götürmezliği ve çürütölmezliği karşısında bunu kabullenmekten başka yapacak bir şey olmadığını anladım.

Böylece günde yirmi dört saat yerine, kırk sekiz saat, ne diyorum, yetmiş iki saat, doksan altı saat gözlem yapmağa başladım.

Bu arada uykularımı da azaltmanın gerekli olduğuna vardım.

Nöbetçi olmadığım geceler soğuğa bakmıyor, sabahlara kadar sokaklarda sürtüyor, evlerin içini gözetliyordum.

Gün ağarırken de, ancak o vakit, yorgun argın odama dönüyor, iki, üç saat ya uyuyor, ya sayıklıyordum.

Kendimi uyku halinde görmek de beni duygulandırıyor, meraklandırıyor, uykuda kendi kendimi gözetlemeğe iteliyordu.

Tuhaf değil mi, insanlar, uyku yolculuklarının içinden geçerken çok başkalaşıyorlardı.

Gerçi, kimilerinin uyku durumları, uyanık durumlarına da, benziyordu. Uykuda da, gündüzleyin olduğu gibi, bir kenarda duruyormuşcasına yatıyorlar, kıpırdamıyorlar, kıvrılmıyorlar, nefes almıyorlar, titremiyorlar, terlemiyorlar, nasıl yatmışlarsa öylece kalıyorlardı.

Kimileri ise, beş dakikada bir, sağa sola dönüyor, homurdanıyor, kasılıyor, pufluyor, inliyor, bacaklarını makaslamasına karyoladan aşırıyorlardı.

Yatış biçimleri göz önünde tutulursa, erkeklerle kadınlar arasında çok büyük ayrılıklar görülürdü. Erkekler pijamalara, yorganlara sıkı sıkıya sarmalanırken kadınlar hep bol, geniş, açık saçık gecelikler giyiyorlardı.

Kimileri ise, geceliklerini, gömleklerini bile üstlerinden atıyor, uykunun o büyüğü ormanına en doğal biçimde dalıyorlardı.

Kadınların yatışlarından bir şiir, bir melodi çıkarılabilirdi. Kimileri bir keman gibi ipince uzanıyor, kimileri bir ut, bir cümbüş gibi yatağın ortasına çörekleniyordu.

Gerçi, bunların içinde bir kontrbası, bir davulu andıranlar da eksik olmuyordu. Bereket, kimseler, bir gözlemciyi böylelerini uzun uzadıya gözlemlemeğe zorlamıyordu.

Erkeklerse, uykularda, çokluk, kadınlardan uzaklaşmak istiyorlardı. Bir başlarına kalmak, türkülerini yalnız kendilerine saklamak hevesi onları iyice kavıyordu.

Gelin görün ki, kadınlar erkeklere sokuluyorlar, sürtünüyorlar, tutunuyorlar, onların göğüslerine, koltukaltlarına sığınıyorlardı.

Bir şehre, bir köye, uzaktan, topluca bakıldığı vakit, insanların yüzyüze, sırt sırta yattıkları da görülüyordu.

Kimi zaman da birbirlerine dikme bir durumda uyuyorlardı.

Bu, belki de görünmüyor, ama öyle olduğuna inanılıyordu.

Bu durumlarıyla insanlar kavgasız, kinsiz, öfkesiz idiler.

Uyku insanları boğuşmaktan, didişmekten, birbirlerinin kü-lünü havaya uçurmaktan uzaklaştırıyor, onlara temizlik, le-kesizlik, bilgelik, dostluk duygularını aşılıyordu.

Ne var, insanlar bu durumda çok kalmıyorlar, birdenbire, hiç beklenmedik bir anda uyanıyorlar, uyanmadan önce de her günkü asık suratlılıklarını yeniden elde etmek üzere bir düşler koridorundan geçiyorlardı.

İşte o zaman, aşısı bozuluyor, kadınların erkeklere sokul-ması suya düşüyor, kinsizlik, kavgasızlık, öfkesizlik geride, çok geride, Yedi Uyurların mağarasında, uykuların dokusu içinde kalıyordu.

VII

KİMLER GÖZLEMCİ OLABİLİR?

Gözlemcilik bana özgür bir insan olduğumu hatırlatıyor, Tütün Yaprakevi'ndeki uşaklık görevimi kendi özgür isteğimle belirmiş bir iş katma çıkarıyordu.

Ama Tütün Yaprakevi kişilerinin çoğu istem gücünden yoksundu. Daha doğrusu, istemli idiler ama, başlarına biri dikilmeden, kollarını oynatmıyorlardı.

Bunlar, benim, gözlemci olma özgürlüğü içinde yaşamama da akıl erdiremiyorlardı. Gözlemci olma özgürlüğü içinde yaşamak kendi başına buyruk olmayla sıkı sıkıya bağlı görülüyor, işçileri çileden çıkarıyordu.

Onları uyarmak için yaptığım bütün açıklamalar, çabalar boşa gidiyordu.

Bir gün işçi yemekhanesinin kapısında karşılaştığım Kâtip Mahmut:

— Yani ne, dedi, sen bu gözlemcilik özgürlüğüyle bir kilo çavuş üzümü alabilir misin?

— Sayın Bay Kâtip, ben onunla bir kilo üzüm değil, beş

kuruşluk tekel kibriti bile alamam. Ama dünyada beş kuruşluk tekel kibritinden daha değerli şeyler vardır.

— Laf! Senin o gözlemcilik dediğin iş benim karnımı doyurmalı ki, ben o özgürlükten bir şey anlayayım.

— Peki, senin anlamadığın şey ne?

— Böyle özgürlük olur mu be? Sen nerdeyse su içme özgürlüğünden, işeme özgürlüğünden bile laf açacaksın.

— Ha bak, onlar da özgürlük olmasına özgürlük. Ama sadece o işi yapan kişiyle ilgili. Gözlemcilik özgürlüğü ise bütün insanlık tarihini kuşatır.

— Sen aklını yanlış kayıslıyorsun. İnsanlık tarihini nereden çıkardın? Senin yaptığına düpedüz sarkıntılık derler.

— Sayın Bay Kâtip, sarkıntılıkla, kadınların düşüncelerini anlamak için girdiğim deneylere taş atmak istiyorsanız, ben artık deney meney yapmıyorum. Ama kişioğlunun, özgürlüğünü bilmeden yaşamasını benim aklım almaz.

— Tut ki, insanlar özgürlüklerinin bilincine vararak yaşıyor, bu sana bir şey kazandırır mı?

— Bana bir şey kazandırması gerekmez ki.. Kendileri kazansınlar yeter.

Kâtip beni kolumdan tutarak bir kenara çekti:

— Ben sana bir şey söyleyeyim mi?

— Söyle.

— Sen bu gözlemciliği hiçbir baltaya sap olamadığın için uydurmadın mı?

Bütün sinirlerim ayaklanmıştı.

Kolumu kâtipin parmaklarından kurtararak:

— Seninle konuşulmaz zaten!

Yemekhane duvarı boyunca yürüdüm.

Kâtip hâlâ arkamdan bakıyor, pis pis sırtıyordu:

— Ne o, kadınlar helâsına mı gidiyorsun?

Başımı çevirdim, ters ters bakarak:

— O seni ilgilendirmez.

Kâtip üstelemedi, yalnız yılışık yılışık gülmesini biraz daha uzattı, sonra da yemekhaneye daldı.

Kadınlar helâsının tam önüne gelmişim ki durdum. Kâti-bin “Kadınlar helâsına mı gidiyorsun?” sözü kafama zıncı diye girip çakılmıştı.

Doğrusu, şimdiye kadar kadınlar helâsında gözlem yapmayı akıl etmeyişimi büyük bir eksiklik olarak karşıladım.

Vakit öğleye yaklaşıyordu.

Bu sıralarda, ayakyolları tenha olurdu.

Kadınlar buralara çokluk öğle yemeklerinden sonra yada iş aralarında, o da cigara tellendirmek için gelirlerdi. Ama cigara için, daha çok, iş süresini ikiye bölen bir saati seçerlerdi.

Bunları bildiğim için, hiç çekinmeden içeri daldım.

Karşıma gerçekten kimse çıkmadı. Ben de gözüme kestirdiğim bölmelerden birine kapandım.

Hesabıma göre, kadınların gelmesine daha çok vardı.

Vaktimi boş geçirmemek için bulunduğum yerin duvarları, su tenekesi, su tenekesinin üstündeki tahtayla maşrapa, helâ çukurundan yükselen amonyak kokusu üzerine birkaç gözlem yaptım.

Derken, bir ayak sesi işittim.

Biri geliyordu.

Geldi, ama iki yanımdaki bölmelerden birine girmediği için hiç işime yaramadı.

On dakika ara ile gelip giden iki kişiden de bir şeyler çıkaramadım.

Sonunda sağımdaki bölmeye birinin girdiğini işittim.

Avlarımı beklerken tahta bölmelere çakımla gözlem yapmamı kolaylaştıracak delikler açmışım. Şimdi bu deliklerden gelen kızın eteklerini kaldırdığını ve yere çömeldiğini görüyordum.

Hani bu gözlem, diğer gözlemlerim yanında özel bir değer taşıyordu.

Kadınların erkeklerden kaçırdıkları bölgelerini görenler çok olmuştur. Ne var, böylesine içten, böylesine doğal, böylesine merak uyandırıcı durumlarını hiçbir gözlemcinin yakalayamadığına inanıyordum.

İnsanlar yemek yerken kendilerini görünmekten sakınmıyorlardı. Tersine, yediklerini herkeslerin gözüne sokabilmek için şölenler çekiyorlar, düğünler, kokteyl partiler düzenliyorlardı.

Ama yediklerini dışlamak gerektiği zaman, hemen de, dört bir yanı sıkı sıkıya kapalı odacıklara kapanıyorlardı.

Çağımızın kitaplarında değil, yıllar, yıllar öncesinin kitaplarında bile insanların yiyecekleri dışlarken bir araya toplandıkları, ayakyolu eğlenceleri yaptıkları yazılı değildi.

Sağımdaki bölmeye giren genç kız işini şipşak bitirmiş, külot giymek ağırlığını üstünden atmak inceliğine ulaşmış biri olduğu için de, şıpınışi, eteklerini indirerek dışarı fırlamıştı.

Kızın gitmesinden sonra sağımdaki bölme bir süre boş kaldı.

Artık canım sıkılmağa başlıyordu ki, birden solumdaki bölmenin açıldığını duydum.

İçeri yiyecek sıksası, kaknem, çöpür bir kadın girmişti.

Ben kadının helâ taşının üzerine çıkmasını beklerken bunun böyle olmadığını gördüm. Kadın içeri doğru bir adım attıktan sonra geri döndü, dışarı çıkacakmış gibi bir davranışta bulundu.

İnsanların ayakyollarına, bu denli işler için girip de, sonradan, bundan vazgeçerek geri döndüklerini bildiğim için, çöpür karının bu davranışı, ilkin bana hiç batmadı. Ama kadın kapıyı araladığı halde, dışarı çıkmıyor, bir şeyler bekleyen insanların sinirliliği içinde duruyordu.

Bir dakika. İki dakika. Üç dakika. Birden kaknem karı ycniden geriye doğru bir adım attı. Onun gerilemesiyle beliren boşluğa da Yüksel adındaki bir işçi kızın süklüm püklüm

süzüldüğünü, arkasından da kapıyı sürmelediğini büyük şaşkınlıklar içinde gördüm.

Ama, yine de içimi bozmuyor, bu işte bir yanlışlık olabileceğini göz önünde bulunduruyordum. Nedir, az sonra, kaknem kadın Yahudi sıtması tutmuş dudaklarını Yüksel'in yüzünde dolaştırmağa başlayınca işin üçyüzünü çakar gibi oldum

Bu, eşine çok az raslanır gözlemlerden biriydi.

Bu yüzden, gözlemin en iyi, en belirli, en kusursuz biçimde gerçekleşmesini sağlamak yolunda bütün uyanıklığımı topladım.

Doğrusu ya, çopur kadın da, bana değeri biçilmez bir gözlem sunmak için çalışıyor benzliyordu.

Olayın ilginçliği karşısında, hiçbir ayrıntıyı kaçırmamak için çopur kadınla Yüksel'i şöyle yukardan aşağı doğru gözlemlemek istegine kapıldım.

Gürültü çıkmamasına çokça dikkat ederek su tenekesinin üstündeki tahtayla maşrapayı aldım, bir kenara yerleştirdim. Suyu çoktan tükenmiş tenekeyi de hemen tersine çevirerek üstüne çıktım. İki bölmeyi birbirinden ayıran tahta perdenin yukarsından öte tarafı daha rahat, daha canlı bir biçimde dikizlemeğe başladım.

Yerimden çok memnundum. Ama bu memnunluğu içime henüz sindirmiştim ki birden ters bir iş oldu. Çopur kadın başını yukarı kaldırınca beni tahta perdenin üstüne tünemiş bir durumda yakaladı.

Kadının şaşıracağını, ne yapacağını kestiremeyeceğini umuyordum. Öyle olmadı.

Kartaloş kadın büyük bir soğukkanlılıkla kapının sürgüsünü çekti, Yükseli dışarı çıkardı, kızın oradan uzaklaşmasına yetecek zamanın geçmesini bekledikten sonra kendi de dışarı fırlayıp sesi çıktığı kadar:

— Yetişin helâda erkek var!.

diye bas bas bağırmağa başladı.

Öyle bir durumda yakalanmıştım ki, ne etsem, ne yapsam para etmiyecekti. Onun için, hiç yerimden kıpırdamadım, kendimi olayların seyrine bıraktım.

Kadının “Yetişin helâda erkek var” yaygarası üzerine ayak-yolunun önüne bir anda yirmi - otuz kadın, bir o kadar da erkek dolmuştu.

Ben hâlâ teneke üzerinde tünemiş bir durumda durduğum için koridoru, dış kapıyı görüyor, olanlar - bitenler üzerine az çok bilgi topluyordum.

Erkekler geldiler, beni altı okka ederek İşçiler Şefinin karışısına çıkardılar.

İşçiler Şefi o plaj karşılaşmasından beri bana bir hayli dış biliyordu. Beni karga tulumba edilmiş görünce:

— Yine mi sen, başımın belası?

Kollarımdan, bileklerimden tutanların ellerinden kurtulup üstümü başımı silkeledim.

Bu ara, işçiler görülmemiş diye adlandırdıkları olayı Bay Hidayet’e ballandıra ballandıra anlatmışlardı bile.

Bay Hidayet:

— Bak oğlum, sen artık kendini kovulmuş bil.

— Ben hiçbir şey yapmadım sayın Bay Hidayet.

— Daha ne yapacaksın? Kadınların boyunlarına mı asılacaktın?

— Kadınların boyunlarına asılmak için herhalde ayakyollarından başka yerler de vardır.

— Ee, neydi oradaki işin?

İşçilerden biri pişmiş kelle gibi sırttı:

— Anneannesini arıyormuş.

İşçiye ters ters baktım:

— Sen her lafa maydanoz doğramasana!

Bay Hidayet bu kez de:

— Bak delikanlı! Durumunun ağırlığını kabul etmelisin. Tenekenin üzerine tünemiş olarak yakalanmasaydın bu işin savunulacak bir yanı olabilirdi.

- Bu işin savunulacak bir yanı var efendim?
- Nasıl, oraya yanlışlıkla girdiğini mi ileri süreceksin?
- Hayır oranın kadınlar helâsı olduğunu biliyordum.
- Demek suçunu kabul ediyorsun.
- Oranın kadınlar helâsı olduğunu kabul ediyorum, suçumu kabul etmiyorum.
- Yani tenekenin üstünde yakalandığını inkâr mı edeceksin?
- Hayır, teneke üzerinde yakalandığımı da kabul ediyorum. Ama teneke üzerinde yakalanmanın bir suç olmadığını söylüyorum.
- Sen kaçığın tekisin!
- Hiç karşılık vermedim.
- Şef sesimi çıkarmadığımı görünce durakladı, gözlerini gözlerime dikti.
- Peki söyle bakayım teneke üzerinde ne yapıyordun?
- Gözlem yapıyordum.
- Bak delikanlı, soytarılıkla işin içinden sıyrılacağını sanıyorsan aldanıyorsun.
- Ben soytarı değilim sayın şefim. Benim teneke üzerinde gözlem yaptığım bir gerçektir.
- Oğlum, sen beni sarakaya alıyorsun. Sana daha önce de tembihlemiştim, sen beni sarakaya alamazsın.
- Ben sizi sarakaya almıyorum efendim.
- Senin beni sarakaya alıp almadığına karar verecek kişi benim. Sen beni açıkca sarakaya alıyorsun.
- Yanılıyorsunuz, ben sadece gözlem yaptığımı söyledim. İşçiler Şefi adamakıllı içerlemişti. Odayı dolduran işçilere:
- Bu kerata benimle alay ediyor mu, etmiyor mu?
- İşçiler başlarını develer gibi iki yana cangıl cungul sallayarak Bay Hidayeti doğruladılar:
- Evet efendim, sizinle alay ettiği gün gibi belli.
- Şef bu söz üzerine yeniden bana döndü:
- Gördün mü, bunlar da beni maytaba aldığını söylüyor.

- Onlar da yanılıyor.
- Ulan herkes yanılıyor da bir sen mi yanılmıyorsun?
- Evet ben yanılmıyorum.
- Sen yanılmıyorsun ha?
- Bir düşünce kendiliğinden ya doğrudur, ya değildir. Değilse ona başkalarının katılması düşüncenin doğruluğunu göstermez.

Bay Hidayet iyiden iyiye zıvanadan çıkmıştı:

— Peki neyi gösterir?

— O düşünceye katılanların da yanıldıklarını.

Şef bana doğru iki adım daha attı.

— Bak oğlum, bu gözlemcilik martavallarınla sen kimseyi kandıramazsın. Bugün cumartesi olduğu için patron burada değil. Ama pazartesi sabahı ilk işim, patrona çıkıp, seni buradan kovdurmak olacak. Anladın mı?

— Beni pazartesi sabahı kovdurabilirsiniz Bay Hidayet. Dahası, isterseniz, şimdi de patrona adam gönderir beni kovdurabilirsiniz. Yalnız benim gözlem yapmama hiçbir biçimde engel olamazsınız.

— Alın bunu burdan. Bu adam beni katil yapacak.

İşçilerin bana dokunmalarına meydan vermeden dışarı fırladım.

Şef içerde homurdanıyordu daha. Bir ara kapıya kadar gelerek arkamdan seslendi:

— Gözlemcilik de ne demek ulan? Gözlemcilik yapmak gerekirse ben yaparım. Sana ne oluyor?

VIII

KÖRLER ÇARŞISI

Bulaşıkçı İbrahim zarları parmakları arasında ezerek:

— Ben kahveye pul asmış adamım.

— Zarları iyi salla.

diye karşılık verdim.

— Sallamıyor muyum?

— Sallamasına sallıyorsun ama sesi çıkmıyor.

— Kiyaksın valla.

— Pulları da arabayla kaldırma, birer birer topla.

— Ayıp ettin, pul mu aşırıyoruz yani?

— Yooo. Ama yavaş oynamak iyidir.

— Abi be, sen körler çarşısında ayna satıyorsun.

— O da nesi?

— Burda seni kimse anlamıyor da.. Kaçığın biri diyorlar senin için.

— Beni kimsenin anlamasına çalışmıyorum ki.. Beni rahat bıraksınlar, yeter.

— Abi bunun adına mars derler. İstersen bir oyun daha oynarız. Ama bu defa bir birincini alırım.

- Hadi at zarları.
- Nasıl usta mıyım?
- At zarları.
- Hani seninkisi de akıl değil ya.
- Ne demek istiyorsun?
- Sen gözlemcilik oynayacaksın diye kadınlar sana ötesini berisini açar mı sanıyorsun?
- Ben bugüne kadar kimseye şurani aç, buranı kapa dedim mi?
- Dört cihar, ikiden iki, al kapısını. Bak oyun da öğretiyoruz.
- Ben gördüğüm şeylerin gözlemini yapıyorum, İbrahim. Senin anlayacağın, yalnız attığım zarları oynuyorum, atmadıklarını değil.
- Desene, bu seninkisi de bir tavla oyunu?
- Tavla ama, bir başına oynanılan tavla.
- O da nasıl şey?
- Zarları hem kendin için atacaksın, hem de karşıdaki için.
- O zaman yürek pıtpıtı diye bir şey kalmaz abi.
- Yo, tam tersi, iki katlı heyecan duyarsın.
- Nasıl olur, zarları sen atmıyor musun?
- Evet.
- Zarları sen attığına göre kendine hep düşüş, karşıdakine de dubara oturtursun.
- Ee sonra?
- Sonrası bu. Atacağın zarı bildikten sonra heyecan diye bir şey kalır mı?
- Yani kendi hesabıma hile mi yaparım diyorsun?
- Yapmayacak mısın?
- İyi ama, bu bir işe yaramaz ki.. Ben zar tutarsam, karşımdaki de zar tutar.
- Ama onun yerine oynayan da sensin.

— Olsun. Onun yerine oynuyorum ama, kendime karşı oynuyorum, düşünsene.

— İyi ya, kendine karşı oynuyorsun! Eline fırsat geçmişken, bas herife hep yeki, ne bekliyorsun?

— Sen beni açıkca hile yapmağa zorluyorsun İbrahim. İbrahim son pulu da tavladan kaldırdı.

— Ay, sen hilesiz tavla oynanabileceğini mi sanıyorsun? Tavlayı kapatıp ayağa kalktım:

— İki kişi oynandığı vakit tavlada hile yapılabilir ama tek başına oynandığı vakit tavla hilesiz bir oyundur.

— Senin gözlemciliğinde hile yok mu sanki?

— Tek başına oynandığı için yoktur.

— Yavaş gel, dünyanın her şeyi hilelidir. Çemberlitaş'tan tut da, güzellik kraliçelerine, fotoğraf makinelerine, aşk türkülerine, içme sularına, nişan yüzüklerine kadar her şeye az çok hile karışmıştır.

Hafifçe omuzlarımı silkeleyip kapıya doğru yürüdüm.

İbrahim arkamdan yetişti:

— Kızma abi, hani ben de bir yol gözlem yapayım dedim.

— Hayır İbrahim, sen gözlem yapmıyorsun. Gözlemlerden sonuç çıkarıyorsun. Gözlemlerden sonuç çıkarmak ise tehlikelidir, çok tehlikelidir. Hele kendi gözlemlerinden sonuç çıkarmak, bu, bütün bütüne tehlikelidir. Ali Süavi Efendi de kendi gözlemlerinden sonuç çıkarmaya kalkıştığı için Yedi-Sekiz Hasan Paşanın sopası altında can vermiştir.

IX

NEWTON VE MAU MAU'LAR

Bir teleskopla değil, çıplak gözle bakan bir insan bile benim şen, konuşkan, topluluksever biri olduğumu görebilirdi.

Nedir, gözlemcilik yolundaki ilerlemelerim hızlandıkça esenliğimin uçup gittiğini, içimin karardığını, yürük teknelerimin sığıklarda lengerendaz olduğunu anlıyordum.

Gözlemler beni bir yalnızlığa, bir iç dünya çölüne, bir boşluğa doğru sürüklüyordu.

Güngüne, yaşama ipliklerim kopuyor, ayağımın altındaki toprak kayıyor, çabalarım tantuna gidiyordu.

Ama bir başına gözlemci olmaya boyun eğmenin bir deriş, bir evliya, bir peygamber işi olduğuna da inanıyor, gözlemci olmak mutluluğuna mutlulukların en ulusu gözüyle bakıyordum.

Dahası var, gözlemlerimi çoğaltmakla mutluluğumu da arttırabileceğime inanıyordum. Gelgelelim, bir günde zaten 96 saat gözlem yapmakta oluşum, gözlemlerimden saat sayısı bakımından bir çoğalma beklemenin bütün olanaklarını ortadan kaldırıyordu.

Ama bir gece, bitik bir halde odama döndüğüm zaman tuhaf bir şeyle karşılaştım.

Bunun, ilk anda, üzerinde durmadım.

Sonradan da durmadım.

Ama, ertesi gün, bir gece önceki gözlemlerimi sıraya dizenken, gözlemleri artırma işinde, bu, bana iyi bir uyarı oldu.

Odama girmiş, elektrik düğmesini çevirmiştım.

Çevremin aydınlanmasını beklerken, bunun böyle olmadığını, karanlığın, hiç istifini bozmadan, burun deliklerimin içlerine kadar her yeri doldurduğunu gördüm.

İlkin bunu, düğmenin görevini yapmadığına verdimse de aynı işi üç dört kez daha yineleyince elektrik akımındaki kesikliğin düğme dışında bir nedene dayandığını anladım.

Yorgun olmasaydım gidip sigortaları yoklayacaktım. Ne ki, ayakta bile duramıyacak kadar pemperişan oluşum beni hemen soyunup yatağa girmeye zorladı.

Kravatımı, gömleğimi, pantolonumu bir köşeye fırlattım. Kunduramla çoraplarımı da çıkardıktan sonra alışkanlığımın beni itelediği yoldan geçerek yatağıma yaklaştım.

Yorganın altına henüz süzülmüştüm ki, yatağın içinde sıcak bir kımıldının yer değiştirdiğini hissettim.

İlkin biraz korkar, hayır korkar demiyeyim, şaşırır gibi oldum. Ama ayağımı, kımıldının üzerinde, bir iki kez gezdirince bunun Tekir olduğuna karar verdim.

Kalktım, yorganı açtım, Tekir'i ön bacaklarından yakalayıp dışarı çıkardım.

Bu küçük olay o an beni hiç ilgilendirmedi. Gözlem zincirimi bozmamağa çokça önem verdiğim için de, yeniden yatağa yatarak gece yolculuğunun gözlemlerine başladım.

Ertesi sabah kapımın önünde Tekir'e yine rastladım. Yumurcak kedi, bana üç saat önce oynadığı oyundan haberi yokmuşcasına ayaklarıma sürtünüyordu.

Kediyi kucağıma alarak başını ve sırtını okşamağa başladım:

— Kız, dün gece, yatağında ne işin vardı? Beni göreceğin mi gelmişti? Ha, ha? Yippee... Sevsinler seni. Kızdın mı bana? Söyle, söyle, seni dışarı attığıma içerledin mi? Yapmam, bir daha yapmam. Ama dur, ben o karanlıkta senin Tekir olduğunu nasıl anladım? Anladım mı, anlamadım mı? Sendin değil mi? Söyle, bendim de şekerim. Bendim de, ama dur canım. Dur canım. Daha başka bir şey de var. Senden daha önemli bir şey var. Ben seni görmeden Tekir olduğunu nasıl anladım? Ha, ne dersin? Ha? Yoksa, yoksa ben ayaklarımla da mı gözlem yapıyorum? Nasıl, ayakla gözlem yapılmaz mı? Yapılır şekerim, ayakla da burunla da gözlem yapılır. Anlamadım, Newton bu denli şeyler yapmadı mı dedin? Yaptı şekerim, o da kafasının tepesiyle gözlem yaptı. Hem ben Newton'un bu denli gözlemler yaptığını ileri sürmedim ki.. Mır-mırlanma. Newton büyük adam olabilir. Ama onun da bilmediği bir sürü şey vardı. Nasıl, bilmediği yok muydu? İşte şimdi haltettin Bayan Tekir. Newton'un Mau Mau'ların ayaklanacağını bildiğini söyleyebilir misin bana? Haa, haa, söyleyebilir misin? Evet, evet, lamı cimi yok, ayaklarımla, baldırımla gözlem yapıyorum ben.

Tekir hâlâ bir şeyler mırıldanıyordu, yumurcağı yere bırakarak yürüdüm.

Yolda hem gözlemlerimi sürdürüyor, hem de düşünüyordum. Bedenimin öteki parçalarıyla da gözlem yapabildiğime göre bugüne değin bunu savsaklamış olduğuma üzüldüm.

Artık gözlemlerimi artırma yolu, karşımda apaçık duruyordu.

O günden sonra burnumla, saçlarımla, yanaklarımla, omuzlarımla, göbeğimle, derimle, ayak tırnaklarımla uçlarıyla da gözlem yaptım.

Dahası, kimi zaman ellerimle yada gözlerimle gözlemlediğim bir nesneyi baldırımla, göbeğimle de gözleme alıyor, o nesne üzerinde daha derli toplu bir yargıya varmağa çalışıyordum.

Bedenimde gözlem yapan belki beş yüz nokta vardı. Bu beş yüz noktada her an yüzlerce gözlem yapılıyordu.

Ama bu denli gözlemler, ilk günler mutluluğuma mutluluk kattıysa da sonradan başıma hiç de hoş sayılmayacak bir iş açtı.

Kadınlar helâsındaki gözlemciliğim Tütün Yaprakevi'nden kovulmamı sağlayamamıştı ama dişlerimle, yumruklarımla elde ettiğim gözlemler çalıştığım yerden palas pandıras sepetlenmeme yol açtı.

Gerçi, olayları duygularının dışındaki ölçülerle kantara vuran bir kişi bu kovulmaya gözlemlerden sonuç çıkarmaya yeltenme işinin de önyak olduğunu söylemek isteyecektir.

Bana sorarsanız, gözlemlerden sonuç çıkarma işi olmadan da yumruklarımla topladığım gözlemler kapı dışarı edilme yetebilirdi.

Doğrusu, Tütün Yaprakevi'nden kovuluşum, sonraları, daha rahat, daha çeşitli gözlem yapmama yol açmadı da değil.

Daha başka şeylere de yaradı.

Ama ben, bunlardan önce, size Tütün Yaprakevi'nden nasıl sepetlendiğimi anlatmalıyım.

Günlerden pazardı.

Tütün Yaprakevi'nde çıt yoktu.

İbrahimle, kapıcı Arif'in kulübesine damladık.

— Bugün nöbetçi şef kim?

— Bay Hidayet.

— Tamam. Kaytarmanın yolu yok desene.

— Öyle sayılır.

İbrahim'e döndüm:

— Benden üttüğün birincilerden çıkar da birar tane telendirelim.

— Buyur abi.

— Durun ben size Yenice vereyim.

dedi Arif.

— Yenice mi, onu da nerden buldun?

— Asansörcünün karısı verdi.

— Deme, karıyla aranı mı uydurdun?

— Ne arası canım, az önce içeri geçti de, geçerken, senin
cigaran bitmiştir al şu paketi diye yeniceyi elime sıkıştırdı.

İbrahim:

— İsmail bugün burda değil ki.., Ne demeye gelmiş?

— Ne bileyim, geldi müdürlük binasına girdi.

— Ne dersiniz çocuklar, bunda bir iş var mı?

— Var herhalde.

— İçişler Şefiyle mi?

— Onunla herhalde.

— İsmail'i nasıl atlatmış be?

— İsmail'i atlatmak da iş mi?

— Vay köpoğlu karısı vay, bize boynuz yaldızlatacak.

— Boynuz yaldızlayacak değiliz.

diye bağırdım. Arif:

— Yaldızlamayıp da ne bok yeriz, kovulmak mı istiyor-
sunuz?

— O pek kolay değil ya.. Siz işin o yanını bana bırakın.
Yalnız biri gidip İsmail'i buraya çağırın.

— Ben kapıyı bırakamam.

İbrahim:

— Ben çağırırım.

— Koş, bir şey de çaktırma.

İsmail, Arif'in kulübesine girer girmez sordu:

— Ne var be, iki ayağımı bir pabuca soktunuz?

Arif:

— Hiç, seninki üzerine bir bildiğimiz var da...

İsmail beni işaretle:

— Yine bu herif mi yumurtladı?

— Nasıl istersen öyle düşün, dedim. Karın şu anda yukarda. Bay Hidayet'le halvette.

— Karıma çamur atma, mendebur herif. Sabahleyin teyzesi gelip karımı aldı, Anadolukavağı'na götürdü.

— Tastamam, karın şimdi kavağa çıkmıştır.

— Değil mi yani?

— Sana karın yukarda Bay Hidayet'le halvette diyorum.

— Ulan, bırak şu densizliği, namusumla oynama benim. Ben yirmi yıl bu kuruma şerefiyle hizmet etmiş bir adamım.

— Bak İsmail, senin yirmi yıl bu kuruma şerefine hizmet ettiğin bir gerçektir. Sen şerefli bir insansın.

— Hah şöyle.

— Ama bu şeref karının yukarda Bay Hidayet'le sevişmesine engel değil.

Arif lafa karıştı:

— Evet İsmail, karın yukarda, İçişler Şefinin odasında.

— Yapmayın çocuklar, siz benim namusumla oynuyorsunuz.

İbrahim de bize arka çıktı:

— Dedikleri doğru, karın yukarda.

İsmail ağlayacak hale gelmişti.

— Offf., konuşmadan iyice düşünün. Bu, benim ölümüm demektir. Ben şerefli bir adamım.

— Evet sen şerefli bir adamsın, diye yineledim, ama karın yukarda.

İsmail utanmasa ayaklarımıza kapanacaktı:

— Çocuklar yapmayın. İyi gördünüz mü? Yanlışlık olmasın. Karımın, şu anda, burada olmasına olanak yok. Teyze siyle...

— Senin sözüne inanıyoruz İsmail, karının Kavak'ta olduğundan hiçbir biçimde kuşkulanmıyoruz. Ama karının, şu anda, İçişler Şefiyle başbaşa olduğu da bir gerçektir.

— Susun, yalvarırım böyle konuşmayın. Bunda benim hiçbir suçum yok.

— Evet, bütün kabahat bu iki gerçeğin birbirini tutmamasında.

İsmail'in yüzünde bir umut şavkı belirdi:

— Hah şöyle, iyi buldunuz, ben suçsuzum.

— Bütün suç gerçeklerdedir. Ama onların da kesin bir kusuru var denemez.

— Nasıl?

— Öyle ya, buradaki gerçekten Anadolukavağı'ndaki gerçeğin nerden haberi olsun?

— Off, çocuklar beni öldürüyorsunuz.

— Bunun üzerinde durma İsmail. Gerçeklerin üzerinde çok durmağa gelmez. Haydi kendini topla da hep beraber yukarı çıkıp aşıkları bastıralım.

— Bunu yapamam, ne yüzle çıkarım onların karşısına?

— Sen onların değil, onlar senin karşına ne yüzle çıkacaklar?

— Hayır, hayır bunu yapamam, karımla yüzgöz olmak istemem.

— İsmail iyi düşün. Yirmi yıllık şeref..

— Yoo, yo.. Benden böyle bir şey istemeyin. Yalandır bu. Benim karım Anadolukavağı'nda.

— Ama buna düpedüz deyyusluk derler İsmail. Sözlüklerdeki anlamına uygun olarak deyyusluk derler.

— 'Hayır hayır acıyın bana. Ben yirmi yıl şerefiyle..

— İyi ya senin kaşarlanmış şerefini kurtarmak istiyoruz biz.

— Siz benim ekmeğimle oynuyorsunuz, acıyın bana.

İsmail'i kolundan tuttum:

— Kes artık, gel benimle.

İsmail eşekten düşmüş karpuzla dönmüştü:

— Acıyın, acıyın!

Kolundan kavrayıp dışarı sürükledim:

— Uzun etme, yürü.

Arif'le İbrahim geride kalmışlardı, onlara da:

— Hadi ya!

Arif:

— Biliyorsun, ben kapıyı bırakamam.

— Peki İbrahim, sen gel.

İbrahim istemiye istemiye sözümü dinledi.

Müdürlük binasının ilk kat merdivenlerini çıkıp İçişler Şefinin odasının önüne geldik. İsmail'e yavaşça:

— Hadi gir içeri.

İsmail bir kuyuya yuvarlanmış, üstüne kuyu çökmüş de oradan sesleniyormuşçasına:

— Yapamam, yapamam!

— Gir ulan, deyyusluk etme!

diyerek bir elimle kapının tokmağını döndürdüm, bir elimle de İsmail'i içeri ittim.

İsmail boş bir çuval gibi odanın ortalık yerine yıkıldı.

Arkama baktım. İbrahim çoktan cızlamı çekmişti.

Aldırmadım, İsmail'in arkasından vakit yitirmeden ben de içeri daldım.

İçişler Şefi koltuğuna oturmuştu.

İsmail'in karısı da ayakta göğsüne doğru abanmış bir durumdaydı. Üstünde de tenine yapışmış dar bir naylon kombinenzondan başka bir şey yoktu.

Benim bütün korkum, asansörcünün karısını orada bulamayacağımızdandı. Onu orada, hem de uygunsuz bir kılıkta görünce sevindim.

Bay Hidayet ise, hiç beklemediği bir anda, İsmail'le beni karşısına dikilmiş bulunca şaşırdı.

Ama bu uzun sürmedi, kendini toplayarak ayağa kalktı, İsmail'e:

— Ne var ulan, ne geldiniz?

İsmail beni göstererek:

— Bu, bu, bu.. Beni zorla..

İsmail'in karısı da kocasının üstüne yürüdü:

— Utanmıyor musun sen, ne işin var senin burada?

— Ben gelmedim, ben gelmedim. Bu.. bu..

Şef bana döndü:

— Sen ne istiyorsun?

— Ben bir şey istemiyorum, İsmail şerefini kurtarmak istiyor.

— Ne olmuş İsmail'in şerefine?

— Ne olmuşu var mı, karısını odaya kapamışsın.

— Sen, sen, hep sen. Ortalığı karıştırmaktan utanmıyor musun?

— Sen elâlemin karısını odaya kapamaktan utanmıyor musun?

Bay Hidayet sert yapmanın pek para etmiyeceğini anlar gibi olmuştu. Sesini yumuşatarak:

— Ne var bunda, bana yardım için geldi.

— Sana yardım ettiği yüzdeyüz. Ama sen bu iş için koca-sız birini seçmeliydin.

— Bak oğlum, yanlış düşüncelere kapılma. Bu kadın benim kâtibemdir, yeni kâtibem. Bu sabah işe başladı.

— Sen bunu bana yurttturacağını sanıyorsan aldanıyorsun.

— Oğlum çok yanlış düşünüyorsun. Kulağını iyi aç, bu kadın benim kâtibem.

— Bayanı kombinezonla yakalamasaydık, bu dediğin doğru olabilirdi Bay Hidayet. Ama bu kılıkla onun kâtibeliğine sen kimseyi inandıramazsın.

— Kılığında ne var, bir kadın istediği gibi giyinemez mi? Sen nasıl gömlek, pantolon giyiyorsan, o da kombinezon giymiş.

— İyi ama, benim gereksiz bir yerim görünmüyor ki.

Asansörcünün karısı:

— Ben evde de böyle dolaşırım.

— Sayın bayan sizin evde de böyle dolaştığınıza inanırım. Dahası, evinizin önüne de bu kılıkla çıktığınıza inanırım.

Ama, bu sizin kâtibe olduğunuzu ortaya koymaz.

Bay Hidayet:

— Yemin ediyorum oğlum, kâtibemdir. Sen söyle İsmail karını kâtibe olarak almadım mı?

İsmail kuyunun dibinden:

— Doğrudur, doğrudur, kâtibesidir.
diye inledi.

— Oh, oh, dedim, demek bu işi yapan her erkek yanında kâtibe çalıştırmış oluyor?

Bay Hidayet:

— Yani ben yalan mı konuşuyorum?.

— Yalan konuşmuyorsun. Ama senin dediğini kabul edecek olursak randevu evlerinde çalışan bütün kadınların da kâtibe olduğunu kabul etmek zorunda kalırız.

Bay Hidayet ne karşılık vereceğini şaşırmıştı. Yutkundu, kızardı, morardı, en sonunda.

— Evet, randevu evlerindeki kadınlar da birer kâtibedir, var mı bir diyeceğin?

Buna benim bir diyeceğim olamazdı.

Bay Hidayet'in de bir diyeceği kalmamış olmalı ki son söz ağzından çıkar çıkmaz üstüne doğru yürüdü.

Ama ben ondan çevik davrandım. İlkın yana kaçtım, sonra omuzlarına sıçrayarak ensesinden dişlerimle şöyle oturaklı, şöyle kanlı bir gözlem derledim.

Daha sonra da, hızımı alamadım, yumruklarımle, tekmele-
rimle karnından, bacaklarından gözlemler toplamağa ko-
yuldum.

Ertesi gün, bu çeşitli noktalardan sağladığım gözlemler Tütün Yaprakevi'ndeki işime son verdirdi.

Bunu pek umursamadım.

Ama gözlemlerden sonuç çıkarmak, ellerle ayaklarla göz-
lem derlemek kadar boynuz yaldızlamak istememenin de ki-
şioğluna darlık verdiğini bir kez daha öğrendim.

X

GÖZLEMCİLİĞİN SINIRLARI

Tütün Yaprakevi'nden kovulmama ben yeryüzündeki gözlemcilik görevimin daha iyi gerçekleşmesi için Tanrı'nın düzenlediği bir olay gözüyle bakıyordum.

Biriyle konuşur, ekmeğimi böler, çarşıda dolaşır, kadınlarla yatarken derlediğim gözlemlerin artık daha derin anlamları vardı.

Eskiden gözlemcilik, varlığıma ekli bir varlık durumundayken, şimdiler damarlarımda akmağa başlamış, etime, sinirlere karışmıştı.

Tam bir özgürlük içinde olmak nesneler karşısındaki tutumuma da yeni bir yön verdi.

Önceleri kendimi, yada karşımdakileri gözlerken, bu işin de bir gözlemi olabileceğini hesaba katmamıştım. Tütün Yaprakevi'nden ayrılmamın sınırlarıma ve gözlem gücüme kazandırdığı keskinlik beni gözlemlerin de gözlemi olabileceği düşüncesine götürdü.

Öyle oldu ki, ya kendimi, ya başkalarını gözlem altına alırken, gözlem altına alışıma da gözlemlemeğe başladım.

Bu buluşum gözlemlerime renk katmış, onların değerini bir kat daha artırmıştı.

Ama bununla da yetinmedim.

Bu kez de, kendi gözlemciliğimi, gözlem altına alışıma da gözlemlemeğe koyuldum.

Daha sonra, bu üçüncü gözlemin de gözlemini çıkarmağı denedim.

Her gözlemin gözlemini buldukça, o bulduğum gözlemin de gözlemine varmaktan kendimi alamıyordum.

Böylece, iççe, sonsuza doğru, bir gözlemler zinciri belir-meğe başladı.

Buna, zamanla, o kadar alıştım ki, artık her yeni gözlem-de, bunun hemen ikinci, onuncu, otuzuncu, yüz otuzuncu göz-lemini de araştırıyordum.

Bu davranışım karşısında bir gözlem hiçbir vakit sonuçla-namıyor, boyuna sonsuza doğru, gözlemlerin gözlemi duru-munda uzayıp gidiyordu. Başka gözlemlere geçtiğim zaman ise, bir yandan yeni gözlemler biçimleniyor, bir yandan da eski gözlemlerin gözlemleri sürüp gidiyordu.

O duruma gelmiştim ki, içimde gözlemler, milyonlar, milyar-lar yada sonsuzu gösteren sayılarla yanyana duruyordu.

Bir hesap makinesinden, bir bilgisayardan hiç mi hiç baş-kalığım kalmamıştı. Boyuna çalışıyor, toplamalar, çıkarmalar, çarpmalar yapıyordum.

Bir gün, biraz dinlenebilmek, sinirlerime çingene keyfi et-tirebilmek düşüncesiyle bu gözlemlerin gözlemlerine ara ver-mek isteyince korkuyla gördüm ki, benim bu işten dönme-min artık hiçbir yolu yoktur.

Sade o değil, gözlem yapmak yada yapmamak da benim is-reğime bağlı olmaktan çıkmıştır.

İçim, doymak nedir bilmeyen bir fırın gibi boyuna gözlem atıştırıyor, gözlemlere bana mısın demiyordu.

Bir gözlemi tek olarak da algılayamıyordum artık. Zaten

yanaklarımla, omuzlarımla, kollarımla, ellerimle de gözlem yaptığım için, buna bir bakıma, olanak da yoktu.

Yeni bir gözlem derlediğim vakit, bu, içimde hemen, on bin, yirmi bin, dört yüz bin sayısıyla çarpılıyordu.

Bir robot hâline geldiğimi, ayarımı yitirdiğimi seziyordum. İçim dışım gözlem olmuştu.

Biraz sarsılsam, biraz coşsam, içimden binlerce, milyonlarca gözlem döküyordu.

Bunun için otobüslerde, sinemalarda, kalabalık yerlerde çok dikkat ediyor, kimseyle sürtüşmemeye büyük bir özen gösteriyordum.

İskemleye oturur, yatağa girerken bile bedenimin sarsılmasını sağlayacak hareketler yapıyor, kimi zaman, yemek yemekten bile çekiniyordum.

Ama yine de cezvede üçlü bir çay tutmuşcasına kendimden memnundum.

Kendimi Harunreşit'ten daha zengin görüyor, kimsenin bu denli bir gözlem koleksiyonunu elinde bulunduramayacağını düşünerek esenlikten esenliğe konuyordum.

Bir gece, yine bir evin penceresine burnumu dayamış, iki üç bin gözlem atıştırıyordum ki ensemde hiç de hoş olmıyan bir laf patladı:

— Ne o, afyonuna cilâ mı veriyorsun?

Başımı döndürdüm, baktım mahalle bekçisi.

— Ne cilâsı, görmüyor musun perdeler kapalı!

— Yarım saattir, perdenin kenarından içeri dikizliyordun ama.

— İçeriye değil, perdenin çiçeklerine bakıyordum.

— Sen onu benim külahıma yuttur. Bu seninkine bal gibi rontgencilik derler.

— Ne rontgenciligi? Dalga mı geçiyorsun? Ben içerdekileri tanımam bile.

— Rontgenci olmak için, tanıdıkları mı dikizlemek gerek?

— Tanımazsam, neyi dikizlediğimi anlayamam ki...

— Şinanay yavrum, şinanay. Sen bunları gel de bay komseri anlat.

Bekçiyle anlaşılamıyacağımı sezmiştim.

Alt tarafı, dünya sorunlarına çok küçük bir mazgal deliğinden bakan biriydi bu bekçi. Gözlemcilikten değil, dikizcilikten bile anlayamazdı.

Tartışmayı uzatmamak için:

— Yürü gidelim karakola.

Bekçi, belki, olay üzerinde çokça durmayacaktı. Ama ben “Yürü gidelim” deyince bunu “açıkca göreve karışma” diye yorumladı, içerlediğini belli edercesine:

— Yürü gidelim,
diye yineledi.

Komseri karakolda bulamadık.

Masasına nöbetçi polislerden biri oturmuştu. Bizi görünce:

— Ne o, dedi, yine bir gece kuşu mu?

Polisin yüzüne öfkeli öfkeli baktım.

Bekçi:

— Bir rontgenci, şair bir rontgenci. Perdelerin çiçeklerini dikizliyormuş.

— Bay bekçi yanılıyor, dedim. Benim rontgencilikle bir ilgim yok.

Polis hiç oralı olmadı:

— Sen rontgencilığın yasak olduğunu bilmiyor musun?

— Sayın bay polis ben rontgenci değilim. Ben namuslu bir gözlemciyim.

— Rontgencilığın namusla ilgisi olur mu be?

— Rontgenci değil efendim, gözlemciyim.

— Şimdiye kadar rontgencilikten hiç hüküm giydin mi?

— Sayın bay polis, ben gözlemci olduğumu söylüyorum, sizse rontgencilüğüm üzerinde duruyorsunuz. Sizin o rontgenci dedikleriniz hasta insanlardır. Tıp dilinde onlara skoptofilyak derler.

— Ne ayağı derler?

— Skoptofilyak. Bir gözlemcinin, bir rontgenciyle karıştırılması doğrusu beni üzer. Gözlemci, bir filozoftur. Bir bilge, bir ahlâkçı, bir öğretmendir.

— Neler yumurtluyorsun be?

— Bana inanmanızı isterim sayın bay polis. Bir rontgenci seyrettiği şeyden, gözlemci ise seyretme işinden hoşlanan biridir.

— Sen insanı çıldırtırsın. Hem dikiz geçtiğini kabul ediyor, hem de rontgenci değilim diyorsun.

— Ben nesnel konuşuyorum bay polis. Bir gazeteci gibi davranmak istiyorum.

Polis memuru koltuğunda doğrulur gibi oldu:

— Gazeteci misin? Söylesene gazeteci olduğunu.

— Gazeteci değilim, ama gazeteci gibi davranmağa çalışıyorum.

Polis memuru rahatlamıştı:

— Yani kendine gazeteci süsü mü veriyorsun?

— Hayır, sadece gazeteciler gibi her şeyi görmeğe, her şeyi değerlendirmeye bakıyorum.

— Gazeteciler her şeyi görür, her şeyi bilir mi sanıyorsun sen yoksa? Onlar yazdıklarını hep bizden alırlar.

— Haklısınız efendim.

— Biz olmasak hiçbir gazete çıkmaz.

— Haklısınız efendim.

— Hani o cart curt öten başyazarlar var ya, biz haberleri bir keselim, alimallah onlar da süt gibi kesilirler.

— Haklısınız efendim.

Polis memuru birden durdu.

Söz tıkanıklığına uğramıştı sanki.

Bir iki derin nefes aldı, sonra da:

— Sen iyi bir delikanlıya benziyorsun.

— Sağolun efendim.

— Ahmet efendi, bu delikanlıdan şikâyetçi var mı?

Bekçi konuşmaların nereye yöneleceğini anlamak için göz-

lerini dört açmış bekliyordu. Polisin, bu delikanlıdan şikâyetçi var mı sorusundan sonucu az çok kestirmeğe başlamış olmalı ki isteksiz, isteksiz:

— Yok ama..

dedi ve sonunu getiremedi.

— Ben sana kaç kez tembih geçtim. Şikâyetçi yoksa suç da yoktur.

— Sayın bay polis, diye lafa karıştım. Çok doğru söylüyorsunuz. Bunu şöyle de bütünleyebiliriz. Suç yoksa, suçlu da yoktur.

Bunu hem söylüyor, hem de sayın bay polise bir cigara uzatıyordum.

Sayın bay polis cigarayı alırken bir daha buyurdu:

— O kadar! Şikâyetçi yoksa suç da yoktur.

— Hem sonra, dikizlediğim söylenilen ev de bir şeye benzese bari.

Bekçi işin sonunu, artık iyice kestirmişti. Odadan çıkmak üzere kapıya doğru yürüdü. Polis memuru onu eşikte yakaladı:

— Ahmet efendi!

— Buyur!

— Bayın dikizlediği ev kimin evi?

— Taşıma şirketinde çalışan biri var, onun. Bir memur olacak.

— Memur mu? Bir memurun evi her zaman gözetlenebilir Ahmet Efendi. Bunun suç neresinde?

Sonra bana döndü:

— Buyur delikanlı, sen de gidebilirsin. Büyüklerden birinin evi olmadıktan sonra her evi istediğin zaman, istediğin biçimde dikizleyebilirsin.

XI

OYUNUZU KULLANDINIZ MI?

Bir başına gözlemci olmya katlanmanın insana acı verdiğini güngüne daha iyi anlıyordum.

Ama gerçeğe bağlı kalmak adına Buenos-Ayres valisine sevgilisini kaptıran Candide gibi gerçek bir gözlemcilik yaşamını yine de yeğ tutuyor, gözlemlerimde çeşitliliği sağlamak için her yere dalıp çıkıyordum.

Bu ara, mahalle bekçisinin gözlemcilikle rontgenciliği birbirine karıştırmış olması beni uzun, çok uzun düşündürtmüş, sonunda gözlemciliğin dikizcilikten kesin çizgilerle ayrılma-mış olduğu gerçeğine boyun eğmeğe itelemişti.

Doğrusu ya, beni, çıplak ayağının topuğu dışarda kalacak biçimde iskarpiniyle oynayan bir kadını gözlemlerken yakalayanlar bunu çıplak topuğun cinsel haz yaratma işindeki önemine bağlıyorlar ve bana utanma perdesi yırtılmış bir dikizci gözüyle bakıyorlardı.

Ne yalan söyleyeyim, bu gibilere, adamakıllı içerliyordum. Zamanla onlara da hak vermedim değil.

Çıplak bir kadın topuğuna cinsel haz elde etmek için bak-

mak ile gözlem için bakmak arasında dış görünüş bakımından hiçbir başkalık yoktu.

Zaten, benim çıplak topuk karşısındaki tutumum da ikili bir tutumdü.

Kimi zaman, çıplak bir topuğa bir gözlemci gibi yaklaşıyor, kimi zaman da, kendimi, cinsel hazlar devşirmeğe kap-tırıyordum.

Nedir, bu denli bir nesne karşısında ne vakit gözlemci, ne vakit kadınların kürkünü yıkan bir erkek olduğumu biliyor, bu iki durumun birinden ötekine geçerken, geçişi, saniyeler, saliselerle ölçebiliyordum.

Kimi zaman, bu işi, sırf bir oyun olması yada gözlem gü-cümü güçlendirmesi bakımından ele aldığım da oluyordu.

Çıplak bir kadın topuğunu büyük bir dikkatle gözden ge-çirirken, bu gözlem işine birden son veriyor, cinsel haz top-lama işine baş vuruyordum. Sonra, onu da yarıda bırakıyor, yeniden gözlemciliğe dalıyordum. Nihayet bu işi hızlandırıyor, otomatikleştiriyor, elektrik düğmesiyle oynayan sıkıntılı bir insan gibi, gözlemden cinsel hazza, cinsel hazdan gözle-me geçip duruyordum.

Haa evet, insanların bu iki ayrı olayı ayırabilmeleri için dünyaya bilim yöntemleriyle bakmağa alışmış olmaları ge-rekti.

Oysa, insanların davranışları, bilim yöntemleriyle şöyle dursun, gönül yöntemleriyle bile ilgili değildi. Onlar akıl dı-şı, duygu dışı, yol - yordam dışı bir yaşam sürmeği her şeye yeğ tutuyorlardı.

Dahası, adını bilgine, aydına çıkarmış olanlar bile bu dav-ranışın içinde yer almak, yanlışları bellemek yolunda ömür tüketmek için birbirleriyle sanki yarışa girişmişlerdi.

İnsanlar arasında yaşadıkça, Tanrı'nın onlara niçin kaslar verdiğini de anlamaz oldum.

Gerçi küçükler olsun, büyükler olsun kaslarına çokça önem

veriyorlardı. Ama çoğunluk, kaslarına sinirleniyor, onları kullanmak istemiyordu.

Kaslarını kullanmayan insanların var olduğunu ilk zamanlar pek bilmezdim.

Bilmezdim diyorum, çünkü ben kaslarımı kullanıyordum. Ben bir gözlemciydim.

Yoksul bir gözlemci.

Yoksul bir gözlemcinin ise en ucuza yapabileceği şey kaslarını kullanmaktır. İşte, ben de, bu yüzden, bunu bol bol, gözlemciliğim gibi, günde doksan altı saat uygulamaktan çekinmiyordum.

Kaslarını kullanmayan ilk adama, bodrum katındaki bir odasında oturduğum apartımanın kiracıları arasında rastladım.

Ben, kapının önünde kapıcıyla bir konuşmaya dalmıştım. Birilerinin, üst kattan indiğini, asansörün sesinden anladım.

Asansörün kapısı açılınca, oldukça temiz giyinmiş, kuş tüyü şapkalı, kalantor bir adamın asansörden çıktığını, sonra da asansörün kapısını kapadığını gördüm.

Bir başkası, adamın bu hareketleri yaparken kaslarını kullandığını sanabilirdi.

Hani bu sanının su götürür bir yanı da vardı.

Çünkü, genel olarak herkes, bir kapı açılır kapanır, eller kollar oynatılırken kasların kullanıldığını bilir.

Ama gözlemciliğimin sezme gücüne kazandırdığı keskinlik, adamın kaslarını açıkça kullanmadığını anlatmıştı bana.

Adam, apartımanın dış kapısına gelirken de kaslarını kullanmadı.

Kapının önünde kendisini bekleyen özel arabasına, şoförünün yerlere kadar eğilerek açtığı kapıdan girerken de kaslarını kullandı deyemem.

Bu, o gün, daha sonraki günlerde de böyle oldu. Her karşılaşmada, adamın kaslarını kullanmadığını, kullanmağı düşünmediğini görüyordum.

Bu, bana öteki insanları da bu açıdan incelemek düşüncesini verdi.

İşte o zaman, büyük bir şaşkınlık ve korkuyla gördüm ki, insanların çoğu kaslarını kullanmıyordu.

Bu konudaki incelemelerimi daha ileri götürünce, bu gibilerin, tutumlarını geliştirmek için, kas kullanmama talimleri yaptıklarına da tanık oldum.

Yeni evli bir kadının çevresini, daha önce evlenmiş kadınlar alıyor, ona kocasına karşı kaslarını kullanmamasının yollarını belletiyorlardı. İlk genç kızlık yıllarında bile kızlara, erkekler karşısında, nasıl kaslarını kullanmamak gerektiğini öğretenler vardı.

Ticaret basamaklarında, memurluk basamaklarında da işler bu akımı izliyordu.

Ticarete yada memurluğa atılıp da durumun gerektirdiği biçimde kaslarını oynatmamağı beceremiyenler hemen afa-roz ediliyorlar, kaslarını kullanmamak alanından, kaslarını kullanmak alanına atılıyorlardı.

Kaslarını kullanmayan adamlardan bir ikincisini Sirkeci istasyonunda tanıdım.

İstasyonda durmuş, elektrikli trenle Bakırköy'e, Kazlıçeşme'ye gidip gelenleri seyrediyor, her günkü işimi sürdürmeğe çalışıyordum.

Bir ara, şişman, iri yarı, kapı gibi bir kadının, elinde bebeği ve paketleriyle, vagonlardan birine yaklaştığını gördüm.

Kadının bu durumuyla vagonun kapısından geçmesi beklenemezdi. Bunu kadın da düşünmüş olmalı ki, vagon kapısının önüne gelince durdu, gözleriyle çevresinde kendine yardım edebilecek birini aramağa koyuldu.

Günün en civcivli saatiydi.

Gündüzün boğucu sıcağı altında işyerlerinde bunalan in-

sanlar evlerine bir an önce varabilmek, trende oturulacak bir yer bulabilmek için uçarcasına vagonlara ko uyorlardı.

Kadının yardım isteğinde bulunduğu bir yüksek okul  ğrencisi, bir memur kılıklı adam hiç oralı olmadı. Kadının bunlardan sonra başvurduğu iki kişi de bana mısın demeyeerek vagona geçip kuruldular.

Ben, kadının dikkatine  arpmıyacak kadar geride duruyor, gözlemciliğimin katkısızlığını bozmamak için herhangi bir hareket yapmaktan çekiniyordum.

Derken, gümüş bastonu, bombe  apkası, gıcır gıcır  ten kunduraları ile kelli felli bir adamın kadına doğru gelmekte olduğu görüldü.

Kadın, giyinmesine büyük zamanlar harcamış g kdemirli bir erkeğin kadınlara karşı gerekli nezaket davranışları için de zaman ayırmak isteyeceğini hesaplıyarak sevinir gibi olmuştu.

Erkek, gerçekten, kadınlar arasında yaşamanın kurallarını bilen biri olmalıydı ki, ötekiler gibi, kadını iteleyip vagona girmeğe kalkı acağına, önce kadının içeri girmesine meydan vermek üzere geldi, kadının arkasında yer aldı.

Kapı gibi kadın, i te o zaman, öteki erkeklerce ke   s z bırakılan ricasını bu kez de bu uygarlık yüklü adama savurdu:

— Lütfen  u bebeği biraz tutar mısınız?

Adamın tuhaf bir yüzü vardı.

Ya antısının uzun yıllarını Avrupa şehirlerinde geçirme yolunda parasını t ket n, pa a babasından kalma son bir iki kırıntıyla da ancak geçinebilmek için İstanbul'a dönen kişi-zadeler gibi bıyıklarını kozmatikle boyamı , burnunun kam-buruna bir kelebek gözlük oturtmu tu.

“Lütfen  u bebeği biraz tutar mısınız?” sözü karşısında adamın yüz çizgilerinde açık olarak hiçbir kıpırdanma belirmedi. Ama kadın umudunu hâlâ kesmiyor, bu bombe  apkalı, gümüş bastonlu adama güvenmekte direniyordu.

Doğrusu ya, adamcağız, bebek tutmak gibi önemsiz sayılmağa elverişli bir işi yaşamı boyunca hiç yapmadığı için bu dileği yerine getirmek durumundan çok uzak bulunuyordu.

Ne var, bir kadının yardımına koşmamak gibi bir terbiyesizliğe de düşmek istemediğinden, zar zor kadına bir adım daha attı ve kollarını çocuğu kavramak üzere uzattı.

Ama adamın da elinde, bastonundan başka, iki büyükçe paket vardı. Çocuğu kollarına kabul etmek için bastonunu mu sağa, yoksa paketleri mi sola geçirmek gerekeceğini düşünürken, demindenberi yükünün ağırlığı altında bunalmış olan kadın bir an önce dinginliğe erişmek için bebeğini Avrupa görmüş adamın kollarına bıraktı.

Gelgelelim, bu bırakma, o kadar birdenbire oldu ki, bebeği kavramak üzere kollarını uzatan adamla, bebeği bırakan kadının mızrap vuruşları birbirini karşılamadı ve bebek, eşyaların yere düşme yasasına tam bir uygunlukla kendini istasyonun döşemesi üzerinde buldu.

Kadın, çocuğu bıraktıktan sonra hemen dönmüş vagonun eşğine doğru adımını uzatmıştı. Can evinden kopan viyaklamayla durdu, başını çevirdi, yavrucağızını kozmatik bıyıklı adamın kolları arasında bulacağına, yerde, Iğdırın al elması gibi, kanlar içinde görünce her şeyi unuttu, elinde paket adına ne varsa, topunu bir yana fırlatarak, çocuğun üzerine kapandı.

Çocuğun viyaklamasıyla kadının yaygarası az zamanda geniş bir meraklı kümesinin orada toplanıvermesine yol açmıştı.

Demin, kadının yardımına koşmamış olanlar, şimdiler, ölümle burun buruna gelen bebeğe daha rahat bir ölüm sağlayabilmek için telefonlara, otomobillere saldırıyorlar, kadının acısını kimi çerçevelerle yatıştırabilmek denemelerine girişiyorlardı.

Bütün bunlar olurken, kozmatik bıyıklı adam da hiç istifini bozmamış, ortaya çıkan sonucun kendi kusurunun dışında

belirdiği duygusunu verecek biçimde yüzüne mangalda kül bırakmayan bir zavallılık maskesi geçirmişti.

Ama kadın, bebeğini hastaneye kaldırmak üzere koşuşanlarla birlikte oradan uzaklaşırken, bir ara, kozmatik bıyıklı adamın, orada put gibi durduğunu da görmüş ve her şeyi bir anda daha iyi hatırlayarak:

— Seni gidi katil seni. Seni gidi tımarhane kaçkını seni! diyerek adamın üzerine saldırmıştı.

Avrupa görmüş adamın kendini savunması da, o güne kadar denediği yaşama biçimleri bakımından gerçekten olanaksızdı. Bereket, kalabalıktan birkaç kişi, kadını adamdan ayırarak, bebeğiyle beraber otomobile binebilmesi için istasyonun dış kapısına doğru sürüklediler.

Bu sırada, ben de gözlem yerimi öne kaydırarak, gümüş bastonlu adamın burnu dibine dikilmiştim.

Adam, bıyıklarından akmağa başlayan kozmatiklerin ağzına girmesini önlemek için beyaz ipek mendilini ağzının iki ucundan geçirirken ben de yavaşca adamın kulağına doğru:

— Siz katil değilsiniz bayım!

Adam, olaylar zincirinin beklenmedik cilvesi önünde zaten yeterince lambasına üflenmiş olduğundan benim sözümü “Siz katilsiniz” sözü kadar yersiz ve ortalık karıştırıcı buldu. Canının sıkıldığını belirtecek biçimde suratını ekşitti.

— Siz katil değilsiniz bayım!

diye adamın kulağına bir daha fısladım.

— Ne demek istiyorsunuz?

— Siz suçlu sayılmazsınız. Siz sadece kaslarınızı kullanmadınız.

— Haa evet, evet ya.. Ben kaslarımı kullanmadım. Ama benim kaslarım da yok ki..

— Ne dediniz kaslarınız mı yok? Nasıl olur?

Gümüş bastonlu adam, başka bir zaman olsa, bu işin aydınlanmasına belki girişmeyebilirdi, ama az önceki olay, onda bir şeyi açıklamak zorunluluğunu uyandırmıştı. Birden

elinden paketleri, bastonu fırlatarak ceketini, gömleğini sıyr. mağa koyuldu.

Adam, çıplaklaşma hareketine girdiği vakit çevremizde üç, beş kişi vardı. Soyunması sona erdiği zaman ise bunların sayısı otuza kadar yükselmişti.

Sonunda kozmatik bıyıklı adam:

— İşte, gelin bakın, bende kas, mas diye bir şey yok.

Kalabalığı dolduran gençlerden biri eliyle kelebek gözlük. lü adamın koluna dokundu:

— Peki bayım, siz kassız nasıl para kazanırsınız?

— Ben size para kazanıyorum demedim ki..

— Ama siz düşünemezsiniz de..

— Evet ben düşünmüyorum da..

— Ama siz oyunuzu da kullanamazsınız.

— Ben oyumu kullanmıyorum zaten. Başkaları benim için oylarını kullanıyorlar. Hem de bol bol kullanıyorlar.

XII

GÜLME MAKİNESİ

Bir öykücü her şeyi anlatmak ister. Sünger avcılarının durumundan tutun da, kirli hanım peynirinin nasıl yeneceğine kadar her şeyi didiklemeğe, açıklamaya can atar.

Ama o, bütün bu çalkantı, bu kürkçüoğlu macunları arasında bir seçmeye varamazsa işin içinden çıkamaz.

Gerçi, işin içinden çıkılmasa da olur.

Belki, daha da iyi olur.

Gelgelelim, okurların ilgisini çekebilmek için öykücünün böyle bir seçmeye başvurması gerekir.

Hoş, öykücü kimi zaman da her şeyi unuttur, gerekli olmayan birtakım şeyleri anlatmak hava ve hevesine kapılır.

Benim şimdi burada silistresini öttüreceğim Dumanlı Recep öyküsüne de bu gözle bakmak gerekir.

Bir gece Yenikapı dolaylarında dolaşıyordum.

Saz bahçelerinin önünde uzun boylu kaldıktan sonra gezici bir tiyatro kumpanyasının, o gece, müşterisi az bir bahçede oynayacağını haber aldım.

Cebimde metelik, nanay yavrum nanay.

Midemi sorarsanız, o da kırk sekiz saattir eşek alıp beygir satıyordu.

Ama yine de açlığımı düşünmüyor, gözlemciliğimi büyük bir başarıyla sürdürmeğe savaşıyordum.

Bahçenin kapısı üzerine gelişi güzel bir yazıyla «Şen Tiyatro - Komikişehir Dumanlı Recep ve arkadaşları» diye yazılmıştı.

Daha aşağıda da yine eğri büğrü bir yazıyla “Jilet Ömer” okunuyordu.

Çekingen adımlarla gişeye doğru yaklaştım.

Gişenin açık duran penceresinin arkasından, yiyecek sıksa-sı bir adamın elmacık kemikleri dışarı fırlamış yüzü görünüyordu.

Adam, elinin altındaki biletlere ha bire damga pulu yapıyor, çevresiyle pek ilgileniyora benzemiyordu. Bir ara gözlerini kaldırdı, beni gişenin önünde kendisine bakar bir durumda yakaladı.

Duruşumda, bilet almağa gelmiş bir müşteriye benzeyen hiç bir kötülük yoktu.

Bunu gişenin arkasındaki adam da anlamış olmalı ki, beni gördüğü halde aldırmadı, yine gözlerini işinin üzerine indirerek, yeniden biletleri pullamağa koyuldu.

İnsanların tiyatrolara gitmeğe alışık oldukları saate daha çok vardı.

Sıksa adam pullama işini bitirdikten sonra, bu kez de biletleri saymağa geçti.

On dakika sonra, bu iş de bitmişti.

Adam beni, yine orada görünce kızar gibi oldu. Ama bir koyundan iki post çıkaranların bile müşteri olabileceği ilkesine inandığı için:

- Bilet alacaksan acele et, dedi. Öndeki yerler hep satıldı.
- Hayır bilet almıyacağım.
- Ama yarım saattir gişenin önündesin.

— Haklısınız, yarım saattir burada durduğuma göre, yarım saattir gişenin önünde olduğumu söylemeniz doğrudur.

Sıska adam, konuşmayı yürütme tarzından hoşlanmışa benziyordu:

— Sen kimsin?

diye sordu.

— Şimdilik iş arayan biriyim, ama bana iş vererseniz biraz sonra iş arayan biri olmaktan çıkarım.

— Sen tuhaf birine benziyorsun. Oyunculuğun var mı bari?

— Seyircisini bulursam her türlü oyunu oynarım.

— Kapıdan dolaş da gel. Bana da zaten aşık rolüne çıkacak biri gerek.

Adamın dediğini yaptım, açık duran kapıdan içeri süzıldüm.

Adam da gişeden dışarı çıkmış sahneye doğru geliyordu. Bana yarı yolda kavuştu. İlk kendisinin Komikişehir Dumanlı Recep olduğunu açıkladı, sonra da biraz ilerde, tahta iskemlede çay içen iki oyuncuyla tanıştırdı.

Tütün Yaprakevi'nden büyük bir başarıyla kovulduktan sonra, bir daha hiç işe girmemeği düşünmüş, kendimi yalnız gözlemcilik görevine bağlamayı tasarlamıştım.

Ama, Tütün Yaprakevi'nde biriktirdiğim paralar kısa zamanda suyunu çekince ne yapacağımı şaşırmış, yeniden bir iş bulma yollarına atılmıştım.

İnsanlar, istedikleri zaman istedikleri işe girme özgürlüğünü ellerinde bulunduramadıkları için her çaldığım kapı yüzüme kapanmıştı. Haymana beygiri gibi orta yerde fırl fırl dönmekten başka yapabileceğim bir şey yoktu.

Bu yüzden, Dumanlı Recep'in benden esirgemediği işe bir nimet gibi sarıldım.

O gece çıktığım aşık rolünde Dumanlı Recep'i memnun etmek için canla başla çalıştım.

Bir başkasını, rol gereğince, saçlarına sarılıp kulise kadar sürüklediğim Ferhunde'yi de memnun ettiğimi sanırım.

Ama ertesi gün, Ferhunde'yle hiş piş ettiğimi haber alan Dumanlı Recep beni yanma çağırttı:

— Delikanlı, dedi, bizimle birlikte çalışmak istiyorsan, ilkin tiyatrodaki kadınların bulunduğunu unutmalsın. Gerçi onlar, kendi varlıklarını duyurmak için her şeyi yaparlar. Ama bunu seyirciler için yaparlar, senin için değil. Bir oyuncu, seyirci olmadığını her zaman aklında tutmalıdır.

— Haklısınız. Bu işte benim de suçum yok. Sahneye ilk kez çıktığım için kimi aksaklıklarım oldu. Bunlar geçici şeylerdir. Bundan böyle ben de rolümün nerede başladığına olduğu kadar nerede bittiğine de dikkat ederim.

Komikişehir Dumanlı Recep'in Şen Tiyatrosuyla bir ay İstanbul'u dolaştım.

Her akşam başka bir semtte oyun veriyorduk. Arada bir, teklif aldıkça, Tekirdağ'a, İzmir'e de uzanıyor, ne ki, yaz mevsiminde İstanbul'un iyi iş vermesi karşısında hemen yine İstanbul'a dönüyorduk.

Dumanlı Recep tam işinin adamıydı. Semtlere göre oyunları değiştiriyor, Yenikapı'da yada Koca Mustafapaşa'da büyük alkışlar almış bir oyunu Göztepe'de sahneye koymak gibi bir toyluğa düşmüyordu. Bunun tersi de oluyordu. Büyükdada'da Suadiye'de başarıya ulaşmış bir oyun hiçbir biçimde Beykoz'da, Karagümrük'te yinelenmiyordu.

Bir akşam yine Yenikapı'da sahneye çıkacaktık.

Dumanlı Recep, Kanlı Nigâr'ı oynayacağımızı ilân etmişti. Oyunun başlamasına 10 dakika kaldığı halde pişekâr rolüne çıkacak oyuncu gelmemişti.

Okuyucu kadınlar da şarkılarını okuyup bitirmişlerdi.

Pişekâr hâlâ görünürlerde yoktu.

Halk sabırsızlanıyordu.

Dumanlı Recep, Ferhunde'ye yeni bir şarkı daha okuması için işaret çaktı.

Ferhunde ayağa kalktı, zurna, davul ve kemanın gök gürül-

tüsünü andıran curcunası arasında “Di gel, di gel yanıma, kanın kaynar kanıma” diye bir türkü gevelemeğe başladı.

Seyirciler Ferhunde’yi çok tutardı. Kız, daha yerinden kıpırdar kıpırdamaz halktan bir alkıştır yükselmişti. Seyirciler Ferhunde’nin türküsüyle de yetinmiyor, boyuna:

— Kadın sanatı göster, kadın sanatı göster!
diye bağrışıyorlardı.

Dumanlı Recep kulisteki yerinden çalgıcılara el etti. Çalgıcılar türkünün son sözleri daha bitmeden havayı birden bahriye çiftetellisine çevirdiler.

Ferhunde bu oldu bitti karşısında sahnede dört dönmekten başka çıkar yol bulamamıştı. Bu arada parmaklarını da şakırdatıyor, göbek atma talimleri yapıyordu.

Bu da, çok çok beş dakika sürdü.

Artık Kanlı Nigâr oyununun geciktirilmesine hiçbir olanak kalmamıştı. Dumanlı Recep bana:

— Bizimkisi geldi mi?

— Hayır gelmedi.

— Git geyin, pişekâra sen çıkacaksın.

— Ben mi, peki benim rolüm ne olacak?

— Senin rolü kaldırırız.

— Seyirciler ne der buna?

— Ben sana ne söylüyorsam sen onu yap. Seyirciler buraya bir şey demek için gelmiyor.

Az sonra Kanlı Nigâr başlamıştı.

İlkin, Dumanlı Recep sahneye fırladı.

Halk, onun sesini, daha kulisten işitir işitmez makaraları koyverdi.

Hele komikişehrin, ayağı eşiğe takılmış gibi sahnenin ortasında üç taklak attıktan sonra arkasını seyircilere dönüp, pantolonunun özel yerinden dumanlar savurmağa kalkışması karşısında halkın şamatası ayyuka çıktı deyebilirim.

Bir süre sonra, ben de şakşağımı şaklatarak sahneye daldım. İlkın Dumanlı'yı görmemiş gibi yaptım. O, bana boyuna sesleniyor, bense hiç oralı olmuyordum. Bir kaç kez burun buruna çarpıştığımız halde:

— Buralarda biri var ama, dedim, kendisini göstermek istemiyor.

Dumanlı geldi boynuma asıldı.

— Buradayım, buradayım sen nerdesin?

Ciddiliği elden bırakmadan silkindim. Bir punduna getirerek Dumanlı'nın arkasına da bir tekme savurdum. Dumanlı'nın özel yerinden yine dumanlar yükseldi.

— Allahallah, dedim, bir ses geliyor ama kimseyi göremiyorum.

Seyirciler gülmekten kırılıyordu. Bir kaç:

— Burada değil, burada değil, vur beline tekme.

Dumanlı bana içerler gibi olmuştu. Yanıma gelerek kulağıma yavaşça:

— Ulan başlasana, dedi, ne duruyorsun?

Oyun gereğince benim Dumanlıya "Oo, nerelerdeydin, hangi bucaklardaydın, bayram haftası?" demem gerekti. Dumanlı da "Oo sen nerelerdeydin, hangi bucaklardaydın mangal tahtası?" diyecekti.

Ben öyle yapmadım. Dumanlı başlasana der demez ben de onu yeni görmüş gibi:

— Oo nerdeydin, hangi bucaklardaydın mangal tahtası? dedim.

Seyirciler Dumanlı'nın komikliğine alışmışlardı. Benim maskaralığım onları şaşırtmış, ne var, daha çok eğlenmelerine, daha çok gülmelerine yol açmıştı.

Ama Dumanlı, kendi söyleyeceği sözü benim söylememe adamakıllı içerlemişti. Oyunun sözlerini bir yana iterek, o da bana:

— Sen nerelerdeydin, hangi bucaklardaydın ocak çekirgesi?

dedi. Halk, Dumanlı'nın yanıtından da çok hoşlanmış, kahkahalarını bir kat daha artırmıştı.

Bu, Dumanlı'yı biraz yatıştırır gibi olduysa da ben hemen onun arkasından:

— Ben buralardayım, sen nerelerdesin tavan süpürgesi? deyip Dumanlı'nın kaba etlerine yeni bir tekme savurunca Komikişehirde bet beniz kalmadı.

Seyirciler ise gülmekten katılıyorlar:

— Sen nerelerdeydin, ben buralardayım, vur tekme! diye bağırıyorlardı.

Dumanlı futbol oyununun ilk beş dakikasında yirmi gol yemiş bir takıma dönmüştü. İşi bozmamak için:

— Ben buralardayım, ben buralardayım sokak cadısı.

— Oo demek sen buralardasın, peki ya ben nerdeyim Aynaroz kadısı?

dedim ve bir tekme daha savurdum.

Dumanlı'nın arkasından yine dumanlar yükseldi.

Seyirciler bana arka çıkmayı tempoya bindirmişlerdi:

— Sen buralardasın, ben nerdeyim, vur tekme!

Dumanlı'nın öfkeden gözlerinin akı dönmüştü. Bense, başarımından ötürü seviniyor, soytarılığımda açıldıkça açılıyordum.

Dumanlı'nın ikide bir yanıma yaklaşıp:

— Ulan bozma oyunu, dışarı taşma.

diye tembih geçmesine de aldırıyor yine bildiğimi okuyordum.

Sonunda Dumanlı hiçbir şeyin para etmeyeceğini anladı. Otuz yıllık tuluatçılığının kendine kazandırdığı kolay nükte yapma gücüyle:

— Yoo, ben şimdiye kadar buradaydım ama, bundan sonra tekmesi olmayan bir yere gidiyorum.

dedi ve sahneden ayrıldı.

Ayrılırken de son sözü kendi söylemiş olmanın üstünlüğünü uzatmak için perdecide perdeyi kapama işaretini verdi.

Öteki oyuncular perdenin kapandığını görünce sahneye dolmuşlardı. Biri:

— Çok büyük bir başarı elde ettiniz Bay Recep, dedi. Halk gülmekten iskemleleri kırdı.

— Böyle başarı mı olur? Halkı ben mi güldüreceğim, bu iki günlük it dölü mü güldürecek?

— Bağışlayın Bay Recep, dedim, ben it dölü değilim. Halk güldüyse güldü. Ben onların gülmemesini sağlayacak bir şey yapamazdım.

— Sen artık burada çalışamazsın. Burada sana göre iş yok. Yarın gel paranı al, kovuyorum seni. Ben bedava konuşmam. Kesin olarak kovuyorum.

Ertesi gün paramı almağa gittiğim vakit Dumanlı'yı yine öfkeli bulacağımı sanıyordum.

Meğer yanılmışım.

Beni çok tatlı bir yüzle karşıladı.

Hakkım olan parayı fazlasıyla ödedikten sonra kahve ısmarlamayı da unutmadı.

Kahveler gelince bana bir de Harman uzattı.

— Sana yol verdiğime alınma delikanlı, dedi. Bunun böyle olması gerek. Bu tiyatrodaki komiklik yalnız benim tarafımdan yapılır. Ötekiler, voleybolda şutçulara top kaldıran oyuncular gibi bana komiklik için pas vermek zorundadırlar. Bunda da şaşılacak bir yön olmamalı. Seyirciler kendilerini kimin güldüreceğini bilmelidir. Halk kendisini kimin güldüreceğini bilmezse oyunu anlayamaz.

— Seyircilerin oyunu anlaması gerek mi?

— İhhh. Ama anlamadığı kuşkusuna düşmemelidir. Herkes soytarılığa kalkışırsa seyirciler böyle bir kuşkuya kapılabilirler.

— İyi ama, seyircileri hep aynı kişiler güldürürse, bu, halka usanç vermez mi?

— Yanılıyorsun, seyirci rahatını arar. Beklenmedik şeylerden hoşlanmaz.

— Ben böyle düşünmüyorum. Bence aslolan yeniliktir.

— Otuz yıllık tecrübem var. Bu budur. Halk yeniliği sevmez.

— Halk sizin sözlerinizi duymasın.

— Duysa da bir şey çıkmaz. Ben şimdi yeni bir makine yaptırıyorum. Bunu sahnenin önüne seyircilerin iyice görebileceği bir yere yerleştireceğim. Bu makinenin dört yol ağızlarında yanan kırmızılı, yeşilli, sarılı işaret direkleri gibi renk renk fenerleri olacak. Halk, hangi fener yanarsa, o ışığa göre kaç dirhem güleceğini hesaplayacak. Bu buluşum sanıyorum ki tiyatro sanatında büyük çığır açar. Halk da böylece oyunlardan daha geniş hazlar elde etmek mutluluğuna erişir.

— Bu çok tuhaf bir buluş. Kimsenin bu buluşa tiyatrosunda yer vereceğini sanmam.

— Sen sanma. Sanki Kel Hasan Efendinin sahneye çıkmadan tenekesini gümbürdetmekle erişmek istediği sonuç bu değil mi?

— Peki ama, ya tulûat yapmak gerekince ne olacak?

— Onu da düşündüm. O zaman da makinenin "Tulûat var" ışığı yanacak. Seyirciler de, ister serbest gülüş talimleri yapacak, ister dışarı çıkıp cıgara içecek.

XIII

BİR ÜSTAD

Bir gözlemcinin işini en kolay, en doyumlu yürütebileceği yer kahvelerdir.

Gerçi kahveler çeşit çeşittir.

Bunların kimisine kadınlar, parmaklarında bağıllık yüzüğü olmadığını göstermeğe hevesli genç kızlar, büyük iş adamları, kadınların gönlünü çelmek isteyen bekârlar gelir.

Kimilerine ise emekliler, öğretmenler, dini bütün müslümanlar, vatmanlar, üniversite öğrencileri dadanmıştır.

Asıl kahve de bunların kahvesidir.

Kahve deyince akla cigara dumanları, çay bardaklarının şingır - mmgırları, domino, tavla yada pişpirik şamatası gelmelidir.

Kahvelerde dünyanın en büyük kararları verilir, politika tartışmaları yapılır.

Evlerin, arsaların satılması, yüksek okula gireceklere dilekçe yazılması, kışlık odunu taşıyacak kamyon şöförüyle pazarlık yapılması hep kahvelerdedir.

Durumunu düzeltmek için yatağını satan öğretmenin öy-

küsünü, üstlerinden birini tokatladığı için işinden atılan icra memurunun yürekler acısı yada güldürücü serüvenini işiteceğiniz yer de burasıdır.

Ne ki, bu öykülere çokça bel bağlamamak da gerekir.

Çünkü bir parti liderinden, başı sıkıntıda olan partisinin durumunu düzeltmek için yatağını satması istenilemeyeceği gibi, icra memurunun üstlerinden birini tokatlamasından da çokça bir şey çıkmaz.

Bu öyküler, olsa olsa, kişioğlunun aklını karıştırır, yada, başka bir deyişle, gerçeğin yanlış olarak bellenmesine yol açar.

Hoş, birçokları gerçeğin doğru yada yanlış olarak bellenmesi gibi bir sorunun varlığından bile haberli değildir.

Olaylar da, çokluk, insanları şaşırtmak, onları, gerçeğin arap saçına dönmüş sokaklarında terletmek için hiçbir fırsatı kaçırmazlar.

Bunu bilen bir adamın, birlikte çalıştığı memuru tokatlayıp da bir üst dereceye çıkarılmış birini gördüğü zaman yapacağı en doğru davranış, hemen oradan sıvışmaktır.

Gerçi, bu bir üst dereceye çıkarılanlar, üstlerini değil, altlarını tartaklamak gibi Tanrı'nın her kuluna nasip etmediği bir kurnazlık göstermişlerdir. Amennâ. Ama dünyayı dolduran varlıkların en küçüğünde beliren en ufak bir sarsıntı bile insanın başını belâyâ sokmağa elverişlidir.

Sonra, şunu da unutmamalı ki, saldırganlık her yerde ve her zaman saldırganlıktır.

Evren üzerine açık bir düşüncesi olan her insana düşen görev de, elinden geldikince saldırganlıklardan ve saldırganlardan uzakta durmaktır.

Bütün bunlara karşılık, şimdi ben burada başka bir şey de söyleyeceğim.

Çokları da durumlarını düzeltmek için yataklarını satmak gerekeceğini akıl edememek yüzünden alaşağı olmuşlardır.

Kahvelerde, zamanla, şairleri, hikâyecileri de tanıdım.

Bunlar, dördü beşi bir araya gelince hemen orada olmayan birini çekiştiriyorlardı. Bu çekiştirilen kimse de çokluk, o günlerde, kitabından biraz çokça lâf ettiren yada önemli bir işin başına getirilen biri oluyordu.

Ben bunları şaşkınlık denizine dalgıç olup dinliyor, çekiştirilen kimsenin, gerçekten, beş paralık değeri olmadığına inanıyordum. Sonradan gördüm ki, arkasından teneke çalınmayan, maytaba alınmayan tek sanatçı yoktu.

Bir şair, başka bir şairle karşılaştı mı, bir üçüncüsü üzerine akla gelmiyecek küfürler döşeniyor, sonra daha başka bir gün, o üçüncü şairle başbaşa kaldığı vakit de, bu defa o ikinci şair için yüz kızartıcı yakıştırmalarda bulunmaktan çekinmiyordu.

Şairler içinde, öyleleri vardı ki, işlerini güçlerini sanatçıların arasını açmağa bağlamışlardı. Bu gibiler, bir yerdeki lafı başka bir yere taşımağa su katılmamış bir özen gösteriyorlar, çokluk da bu taşıdıkları lafları, gerekli kişiye, istedikleri kılığa soktuktan sonra ulaştırıyorlardı.

İşin tuhafı, bunların ipliklerinin pazara hemen çıkması beklenirken, öyle olmuyor, bunlar herkesten çok saygı topluyor, ne diyorum, birçoklarınca, üstad diye anılıyorlardı.

Gerçi, bu gibilere üstad deyenleri gerçek bir gözlemden geçerseniz, bunlarda, zekâ ve anlayış adına çok bir şey bulunmadığını görürdünüz ama, kimseler sanatçıları gözleme almağı düşünmediği gibi, bir sanatçıda zekâ varmış, yokmuş, buna da pek aldırıyorlardı.

Zaten, aldırırsalar da zekâ ölçen makinelerin henüz yapılmamış olması karşısında işler, karışık olarak kalmak zorunluluğunu taşıyordu.

Ben kitaplardan öğrendiğim şeylerin bunların bilgileri yanında hiç kalacağını düşünüyor, şairler ve hikâyecilerle otururken hiç ağzımı açmıyor, onları dinliyordum.

Sıkı bir gözlemden sonra, konuştuklarının bir kavun çekirdeğini doldurmadığını anladım.

Sanatçıların çoğunun birbirlerinin yazılarından başka bir şey okudukları yoktu. Bunların en kabadayıları bir iki Fransız şairiyle, üç beş divan şairinin adını biliyorlardı.

Bu topluluklarda hiç aksamıyan bir gelenek vardı. Sanatçı olsun, olmasın herkese:

— Siz, bir şeyler yazmıyor musunuz?
diye soruluyordu.

Bir gün, bana da, arkadaşlarınca üstad diye anılanlardan biri aynı soruyu sorunca ben de boş bulunarak:

— Evet, dedim, öykü yazıyorum.

Sonra da biraz fazla ileri gittiğimi sanarak:

— Sizin yazılarınız yanında benimkilerin lafı olmaz.

Üstadın büyük bir alçak görnüllülükle bir estağfurullah çekmesini bekliyordum. Ama o, sağ elini göğsüne götürerek bir makine düzgünlüğü içinde bir “sağ ol!” şandelledi.

Sonra da:

— Salı günü saat on dörtte Meserret’te buluşalım. Sizi *Yeni Kuşak* dergisini çıkaran Bıçakçioğlu’na tanıştırayım! demek inceliğini gösterdi.

Bu, benim için, yeni, bilinmedik bir gözlemler serüvenine atılmaktı.

Üstadın söylediği gün ve saatte Meserret Kahvesine gittim.

Üstad oradaydı.

— Buyrun, dedi, isterseniz hemen Bıçakçioğlu’na gidelim.

Ankara Caddesinden yukarı doğru çıkarak, Cağaloğlu Yokuşuna, oradan da Cemal Nadir Sokağına saptık.

Üstad, bir ara, eski binalardan biri önünde durarak:

— İşte burası, dedi.

Girdik.

Alt katta loş ve nemli bir odada, Bıçakçioğlu'nu bir masa başında bir sürü magazin dergileri arasında bulduk.

Üstad, kimseden esirgemediği bel kırma numarasının bir katmerlisini Bıçakçioğlu'nun önünde yineledikten sonra:

— Nasılsınız sayın bay?

Sayın bay Bıçakçioğlu saygı gösterisinde, gerçekten, üstad-
dan aşağı kalmıyordu. O da hemen ayağa kalktı, iki elini, karşısındakini kucaklamak istiyormuşcasına iki yana açtı:

— Merhaba üstad, dedi. Gel bak, şairleri sınıflara ayırdım. Derginin bu sayısı herhalde kıyamet koparır.

Üstad eğildi, masanın üzerinde duran listeye şöyle bir göz attı. Kendi adını birinci sınıf şairler arasında, hem de en baş-
ta görünce rahatladı ve yeni bir sağıl çekti.

Bıçakçioğlu:

— Görüyorsun ya, şarlatanların, artık kendilerini sanatçı diye piyasaya sürmelerine meydan vermiyeceğiz.

Üstad listeyi hâlâ incelemekteydi. Sevmediği bir iki şairin de birinci sınıfa alındıklarını görünce:

— Bunların birinci sınıfta gösterilmesi gerek mi?

Bıçakçioğlu, doğrusu ya, anlayışlı bir dergiciydi:

— Bu liste daha tasarı halindedir. Onların sınıflarını ben de üçüncüye indirmeği düşünüyorum.

Üstad, Bıçakçioğlu'nun ayaklarına kapanırcasına, gıcır gıcır, ambalajından henüz çıkarılmış bir sağıl daha yuvarladı.

Bir ara, ben de masanın üstünde duran listeye bir göz atmış, birçok tanınmış şairlerin adlarının üçüncü sınıftakiler arasında olduğunu görmüştüm.

Bu, benim cevzemi karıştırdıysa da, bir gözlemci olarak, hiç ses çıkarmamağı daha doğru buldum.

Üstadla Bıçakçioğlu liste üzerinde bir saatten fazla konuştular.

Üstad, birinci sınıftaki şairlerden daha bir çoğunu ikinci, üçüncü sınıflara yollattı.

Birinci sınıfta nerdeyse kimse kalmıyacaktı ki üstad, Bıçakçioğlu'na beni işaretle:

— Bu bayın çok güzel öyküleri var, siz de beğenirseniz bir tanesini derginize basalım.

Bıçakçioğlu, o zaman, lütfen başını bana doğru çevirerek:

— Öykünüz yanınızda mı?

diye sordu.

Cebimden, bir gece önce yeniden gözden geçirdiğim öyküyü çıkararak uzattım.

Bıçakçioğlu yazımı uzun uzun, derin derin inceledikten sonra:

— Bu öykü, bizim dergimiz için çok ağır. Biz dergiyi bu sayıdan başlayarak yarı magazin kılığında çıkaracağız. Bize Henry Miller tarzında açık saçık öyküler getirirseniz çok memnun oluruz.

Bıçakçioğlu'nun karşılığı bana bir hayli tuhaf gelmişti.

Bunu anlayan üstad, *Yeni Kuşak* dergisinden çıkarken:

— Aldırmayın, dedi. Bıçakçioğlu herkese aynı şeyi yapar. Sizin açık saçık bir hikâyeniz varsa, önce onu getirin, bunları sonra yine bastırırsınız.

Bıçakçioğlu'nun herkese aynı biçimde davrandığını öğrenişim beni biraz yatıştırdıysa da aradan iki hafta geçmeden *Yeni Kuşak* dergisine uğramadım.

Bu arada, *Yeni Kuşak*'ta yayınlanan liste, şairleri, hikâyecileri birbirine katmıştı.

Hangi sanatçıya rastlasam, Bıçakçioğlu için yakası açılmadık küfürler savuruyordu.

İşin tuhafı, bu küfredenler arasında üstad da vardı.

Hem o, yalnız küfretmekle kalmıyor, başkalarını da bu işe kışkırtmak için, ev ev, kahve kahve dolaşıyordu.

Sonunda, Bıçakçioğlu'nun istediği açık saçık öyküyü yazarak kendisine götürdüm.

Bıçakçioğlu'nun beni anımsamıyacağını sanıyordum.

Hiç de öyle olmadı.

Beni kapıdan girer girmez tanıdı:

— Oo nerdesiniz? Hani bize yazı getirecektiniz?

— Ben de onun için geldim. İşte istediğiniz öykü.

Bıçakçioğlu yazımı aldı, yine uzun, uzun, derin derin inceledi. Sonra:

— Bu öykünüz Henry Miller'i de aşmış. Bununla bizi açık-saçık yayın yapmak suçundan mahkemeye verebilirler.

— Ama siz bu biçim yazmamı istemiştiniz.

— Ben istemiş olabilirim. Ben her şeyi isteyebilirim. Bu hiç önemli değil. Bir dergicinin görevi sadece istemektir. Nedir, bizim memlekette Henry Miller'i pek anlamıyorlar. Zaten biz, bu sayıdan başlayarak dergiyi yine eskisi gibi, sanat gazetesi olarak çıkarmağı düşünüyoruz. Siz, bize yine o türlü yazılar getirin.

Bıçakçioğlu'na içerleyecektim, gözlemciliğim buna yine engel oldu.

Kalktım, soğuk bir selâm vererek dışarı çıktım.

Bıçakçioğlu'nun yüzünü artık görmek istemiyordum. Ama dergiyle ilişigimi kesmek de işime gelmediği için, oturdum, eski bir öykümü yeniden düzene soktum ve yolumun düştüğü bir gün Bıçakçioğlu'nun karşısına çıktım.

O gün odada, kahvelerde tanıdığım iki şair, bir hikâyeci, bir de o güne kadar hiç karşılaşmadığım biri vardı. Hepsine selâm vererek bir kıyıya iliştim.

Biraz sonra, o yabancı kimsenin kim olduğunu da öğrendim.

Onun üzerine çok şeyler işitmiştim.

Genç kuşağın belli başlı eleştirmenlerinden biri sayılıyor, her yerde acı eleştirmen diye anılıyordu.

Acı eleştirmen benim sanatla ilgilenen biri olduğumu öğrenince:

— Ben bir antoloji hazırlıyorum, dedi. Siz de bir fotoğraf verirsiniz sizi de antolojiye alabilirim.

Daha hiçbir yazımı bastırmadan antolojiye girmek düşüncesi bana biraz tuhaf gelmişti ama içimi de gıcıklaamamış değildi.

— Nasıl olur, dedim, beni daha kimse tanımıyor?

— İyi ya, böylece tanınmış olursunuz.

Doğrusu ya, bu görüş sağlam bir temele dayanıyordu. İnsan, antolojiye girse girse tanınmak için girerdi.

Acı eleştirmene teşekkür ettim. Yakında istediği bir yere bir fotoğrafımla bir yazımı bırakabileceğimi söyledim.

Acı eleştirmen de bana teşekkür etti.

— Yalnız, dedi, çok az sayıda basılıyor. Şimdiden antolojiye abone olmalısınız.

Bir dergiye, bir gazeteye abone olunduğunu biliyordum, antolojiye abone olunduğunu ise ilk kez işitiyordum. Durakladığımı görünce bir fabrikada muhasebeci yamağı olan bir şair:

— Biz hepimiz abone olduk. On lira verin, antoloji çıkınca adresinize bir tane yollasınlar.

Konuşmalar öyle bir yere gelmişti ki, geriye çark etmek çok ayıp olacaktı, çıkardım on lirayı verdim.

Acı eleştirmen yanıma kadar geldi, on papeli büyük bir tizlikle cüzdanına yerleştirirken:

— Şiirinize fotoğrafınızı buraya bırakın ben Bıçakçığolu'ndan alırım.

Şiir lafını işitince:

— Ben şiir yazmıyorum, öykü yazıyorum, dedim. Yoksa, siz şiir antolojisi mi çıkarıyorsunuz?

— Evet şiir antolojisi çıkarıyorum. Ama sizin de herhalde yazılmış birkaç şiiriniz vardır.

— Hayır, yalnız öykü yazıyorum.

Acı eleştirmen güç bir durumda kalmıştı. On lirayı geri vermek hiç de işine gelmiyordu.

— Canım, dedi, antolojiyi baskıya daha gelecek ay vereceğim. Siz o zamana kadar bir şiir yazarsınız.

Bu çözüm biçimi üzerine iki şairle hikâyeci ayağa kalktılar:

— Evet, evet gelecek aya kadar bir şiir yazarsınız.

Ben hiç sesimi çıkarmadım.

Acı eleştirmen de Bıçakçioğlu'na bir selâm çaktıktan sonra hikâyeciyle şairleri alarak çekti, gitti.

Daha kapının önünden ayrılmamışlardı ki, muhasebeci yamağı şairin:

— Hadi, bu akşamki rakı parası çıktı!

gibilerden bir şey fısıldadığını duyar gibi oldum.

Ben şairin sözünden çok, Bıçakçioğlu'nun gözlemine önem verdiğim için bunun ne anlama geldiği üzerinde bile durmadım.

Bıçakçioğlu oda boşalınca yazımı eline aldı:

— Siz, bu kez de hepsinden ağır bir öykü getirmişsiniz. Bu öyküde serüven diye birşey yok. Oysa, biz bu sayıdan başlayarak *Yeni Kuşak'ı Serüvenli Hikâyeler Dergisi* olarak çıkarmağı düşünüyoruz.

Bıçakçioğlu'nun yüzüne karşı budalalığını haykırmamak için kendimi zor tuttum.

Dergiden çıktıktan sonra da oraya bir daha ayak basmaya karar verdim.

Ama, bu kararı bir türlü yerine getiremedim.

Gözlem yapmak hırsı beni yeniden Bıçakçioğlu'nun kapısına düşürdü.

Nedir, her defasında derginin yeni bir kılığa sokulduğu haberini alıyor, ben derginin yeni biçimine göre yazılar hazırladıkça derginin bu kez daha başka bir kalıba girdiğini öğreniyordum.

Bir gün, Bıçakçioğlu'na hiçbir şeyden anlamıyan biri olduğunu, dergicilik yerine karı çobanlığı gibi bir iş tutmasının kendisine daha yaraşacağını kesin bir dille açıkladım.

Gelin görün ki, bu olay, beni, dergiciler ve yazarlar üzerine gözlem yapmaktan soğutmakla sonuçlandı.

Ama iyi de oldu.

Beni tek konuya saplanıp kalmaktan kurtardı.

Eyvah ki, benim derdim çok daha başkaydı.

Ben tek konudan değil, bütün konulardan sıyrılmak istiyordum artık. Çünkü gözlemler beni adamakıllı tedirgin etmeğe başlamıştı.

Bunun için kimi denemelere girişmedim de değil.

Ama ben size daha önce dünyanın en usta gözlemcisini de anlatmalıyım.

XIV

GÖZLEMCİLİĞİN İLKELERİ

Dünyanın en akıllı, en iyi, en usta gözlemcisi cırcırböceğidir.

Çokları bunu bilmez.

Bilmedikleri için de, cırcırböceğine delişmen, uçarı, eğlen-ce düşkünü, bir sözü bir sözünü tutmaz bir yaratık gözüyle bakarlar.

Bu, onun, gözlem yaparken, gözlemlerinin arasına bir sürü şarkı sıkıştırıvermesinden, yani gözlemcilik göreviyle eğlen-ceyi birbirinden ayırmamasından ileri gelir.

Bana sorarsanız, asıl gözlemcilik budur.

Gözlemciliği tek başına yürütmek!

Bunu herkes yapabilir.

Sadece eğlenmeyi de öyle.

Bunların ikisini tam bir denge içinde tutmak, bunları bağ-daştırabilmek, bunlardan herhangi birine fazlaca kaymamak ise, her babayığidin işi değildir.

Zaten, kendini sırf eğlenceye kapıp koyvermenin de hiçbir alımlılığı yoktur. Gözü eğlenceden başka birşey görmeyen

kişi cüceliğın, yavanlığın, sümsüklüğün duvarlarına tırmanmayı önceden seçmiş demektir.

Oysa, ötekiler, o eğlenceyle görevi birbiriyle bağdaştıranlar hem eğlenir, hem de eğlence üzerinde düşünceye varmak, eğlence felsefesi yapmak mutluluğuna ererler.

Cırcırböceğı hiçbir yere bağlanmıyan ve gözlem için gözlem yapan dünyanın o az sayıdaki ayakları kösteksiz insanlarına örnektir.

Hoş, insanların çoğı, bu gibileri suçlamak, kendi aralarından atmak için her türlü kötülüğē baş vururlar, işin tuhafı, şairler bile, cırcırböceklerini yığınların gözünden düşürmeğē büyük bir önem verirler, ama, kimileri de bunun tam tersini yapar.

Cırcırböceklerini temize çıkarmağā, suçsuzluklarını kalabalıklara duyurmağā çalışırlar. Gel etme karınca kardeş, derler, cırcırböceğine acı.

Gelgelelim ki gelgelelim, cırcırböceğine kimseler acımaz.

Onu savunan bir iki boynu bükük ozan bile kendi seslerini işittiremeden göçüp giderler.

Cırcırböceğinin bir özelliğı de ağırbaşlılığı hiç elden bırakmamasıdır.

Söylediğı şarkıların onu yılışıklığā götüreceğı düşünülebilirse de, tersine, o şarkı söyledikçe durulur, şarkı söyledikçe bir inceleyicinin ağırbaşlılığına bürünür.

Kimi zaman, cırcırböceğinde, bu ağırbaşlılığın vurdumduymazlığā kadar uzandığı da olur.

Bu, artık yaz aylarının en sıcak, en şiirli günleridir.

Cırcırböceğı bu günlerde sesini bütün bütüne yükseltir, şarkılarına hiç ara vermemeğē bakar, gözlemlerini de eşine az rastlanılır bir tezlikle sürdürmeğē çalışır.

Bir yandan da, kulağını her türlü gürültüye kapar, kendi-

sine hiçbir şey söylenmemiş, kendisinin hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranır.

Doğrusunu ararsanız, bu kendisine hiçbir şey söylenmemiş gibi davranmak eğilimi cırcırböceğine insanlardan geçmiştir.

İnsanlar bol kaşar peynirli fırın makarnası yerken olsun, büyük büyük masaların arkasında toplumu yönetirken olsun yanlarına sokulan kişileri tanımamayı, onların karşısında kendilerine hiçbir şey söylenmemiş gibi davranmayı çok severler.

Gerçi, bu denli insanlar arasında, zaman zaman yanlarına sokulan kişi üzerine kendilerine bir şey söylendiğini açığa vuranlar da vardır. Ne ki, bunlar azlıktır. Üstelik bunların o kişiye yararlı olabilecek hiçbir durumları yoktur.

Bütün bu olaylar, bu pavkırmalar cırcırböceğini tetikte yaşamağa da iteler...

Bir yerde işler çatallaştı, sorunlar içinden çıkılmaz bir durum aldı mı, artık cırcırböceğini göremezsiniz.

O, hemen, selâm vermeğe teşne bir insan gibi, gezdirik kenarlı şapkasını başına geçirir ve dağ taş demez günlerce yol alır.

Aslında cırcırböceği selâm vermeğe teşnedir de..

Başında ışıkrılağı olmadığı vakit, uzaktan kendine doğru birinin yaklaştığını görse, hemen onu başına geçirir, selâmını verir, sonra yeniden şapkayı yanındaki ağaç dalma bırakır.

Cırcırböceğinin bir iyi yanı da, gözlemleri nerede kesmek gerekeceğinde hiç yanılmamasıdır.

Yaz ayları etrafı iyice kolaçan eden, gözlemlenmemiş tek nesne, tek karış toprak bırakmıyan cırcırböceği eylül geldi mi tasını tarağını toplar gider.

Kimi zaman eylül yada ekim aylarında da, artık kimsesiz kalmağa yüz tutmuş bahçelerde bir iki cırcırböceğine raslanabilir. Bunlar yolunu şaşırmış, sürüden ayrılmış, hadi söy-

lemekten çekinmeyelim, gönlüne aşk sıtması girmiş circirböcekleridir.

Bunlara gerçek gözlemci gözüyle bakmamak da gerekir.

Ama ötekiler, o bilginler, o filozoflar, o kendilerine hiçbir şey söylenmemiş gibi davrananlar böyle değildir.

Onlar, gözlemleri nerede kesmek gerektiğini çok iyi bilirler.

Gerçi bu, eğlencenin nerede kesileceğini bilmekle de yakından ilgilidir.

Bu bakımdan circirböceği birçok insanlardan yeğ tutulmalıdır.

İnsanların çoğu, ne zaman sıkılmağa, ne zaman enfiye kutusunu itmeye, ne zaman düşünmemeğe, ne zaman sevmemeğe başlamaları gerektiğini kestiremeden yaşarlar.

Oysa, yapılan bir işin neresinde durulacağını bilmek, atılan adımın nereden geri çekileceğini kestirmek dünyanın en büyük, en önemli, en miskokulu davranışlarından biridir.

Buna isterseniz, hangi insana, hangi zaman, hangi sözün söyleneceğini bilmeği de katabilirsiniz.

Doğrusu, katmak da gerekir.

Çünkü bununla, bir kadının sizi ağız açık ayran budalası gibi dinlerken, birdenbire fitili almasının, üstünüze üstünüze gelen bir kuduz itin birden bütün güleryüzlülüğünü, şiriniğini takınıvermesinin nedenlerini de bulabilirsiniz.

Bir de iyi bir gözlemci olmanın kilitbaşlarım ele geçirebilirsiniz ama, benim gibi, bu işi eline yüzüne bulaştırmış, kendi gözlemlerinin çukuruna kendi batmış birinin bundan laf açması doğru olmasa gerek.

XV

MANTIK DENİZİNİN MİDYELERİ

Ben iyi bir gözlemci olmadığımı, gözlemlerime söz geçire-memeğe başladığım vakit sezinlemiştim.

Gerçi, benim yerimde bir başkası olsa, onun da durumu-nun olup olacağı buydu.

Gözlemcilik öylesine bir işti ki, insanın ondan kurtulması hiçbir türlü beklenemezdi.

Bir kumaş, bir patates, bir soğan toptancısı istediği an işi-ni bırakabilme özgürlüğünü elinde bulundurur.

Dahası, bu adam, bu bırakma işinin, bir kârla da üstesin-den gelebilir.

Hadi kâr etmedi deyelim, bütün mallarını alış fiyatına yada alış fiyatından biraz eksikine satıp işin içinden kolayca sıyrılabilir.

Gözlemci böyle değildir.

O, işini bırakmak istese de bırakamaz.

Gözlemci, her gün biraz daha batağın içine gömülür, her gün gözlemlerin dışlisine biraz daha paçasını kaptırır.

Tütün Yaprakevi'nden ayrıldıktan sonra, gözlemlerimde be-

liren gelişmeler beni hayli sevindirmişti. Bunu size de anlattım. Ama, zamanla, kollarımın, bacaklarımın, yanaklarımın, omuzlarımın ve bedenimdeki öteki yerlerin de gözlem yapmağa kalkışması durumumu zorlaştırmış, beni, içinden çıkılmaz bir uçuruma itelemişti.

Hele gözlemlerden gözlem türetme işi de buna bindirince aklım bütün bütüne karışmış, sağlığım gerçek tehlikeler geçirmeğe başlamıştı.

Hoş, bunu belli etmemek için elimden geleni yapıyor, insanlar arasında dolaşırken, onlarda kendilerinden hiç de değişik olmıyan bir varlık etkisi uyandıрмаğa uğraşıyordum ama, güngüne gözlerim kararıyor, şakaklarım zonkluyor, ellerim ayaklarım karıncalanıyor, bin tonluk bir şahmerdanın altına yatmış gibi midem, böbreklerim sancıyordu.

Gerçi burada yapılacak iş basit mi basitti. Cırcırböceği gibi taşı tarağı toplayıp gitmek.

Ah ki ah, bu, benim harcam değildi.

Ben yaşadığım çevreyi, dünyayı, insanları, ağaçları, cadde-leri, evleri, apartımanları, parkları, bahçeleri, bahçe duvarlarını öylesine seviyordum ki, bunlardan ayrılmağı göze alamıyordum.

Gözlemlerden kurtulmak yolunda çırpınmalarım, didinmelerim ise hiçbir sonuç vermiyordu.

Tersine, bunlar, beni içine düştüğüm batağa daha çok saplandırıyor, yükümü daha da taşınmaz hâle getiriyordu.

Bir gün artık, insan olarak, böylesine öldürücü bir hamallığı yürütemeyeceğimi iyiden iyiye anladım.

İşte o zaman, beni bu hastalıktan kurtaracak bir doktora koşmaktan başka yapılacak bir şey olmadığını düşündüm.

Param hemen hemen hiç yoktu.

Şu var ki, babadan kalma şimendifer marka altın saatimi satınca, mesleğinin yüzündeki örtüyü büyük yüzgörümlülükleri karşılığında açan doktorlardan birine kendimi baktırabilecek kadar paraya kavuştum.

Doktor, doğrusu beni, ustalığını her türlü belli edecek biçimde, uzun uzadıya dinledi, yokladı, dürtükledi, sonra da:

— Bir şeyiniz yok!

— Nasıl olur doktor, ben bütün sağlığını yitirmiş bir adamım. Ne uyuyabiliyorum, ne yiyebiliyorum, ne de gülebiliyorum.

— Siz sağlığınıza yitirmiş olabilirsiniz. Buna ben de üzülürüm. Gerçekten üzülürüm. Ama ne yapayım, kitaplarda sizin hastalığınız yazılı değil.

— Hoppala, benim hasta olduğumu kabul etmeniz için, hastalığımın kitaplarda yazılı olması mı gerek.

— Belki mantık bakımından bu, böyle olmayabilir. Ama ben, kitaplara geçmiş bir hastalığı olmıyan birini hasta sayacak kadar budala ve para kaparozcusu değilim.

— Sözlerinizi pek iyi anlamadım. Yanılmıyorsam, ben mantık bakımından hastayım da, tıp bakımından sağlam bir adamım, öyle mi?

— Aşağı yukarı öyle. Tıp kitapları bakımından size hiçbir yardımda bulunamam.

— Peki ama, bir insanın bir bakıma göre hasta, bir bakıma göre de sağlam olabileceğini sizin mantığınız alır mı?

— O halde sizi mantık bakımından da hasta saymamamız gerek.

— Bu, onu mu gösterir, yoksa bu işin başka bir gerçeği olduğunu mu gösterir?

— Hayır bu, mantığın tıp kitaplarındaki gerçekleri doğruladığını gösterir. Bu da, bir doktorun işini mantıkla yürüttüğünü, mantıkçının da tıptan ayrıldığını anlatır.

Masanın üstündeki sürahiyi ansızdan doktorun kafasına çalmamak için kendimi güç tuttum. Ama doktor beni kapıya kadar geçirdi, merdiven başına kadar uğurladı. Merdiven başında ise:

— Mantık denizinin gemilerini tanımak gerek! Mantık de-

nizinin gemilerini tanımadan yolculuğa çıkmak, insanı sonradan düş kırıklığına uğratabilir.

— Sayın bay doktor, bu sizin lafını ettiğiniz gemiler, sakın mantık denizinin midyeleri olmasın? Bana öyle geliyor ki bunlar düpedüz incisi çıkarılmış midye kabuğu.

Doktor bu sözlerime kıs kıs güldü, ben de derdime çare bulacak bir başka doktor aramağa gittim. Ama o gün baş vurduğum öteki doktorlar da bana mantık denizinin midyelerinden başka bir şeyden laf açmadılar. Hastalığıma hiçbir biçimde çare bulunamayacağını anlıyordum. Oysa, benim beklemeğe hiç mi hiç takatım kalmamıştı. İçim, gözlemleri almıyordu artık. İçime sığmayan gözlemler de her an ağızımdan, kulaklarımdan, burun deliklerimden dışarı fışkırıyordu.

XVI

ARŞIN MAL ALAN...

Gözlemlere söz geçirme gücümü yitirişim sağlığa erişmemdeki her türlü kolaylığı ortadan kaldırıyordu ama yavaş yavaş kafamda bir kurtuluş yolunun ilk ışıkları da belirmeğe başlamıştı.

Gözlemlerin çoğalmasını önleyemediğime göre, hiç değilse, onları iki seksen yere serecek, kendimden çekip koparacak bir yatırım alanı bulmalıydım.

Bir gün Mahmutpaşa Yokuşundan inerken rastladığım işportacılar beni yapacağım iş üzerinde iyisinden uyardı.

Evet, gözlem yapmanın önüne geçemediğime göre, onlardan ancak satış yoluyla kurtulabilirdim.

Gerçi içimde, bu işin tutmayacağı üzerine bir korku vardı. Ama başka bir kurtuluş yolu da bulamadığım için bir ikinci üstü Yüksekalkdırım'da bir mendil açarak gözlem satışına başladım.

— Haydi, sermayesinden aşağıya satış. Yangından kaçırıldı bunlar. Sermayesinden aşağıya satış.

Sermayesinden aşağıya satış sözü, çevremde, az zamanda,

küçük bir kalabalığın birikmesine yol açmıştı. Herkes satılan şeyin ne olduğunu soruyor, mendilin üzerinde gözle görülebilir bir şey bulunmadığı için de meraklanıyorlardı.

— Acele etmeyin baylar. Hepinize yetecek malım var. Değil siz, yedi sülâleniz gelse yine kazıklayacak şey bulurum hepinize. Yalnız sırayla. Kimse kimsenin önüne geçmesin.

Etraftan hâlâ “Ne satıyormuş, ne satıyormuş?” diye soruyorlardı.

— Gözlem satıyorum, diye kalabalığı aydınlattım. Düpedüz gözlem satıyorum. Top atan tüccar malı. Beş kuruşa beş gözlem.

Halk sattığım şeyden hâlâ bir şey anlamamıştı. Ama noter kâtibi olduğunu söyleyen biri bütün duraklamaları bir yana iterek beş kuruş uzattı:

— Bana beş tane ver, dedi. İyi bir şey değilse de yanmam. Alt tarafı beş kuruş.

Cebimden kâğıt kalem çıkararak noter kâtibinin hoşlanabileceği beş gözlem yazıp adama uzattım. Kâtip gözlemleri aldı, oradan uzaklaşırken kâğıdı okumağa başladı, okumağa başlar başlamaz da makaraları koyverdi.

Adamın katıla katıla güldüğünü gören kalabalığın öteki insanları ise hemen beşer kuruşlarını uzatarak gözlem almak isteğinde bulundular.

Onların da her birine, hoşlarına gidebilecek gözlemler yazıp verdim.

Gözlem satınalanlar kahkahalarla uzaklaşıyorlardı. Kimisi ise geri dönüyor, daha yirmi otuz gözlem almak için kuyruğa giriyordu.

Bu arada, ben de işime muziplik katmaktan geri kalmıyordum.

Alıcılara kendilerini kızdıracak gözlemler de sürüyordum ikide bir. Adamların, bunun üzerine, babaları tutuyor, bağırıyor, çağırıyor, bana yürek yaran küfürler yağıdırıyorlardı.

İşte o zaman ben de, onlara yanlışlık olduğunu söylüyor,

bu kez, kendilerini saatlerce güldürecek gözlemler sunuyordum.

Onlar da, eskisinden daha memnun, oradan uzaklaşıyorlardı.

O gün, akşama kadar kırk liraya yakın bir para topladım. Bu aşağı yukarı dört bin gözlem demekti.

Şunu bir daha açıklamak gerekir: Gözlemler bende öylesine çoğalıyordu ki böyle küçük satışlarla onlardan kurtulma olanak yoktu.

Hoş, her satışta derimin üzerinde, toplu iğne başı kadar bir yerde bir gevşeme, bir yumuşaklık beliriyor, ne ki bu bir saniyeden fazla sürmüyordu. Yerine de şipşak eskisinden daha yoğun bir ağırlık çöküyordu.

Zamanla, bütün şehir benim gözlem sattığımı işitmişti.

İşlerim büyük bir hızla gelişmeğe başladı. Artık her gün İstanbul'un dört bir bucağından gözlem satınalmağa gelenler vardı.

Bu arada, ben de Yüksekaldırım'da küçük bir dükkâna yerleşmiş, işime bir ciddilik havası katmıştım.

Müşterilerimin çoğu kadındı.

Bunlar kadın türü üzerine yapılmış gözlemlere pek düşkünlük gösteriyorlar, bu türlü gözlemler satınalmakla erkekleri tavlamanın yollarını öğreneceklerini umuyorlardı.

Ama, güngüne romancılar, öykücüler, gazete başyazarları da belli başlı müşterilerim arasında yer aldı. Bunlar yazılarında gözlemlerimden bol bol yararlanıyorlar, çoğu zaman yazılarına kendilerinden hiçbir şey katmıyarak, gözlemlerimi sıralamakla yetiniyorlardı.

Bir gün, yine dükkânda oturmuş müşteri beklerken içeri bir üniversite öğrencisi girdi.

Üniversite öğrencisi masayı, iskemleleri, duvarda asılı du-

ran tabloları gözden geçirdikten sonra çöpür yüzüyle bana doğru eğildi:

— Siz bu gözlem satma işini nerden akıl ettiniz?

— Hoşunuza mı gitti?

— Öylesi değil. Size gözlem yapma hakkını kim verdi, bunu anlamak istiyorum.

— Herkesin gözlem yapmağa hakkı vardır. Bu, düşünmek, konuşmak gibi insan olmanın temelindeki haklardandır.

— İyi ama, sizde böyle bir hak varsa, karşınızdakinde de gözlem altına girmemek hakkı yok mu?

— Doğrusunuz. Her insanda gözlem altına almak hakkı yanında, bir de gözlem altına girmemek hakkı olmalıdır. Ama bu hiçbir şeyi değiştirmez.

— Nasıl değiştirmez, ben kendi üzerime gözlem yapılmasını istemiyorsam siz beni gözlemleyebilir misiniz?

— Elbet gözlemlerim.

— Ama o zaman da insanların gözlem altına girmeme hakkına el uzatmış olursunuz.

— İyi ama, beni gözlemlemekten alakorsanız, siz de benim gözlemleme hakkımı elimden almış olmaz mısınız?

— Belki olurum, ama bir hakkın, öteki hakkın alanına girmemesi de gerekmez mi?

— Burada bir hak öteki hakkın alanına girmiyor. Siz kendiniz üzerine gözlem yaptırmamak için kendinizi istediğiniz biçimde gizleyebilirsiniz. Ne ki kendinize gözlem yaptırmayı istememek, kendinizi gizlemek sınırı içinde kalmalıdır. Kendinize gözlem yaptırmamak için karşınızdakini birtakım yasaklara sokmağa kalkışırsanız o zaman bir hakkı çiğnemiş olursunuz.

— Ben, onu bunu bilmem, ben istemeden beni kimse gözlemleyemez.

— Evet siz istemeden kimse sizi gözlemleyemez. Ama siz, her hâlinizle gözlem altına alınmayı istediğinizi belli ediyorsunuz.

— İstiyor muyum, onu da nerden çıkardınız?

— Evet istiyorsunuz. İnsanların gözüne görünmekten kaçmadıkça, insanların gözü önünde köpek dolapları çevirmekten çekinmedikçe bunu istiyorsunuz demektir.

— İnsanlara görünmeden toplum içinde yaşayamam ki..

— O halde, gözlemlenmeye de ses çıkarmayın. Bunun başkaca bir yolu yoktur. Görünen adam, gözlemlenmeyi göze almış demektir.

Üniversite öğrencisi konuşmanın vardığı sonuçtan hiç de hoşlanmışa benzemiyordu. Homurdana homurdana ayağa kalktı, selâmsız, sabahsız dükkândan çıkarken:

— Sen toplum için zararlı bir insansın.

Ben de kızmıştım.

Artık kızmaktan da çekinmediğim için:

— Asıl zararlı olan sensin! Herkes gözlemci olsa, dünyada birçok işler karışıklıktan kurtulur.

Gel zaman git zaman, dükkânıma milletvekilleri de dandı.

Bunlar daha çok azlık partisi milletvekilleri idi.

Geliyorlar, benden, tümen tümen gözlem kaldırıyorlar, sonra bunları söylevlerinde, konuşmalarında kullanıyorlardı.

Kimi zaman, çokluktaki partinin adamları da geliyordu.

Bunlar da azlıktakilerin satınaldıkları gözlemlerden istiyorlardı. Şu var ki, bunları kendilerine gerekli olduğu için değil de, daha çok azlıktakilerin satınalmalarına engel olmak için alıyorlardı.

Bu gibilerin, kimi zaman, araba araba gözlem kaldırdıkları da oluyordu.

Böyle toptan satışlar beni bir iki saat dinginliğe kavuşturuyor, ama ergeç şakaklarım zonklamağa, oynak yerlerim birbirinden ayrılıyormuşçasına acımağa başlıyordu.

Bu durum, çokluk partisi adamlarını çileden çıkarıyordu.

Zamanla, azlıktakiler de bu içerleme işine katıldılar.

Onlar da işe yarar gözlemlerin sadece kendilerine satılmasını istiyorlardı.

Ama ben namuslu bir satıcıydım.

Namuslu bir satıcı olduğum için de her türlü müşterinin isteğini karşılıyor, çokluktakileri güç duruma düşürecek gözlemleri azlıktakilere satarken, azlıktakileri arkadan vuracak gözlemleri de çokluktaki milletvekillerinin önüne seriyordum.

Gelgelelim, benim, namuslu bir satıcı oluşum üzerinde kimse durmuyor, herkes beni iki yüzlülükle suçluyordu.

Bu ara, ben yokken, dükkânıma bir iki kez saldırıldı da..

Dahası, bir defasında ben de içerdeydim.

Gelenler sopalar, demirler, fil kuyruğu kırbaçlarla üzerime yürüdüler.

Korkudan sapsarı kesilmiştim.

Bereket o an, çevremın haritasında gözüme eski bir dostum ilişti.

Ona doğru seyirterek:

— Aman, dedim, beni bu döküntü taşlıklardan kurtar.

Dostum hiç oralı olmadı.

Benimle ilk kez karşılaşmışcasına yüzüme bön bön baktı, sonra çevresindekilere:

— Her şeyi parçalayın, diye bağırdı, sağlam bir şey bırakmayın.

İşim şık mı şıktı.

Dükkândan dışarı fırladım, saldırganlık işini büyük bir hazla seyretmeğe koşanların yanı sıra ben de dükkânımın yıkılmasını izledim.

Damların üstü bile pıtraktı.

Sonunda iş bitti.

Saldırgan yayın balıkları çekilip gittiler.

Ertesi gün, dükkânımı yeniden onartmaya başladım da içime bir soğukluk düşmüştü artık.

Onarım bitip de dükkâna yeniden yerleşince derin düşüncelere daldım.

Bu ara dükkânıma siyah gözlüklü, karanfil bıyıklı yeni bir adam gidip gelmeğe başladı.

Adam iki laf arasında benim iyiliğimi isteyen biri olduğunu belirtiyor, bana gözlem satışına son vermemi öğütüyordu. Bir gün dayanamadım:

— Bu memlekette özgürlük varsa, kimse benim gözlemleme rime karışmamalıdır.

— Senin o özgürlük dediğin bir toplumbilim sorunudur. Toplumbilim konuları ise senin, benim değil toplumbilim bilginlerinin karışacağı işlerdir.

— Ben toplumbilim bilginleri bu konuya karışmasın demiyorum. Benim istediğim, bir yurttaş olarak serbestçe gözlem satabilmektir.

— Ben senin iyiliğin için konuşuyorum. Gözlem satmak sana düşmez. Bununla uğraşsa uğraşsa politikacılar uğraşabilir.

— Ama, belki ben de bir politikacıyım.

— Politikacı olmak kimi özellikler gerektirir. Sende o özelliklerin hiçbirini göremiyorum.

— Yani benim bu memleketin alinyazısı üzerinde düşünmeğe, söz söylemeğe hakkım yok mu?

— Hakkın yok diyemem, ama dikkat edersen sen de bir politikacı olmadığını görebilirsin. Zaten politikacı olmak için hakla, hukukla ilgilenmeğe de hiç gerek yok.

— Peki neye gerek var?

Siyah gözlüklü adam hemen karşılık vermedi, sustu, yüzüme baktı, sözlerinin etkisini artıracak zamanı bekledi, sonra bunu bulduğuna inanınca cıgarasının dumanını yüzüme savurarak:

— Belki gözlem yapmamağa.

Bu, karanfil bıyıklı adamla son karşılaşmam oldu.

O gece, ertesi gece, yine kimi yabancı adamlar, dükkânı-

ma gelerek vitrine, tabelaya, yan duvarlara insanların lağım-
larla ilgisini ayakta tutan nesnelerden sürdürdüler.

Sinirlerim artık iyice bozulmuştu.

Par yanıp, par tütüyordum.

Hep açık havaya çıkmak, bağırarak böğürmek istiyordum.

Sonunda, gözlem satışı işine paydos çekmenin gerekli oldu-
ğuna vardım.

Bunda gecikmiş bile sayılabilirdim.

Çünkü, bu satışlar, sağlığıma kurtarmak şöyle dursun, onu
bütün bütüne tartağa, martağa iteledi.

XVII

ÇANLAR KAÇ DERECED E ÇALAR?

Gözlem satışına son verdikten sonra, uzun günler şehirde başıboş dolaştım.

Köprüyü ben açıp kapıyor, ilk tramvaya ben biniyor, parkları, meydanları ben bekliyordum.

Bu ara, gözlemlerden kurtulmak için her çareye başvuruyor, sıçırıyor, koşuyor, kendimi otomobilden, bayırlardan aşağı atıyordum.

Ne var, bu çabaların hiçbiri işime yaramıyordu. Gerçek bu sarsıntılar benden binlerce, milyonlarca, milyarlarca gözlemin dökülüp saçılmasına yol açıyordu ama, milyonlarca, milyarlarca gözlemden kurtulmanın bence hiçbir anlamı yoktu.

Benim bedenim, her saniye, insan zekâsının hepteyanıyacağı kadar gözlem üretiyordu.

Zaten, aynı zaman parçası içinde, ağızımdan, kulaklarımdan dışarı fışkıran gözlemlerin sayısı da milyarların çok üstündeydi.

Umutsuzluk beni çılgına döndürmüş gibiydi.

Günün ve gecenin birçok vakitlerinde yırtıcı hayvanlar gi-

bi uluyor, duvarları tekmelemek, ağaçları köklemek, vapurları havaya kaldırmak, köprüleri çökertmek, zincirleri koparmak, yıldızları yollarından çevirmek isteğiyle kıvranıyordum.

Elim, yüzüm ateş içindeydi.

Termometreler, barometreler yiğitçe zehirli hançerlerle beni kılıç lokması ediyordu.

Bütün kurtuluş yollarının tıklandığını görünce, çaresiz yine doktorların kapısını çaldım.

Onlarsa, gözlem satışlarından topladığım paraların köküne, az zamanda, kibrit suyu dökmekten başka işe yaramadılar.

En sonu, kendimi, sokakta, yine kimsesiz, yine parasız, yine gözlemci olarak buldum.

Artık, ölüm dirim arasında çırpındığım bir gerçektir.

Ama Kristof Kolomb'un denizde yittiğini anladığı bir anda Amerika'yı bulması gibi, ben de, bu yarı karanlık, yarı aydınlık serüven içinde yeni bir buluşa vardığımı sezinledim.

Bu, kendiliğinden ve birdenbire olmadı.

Buna karnımı doyurmak için kapılandığım bir ekmek fırınında, nar gibi kızarmış bağ kütükleri karşısında geçirdiğim uzun günler sonunda ulaştım.

Birçokları buna buluş bile demez. Çünkü çoğu kimse, yaşamlarının birçok zamanlarında bunu bol bol denemişlerdir.

Oysa ben, dünyayı hep aynı açıdan seyretmeğe alıştığım için buna büyük bir buluş gözüyle bakıyordum.

Ben şimdiedek insanları, nesneleri, hayvanları, bitkileri hep doğal sıcaklıklarda gözlemlemiştim.

Ama artık, kafamda uyanan bu yeni düşünceyle onları 100 derece sıcaklıkta, 500, 1000 derece sıcaklıkta gözlem altına almayı düşünüyordum.

Bu, düpedüz bir yöntem değişikliği idi.

Bunun sağlığına yarayıp yaramıyacağını pek kestiremiyor-
dum. Yalnız yitirilecek bir şeyim olmadığı için bu yeni yol-
da yürümekten çekinmedim.

Hem bu yeni yolun, hiç kazancı da yok değildi.

Bir kez, gözlemlerimi o güne kadar denemediğim bir açı-
dan değerlendirebilecektim.

Sonra, gözlemler yeni bir yordama bağlanacağına göre, bu
yeni yol, kendi kendine gözlem türeten eski çalışmamın or-
tadan kalkmasına da yol açabilirdi.

Bu ise benim kurtuluşum olacaktı.

Neyse ne, bir gün, ilk denemeyi yapmağa karar verdim.

Fırında İşhak Usta adında bir pişirici vardı. Bu adamı çok
eskiden tanırdım. Zaten benim firma tırnakçı olarak alınma-
ma da o, ön ayak olmuştu.

İşhak Usta bütün pişiriciler gibi uysal bir adamdı. Yeni
yöntemimi onun üzerinde kolayca uygulayabilirdim. Ne var,
adamı ürkütmek de istemiyordum.

İşhak Ustaya önemli bir düşünce olduğunu, bana yardım
ederse, insanlık adına çok yararlı bir iş başaracağını, birçok-
larının böyle bir deneye güle oynaya atılabileceklerini, be-
nimse kendisini herkesten yeğ tuttuğumu bildirdim.

Adamcağız bundan bir şey anlamamıştı ama beni kırma-
mak için:

— Peki, benim yapacağım iş nedir?

— Hiç! Sen sadece ses çıkarma. Gerisinin üstesinden ge-
lirim ben.

Fırında ikimizden başka kimse yoktu. Bu sözler üzerine
gittim, fırının kapısını sürgüledim, sonra da gelip İşhak Us-
tayı bir iskemleye oturttum. Daha önce hazırladığım iple ada-
mı iskemleye bir güzel bağladım.

Pişirici ustası ilkin bu bağlanma işine hık mık edecek oldu.
Ben de gözlemin çok dikkatle yapılması gerektiğini, küçük
bir sarsıntının bütün gözlemi bozabileceğini, iskemleye bağ-
lanmanın temel ilke olduğunu kandırıcı bir dille anlattım.

On dakika sonra, adamcağız gözlemlenmeye hazır bir duruma gelmişti.

İşte o zaman ben de fırının ağzına gittim, kapağı yana sürerek pişmekte olan ekmeklerin arasında İshak Ustaya bir yer açtım.

O hâlâ, bir şeyden kuşkulananmamakta büyük bir yürek temizliği gösteriyordu. Ama bağlı bulunduğu iskemleyi arkalığından tutarak fırının ağzına yaklaştırdıncaya adamcağız üçyüz derece sıcaklığın ense kökünü kavurmasına çığlıklarla karşı koydu:

— Ne yapıyorsun be?

— Daha bir şey yaptığım yok. İlk daranı alacağım.

— Neyimi alacaksın?

— Dedim ya, daranı alacağım. Gözlemin iyi bir sonuç vermesi için kaç kilo katkısız insan geldiğini, kaç kilo da daran bulunduğunu ölçmeliyim.

— Ben küfe miyim kaçık herif, benim daram olur mu?

— Herkesin darası olur. Sen ona bakarsan, kimi insan sadece dara gelir.

— Saçmalama. Hadi çöz şu ipleri de kalkayım.

— Şu gördüğün makasla saçlarını kesince saçmalamadığımı sen de anlarsın. Saçlar, insanoğlunun darasıdır. Tırnaklar da öyle. Hatta bir insanı tam katkısız durumuyla elde etmek için onun derisini de soyamak, etlerini de çıkarmak gerekir.

— Sen aklını oynatmışsın, çöz şu ipleri.

— Haa bak, yüz metre koşucularının darası yoktur. Neden dersen, söyleyeyim. Darayla birlikte koşulmaz da ondan. Ama kimileri darayla da koşar. Üstelik bunlar her koşuda birinci de gelirler. Nedir, bunlar atlet değillerdir. Bunlar yaşamlarında bir kez olsun atlet gömleği de giymemişlerdir.

Bir yandan söylev geçiyor, bir yandan da makasla İshak Ustanın saçlarını almağa uğraşıyordum.

O ise tek durmuyor, saçlarını kestirmemek için iskemlesini sağa sola sallıyordu. Arada bir de:

— Sen adamakallı kaçıksın, çöz şu ipleri.

Pişirici ustasını yatıştıramıyacağımı anlayınca:

— Yoo, dedim, daranı almamı istemiyorsan daranı almadan da seni gözlemleyebilirim.

İshak Usta bağlarından kurtulmak için yeniden depreşti. İpleri sımsıkı düğümlediğim için meramına erişemedi.

Ben de iskemlenin arkalığını fırının ön kısmına dayadıktan sonra iskemleyi ayaklarından tutarak fırının ağız hizasına kaldırdım.

İshak Usta, artık iyiden iyiye debeleniyor, sesinin bütün gücüyle:

— Yetişin yetişin, burada adam kızartıyorlar. diye bağırıyordu.

İshak Ustaya:

— Ne diye telâşlanıyorsun, dedim. Biraz dişini sık. Şimdi nerdeyse çanlar çalmağa başlar. Ne sandın ya, sıcaklık iyice artınca yüzlerce, binlerce çan çalmağa başlar. Çanlar çalar, acele etme. İstersen çanların bir an önce çalması için fırına bir iki odun daha atayım. Ama sen de biraz kıpırdama. Çanların çalması için kendini rahatça gözleme bırak. Bu kaçıklık değildir. Doğrudan doğruya bir bilgi sorunudur. Herkes bu işin üstesinden gelemez. Ayrı bir hüner ister bu. Öyle ya, çanlar yüzelli derecede mi, yoksa ikiyüz derecede mi çalar? Bunu bilmek gerek.

Gelgelelim İshak Usta benim sözlerime kulak asmıyor, boyuna:

— Yetişin, yetişin. diye bangır bangır bağırıyordu.

Pişirici ustasının beden gemisiyle ne kadar savaştığımı bilmiyorum. Ben iskemleyi fırına sürmek istedikçe o karşı koyuyor, o karşı koydukça benim hırsım artıyordu.

İkimiz de kan ter içinde kalmıştık.

Bu ara, İshak Usta, iskemleyle birlikte, birkaç kez yere de

yuvarlanmış ve her defasında beni işe yeniden başlatmak zorunda bırakmıştı.

Kendimden geçmiş gibiydim.

Birden fırının dış kapısına vurulan yumruk ve tekme sesleriyle irkildim.

— Açın, kapıyı açın.

diye bağışıyorlardı dışardan.

O zaman, İshak Ustanın ağzına önceden bir şey tıkamamış olduğuma üzüldüm.

Bütün işler suya düşmüştü artık.

Dışardakilerin sesini alınca, İshak Usta da:

— Kırın kapıyı, kırın kapıyı!

İshak ustanın yakasını koyvermekten başka yapılacak bir şey kalmamıştı.

İskemleyi yere indirdim.

İpleri çözmeğe başladım.

Dışardakiler de fırının kapısını kırmış, içeri dolmuşlardı.

İshak Usta yarı korku, yarı sevinç arası, olan - bitenleri anlattı. Sonunda da:

— Biraz daha gecikseydiniz, bu adam beni diri diri fırınlayacaktı.

— Yanılıyorsun İshak Usta, diye karşılık verdim. Benim niyetim seni diri diri yakmak değildi. Ben sadece, seni üç-yüz derece sıcaklıkta gözlem altına almak istedim. Bunda da hiçbir arka düşünce olmasa gerek.

Dışardan gelenler açıklamamı büyük bir şaşkınlık ve öfkeyle dinlediler. Ama, pişiricinin anlattıkları olsun, adamların kendi gözleriyle gördükleri olsun o kadar açıktı ki bunlar herhangi bir açıklama gerektirmiyordu.

Bir saat sonra bir hastane arabasıındaydım.

On minare boyunda iki hastane hademesi beni aralarına almış Bakırköy Akıl Hastanesine götürüyorlardı.

Doğrusu, bu sonuç benim için beklenmedik bir şey değildi. Gözlemlerime akıl erdiremeyen insanların yeni bir yöntem karşısında bütün bütüne çileden çıkmaları kadar doğal bir şey olamazdı.

Bu bir yana, bu öykünün bir sonu olması da gerekir.

Öykü yada roman kişinin delilerevine girmesi kadar fir-firimsi ve okurları yormayan bir son ise az bulunur.

Gerçi, benim öyküm akıl hastanesine girmekle de bitmiş olmuyordu. Benim sonum, çok daha değişik, çok daha bek-lenmedik bir sondu.

Ne var, birçokları buna da klasik bir son gözüyle bakacaklardır. Ama olaylarla oynamayı seven küçük bir azlığın onda büyük bir incelik sezeceğini ve bütün insanlığı kavrayan bir acının onda dile geldiğine inanacağını umarım.

Yoo, üstüme varmayın, ben o umulmadık, o şaşırtıcı son-dan önce, size yeryüzünde, matematik kesinlik diye bir şey olmadığını da anlatmalıyım.

Hoş, birçokları buna da dudak bükecek, buna da ne gerek var diyecek ama matematik kesinliğin yokluğunu benim öy-kümden ayrı tutmağa da hiçbir biçimde olanak yoktur.

Hem sonra, dünyadaki mutluluğun matematik kesinliğe dayandığı düşünülecek olursa, bu konu üzerinde açık bir ka-nıya varmanın ne kadar gerekli olduğu da kabul edilmelidir.

XVIII

DÖRT KÖŞELİ ÜÇGEN

Siz hiç kapana tutulmuş aslan gördünüz mü?

Ben gördüm.

Ne ki, bu gördüğüm şeyin aslan olduğunu hiçbir türlü ile-ri süremem.

Kapanın kendine özgü bir biçimleme yordamı vardır. Onun içine girdikten sonra, bir canlının daha önceki durumuyla bir ilgisi olabileceğini sanmıyorum.

Hani, bunların caneviyle bağları kaldığı da pek söylenemez.

Bunu siz, bir deneyle anlayabilirsiniz.

Meydanlarda dört yıldızlı söylevleri çeken insanları, sözle-rinin en tangolu anlarında tutup bir kafes altına sokun, bun-ların zıngadak durakladıklarını, şabanlaştıklarını, ağa tutul-muş balık gibi renk değiştirdiklerini görürsünüz.

Ama bir meydan söylevcisini tutup kafese koymak kimse-lerin aklına gelmez. Gelmediği için de kafes ruhbilimi üzeri-ne kimsenin doğru dürüst bir düşüncesi yoktur.

Ben bunu Akıl Hastanesinin bir odasına kapatıldıktan son-ra daha iyi anladım.

Hem bunu anlamak için uzun bir zamanın geçmesi de gerekmedi.

Odaya sokulduktan, odanın kapısı üstüme ilk kez kilitlendikten hemen sonra, artık tümünden kendi dışımda bir insan olduğumu gördüm.

Kollarım iki yabancı çocuk gibi omuzbaşlarımdan sarkıyor, ayaklarım eşi görülmemiş bir düşmanlıkla benden öteye atılmak istiyordu.

İlkin, bu durum bana çok aykırı geldi.

İnsanın kendi bedenine uzaktaki bir nesneyi gözler gibi bakması gerçekten pek tuhaftı.

Gelgelelim, iş ne kadar tuhaf olursa olsun, istediği zaman dışarı çıkamıyacağı bir yere kapatılan bir adam ayaklarına, karnına, midesine, kollarına, dudaklarının ve burnunun da bir parçasına, teleskopla yıldızları seyreden bir gökyüzü bilgini gibi hiçbir şey anlamadan bakmak zorundadır.

Gerçi, benim gözlemcilik yaşantımda, kendi kendimi gözleyişim çok olmuştu. Ama bunları hep kendime bağlı şeyler olarak gözetlemiştim.

Şimdiyse, bedenimin karşısında bir yabancı, bir evde ilk kez geceleyen bir konuk gibi duruyordum.

Dakikalar, saatler geçince yavaş yavaş bu yeni duruma da alıştım. Bundan bir memnunluk duymağa bile başladım.

Hele, usumu, kendi kendine konuşma kurma işine kaptırınca acılarımın biraz yatışır gibi olduğunu da sandım.

Yaşamayı kendi diyaloglarıyla yürütmenin bütün bilgileri aşan bir bilim olduğunu, çok eskiden, kimi bilgilerle, dervişlerden işitmiştim.

Bir zamanlar, bunu elde etmek için oyunlar ezberlemiş, kendi kendime sorulu, yanıtı konuşmalar düzenlemiştim.

İnsanın kendi kendisiyle diyalóg kurmasının kimi özellikleri vardı.

Kendi kendisiyle konuşan bir adamın, dış etkilere sıyrılması, kendini diyalogların akışına bırakması gerekti.

Gerçi, kafada düzenlenen diyalogların nesneler dünyasıyla bir alışverişi bulunmadığını ileri sürmek, ilk anda saçma bir şey gibi görünür. Ama, dikkat edilirse, kişiöğlunun kendi kendine düzenlediği konuşularla günlük yaşam konuşuları arasında derin bir ayrılık vardır.

Doğrusu şu ki, "Sen kimsin?" sorusunu günlük olaylarla düşüp kalkan adam da, diyalogları kendi kafasında yaratan adam da sorabilir. Ne ki, deneyler dünyasının adamı "Sen kimsin?" derken buna sesinden, kişiliğinden gelen bir şeyler katar. Dahası, o, bunu yaparken birtakım cansız sözcüklere ruh kattığını da düşünmüştür.

Ama ötekisi, bu türlü davranışların topunu kendinden uzak tutmak ister. Ona göre, kişilik, bilim çalışmalarını bulandırmaktan başka bir özellik taşımaz.

Şu da var ki, deneyler dünyasında "Sen kimsin?" sorusunun karşılıkları çok sınırlı iken, beri yanda bunun sonsuzu kucaklayan karşılıklarına rastlanabiliyordu.

Sözgelişi, nesneler dünyasında "Sen kimsin?" sorusuna kimse, hayvan yaşantısı sürenler bile, "Ben hayvanım" demediği halde, özneler dünyasında "Ben hayvanım.", "Ben eşeğin biriyim." sözleri istenildiği kadar kullanılabiliyordu.

Üstelik, deneyler dünyasında bu soruyu öyle herkese sormağa da gelmiyordu.

Kimi kişilere "Kiminle görüşüyorum efendim?" yada "Kimden şeref alıyorum efendim?" denilmesi gerekti.

Kendi kendisiyle diyalog kurmanın zorlu yanları da vardı. Ne bileyim, belki de bu bana öyle geliyordu.

Gözlem türeten bir makineden başka bir şey olmayışım beni diyaloglara karşılık bulmakta gerçekten güçlüğe uğratiyordu.

Çoğu zaman karşılıkları birbirleriyle karıştırıyordum.

Yada bulduğum bir diyalog parçasını gözlemlerimin ara-

sında yitiriyor, onu yeniden yakalamak için gözlemleri hallaç pamuğu gibi didiklemem gerekiyordu.

Kimi zaman da diyalog yerine yanlışlıkla gözlemlerden birini kullandığım oluyordu.

İşte o zaman boşu boşuna diyalog yürütüyor, yanlışımı anlayınca da, işe, yanlış olduğum yerden başlamak zorunda kalıyordum.

Bu diyaloglar, bana zamanla, bilginlerin dillerinden düşürmediği matematik kesinlik sözünün de hiçbir değeri olmadığını anlattı.

Hoş, sorunu bu biçimde ele almak da pek doğru değildi. Gerçekte bu sözün de bir anlamı vardı.

Ama bu anlam kimi koşullara ve yerlere çok bağlıydı.

Bunu size biraz açayım:

Kendi kendimle diyalog kurmağa başladığım zaman çalışmalarımı ancak matematikle ileri götürebileceğimi düşünmüştüm.

Bir cümlenin karşısında çok çok 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 cümle vardı.

Zaten matematik de, sıfırı saymazsanız, bu dokuz sayı üzerine kurulmuştu.

Ötekiler, bunların birbirleriyle ilişiklerinden doğan şeylerdi.

Bu yolu tutup da belli sayıdaki karşılığın ilişiklerini de araştırmağa kalkınca, işlerin adamakıllı çorbaya döndüğünü sezinledim.

İlkin “Güneş eflâtun mudur?” dediğim zaman bunun karşısına “Evet eflâtundur” yanıtının gelebileceğini sanırken, yanıtların birbirleriyle bağlarını yakalayınca “Evet eflatundur” yanıtının da pekâlâ “Hayır eflâtun değildir” yada “Nasıl olur güneş ebrulîdir” karşılığı kadar yerine oturduğunu görüyordum.

İşte o zaman, her soruya her karşılığın uyabileceğine vardım.

- Bu durum matematik alanında da tıpkı tıpkısına böyleydi.
- İki beş daha kaç eder?
- diye soruyordum kendime:
- Yedi!
- diye yine kendime kendim yanıt veriyordum.
- Bilemedin on eder.
- Saçmalama, bunu çocuklar bile bilir. İki beş daha yedi eder.
- Ama elimde zaten üç varsa, on etmez mi?
- Bak ben bunu düşünememiştim. Evet iki beş daha on eder.
- Dikkat et, bu, her zaman için böyle değildir. Elimde sekiz varsa, o zaman da on beş eder.
- Gördün mü, insan matematik karşısında hep uyanık olmalı.
- Demek, ancak elimde hiçbir şey yoksa, iki beş daha yedi eder, öyle mi?
- Gene bilemedin. Elinde hiçbir şey yoksa, o zaman da, iki beş daha sıfır ediyor demektir.

Matematik kesinlikten ancak kimi koşullar altında lâf açılabilceğine varışım beni, kapatıldığım yer üzerinde de kuş-kulara götürdü.

Bir gün yemeğimi getiren hastabakıcıya bu kuşkumu açıkça belli ettim.

- Arkadaş siz beni ne biçim bir yere kapadınız?
- Beğenemedin mi, burası hastanenin en iyi odası.
- Onu sormuyorum. Yani bu oda bir kare midir, yoksa bir üçgen mi?
- Elbette kare. Görmüyor musun dört köşesi var.
- Dört köşesi olduğunu sanmıyorum. Bu oda açıkca üç köşesi olan bir üçgendir.
- Sayalım o halde 1, 2, 3, 4. Gördün mü kare.

— Amma yaptın ha! 1, 2, 3. Dördüncüyü nerden çıkarıyorsun?

— 1, 2, 3. Dur bakayım, sen beni de şaşırtacaksın. Yeniden sayalım 1, 2, 3, 4. Oldu mu?

— Dur acele etme. Sen kapının yanındaki köşeyi de sayıyorsun.

— Sen saymıyor musun?

— Yani beni buraya bütün köşeleri saymak için kapattığını mı söyleyeceksin?

— Öyle bir şey demedim.

— O halde, lamı cimi yok, bu oda bal gibi bir üçgendir.

XIX

VAROLMAK YADA VAROLMAMAK

Yaşamının ilkelerine uzanmış kitaplarda, insanoğlunun ömrünün ilk yarısını ikinci yarısını beklemekle, ikinci yarısını da ilk yarısını anmakla geçirdiği yazılı olmalıdır.

Hoş, bunlar şairce kesinlemelerdir.

Bunlara hiç mi hiç kulak asmamak gerekir.

Ama insanoğlu, belli bir yaşamadan, belli bir serüvenden sonra gerçekten yorulur, başını bir ağaç kütüğüne yaslamak, o güne kadar derlediği yaşantıların bir hesabını çıkarmak ister.

Diyeceğim, böyle bir hesaba ben de iyiden iyiye teşneydim.

Gözlemlerimin durmak dinlenmek bilmemesi karşısında hesabın içinden çıkamıyor, boyuna işe yeniden başlıyordum.

Doğrusunu söylemek gerekirse, gözlemleme işinin dizginleri benim elimden çoktan çıkmıştı. Gözlemler, benim düşüncemin dışında kendi kendine işleyen bir bilgisayar andırıyordu.

Bense, yaralarını tavandaki aynada seyreden bir hastaya

benziyordum. Gözlemlerin korkunç bir hızla çoğaldığını görüyor, görüyor, hiçbir şey yapamıyordum.

Yaşama gücümse, her dakika biraz daha eksiliyordu. Biri kulağını kalbime dayasa, yüreğimin artık çarpmadığını işitebilirdi.

Kalbimin pıtpıtını ortaya koyacak hiçbir belirti yoktu.

Ne var, nefes aldığımı, yaşadığımı çok iyi biliyordum. Bu, belki, ölümle dirim arası bir alandan geçtiğimi gösteriyordu.

Nerde olursam olayım, yitik düşmeye yine de boyun eğmiyor, gözlemlerin bana verdiği acıya insanüstü, doğaüstü bir dirençle karşı koyuyordum.

Bu direnç, gerçekten, öyle akıldan geçebilecek şeylerden değildi. Bugün o günleri yeniden yaşamak gerekse ben bile aynı katlanışı, aynı sabrı gösterebileceğimi ummam.

Derken, bir gün acılarım artık hiçbir biçimde taşınamıyacak bir kata yükseldi.

Gözlemlerim öylesine çoğalmışlardı ki ağzım, kulaklarım, burun deliklerim bile onları dışarı vermeğe yetmiyordu artık.

Çıkış yerlerinde gözlemler, çokluk tıkanıp kalıyordu.

İlk günler bu tıkanıklığı giderecek bir çare bulmadım değil. Ayağa kalkarak, hopladım, zıpladım, gözlemlerin kendilerine yol açmalarını sağladım.

Bu, çok çok üç gün sürdü.

Üçüncü günün bitiminde artık zıplamaların, hop oturup, hop kalkmaların da para etmediğini gördüm. Gözlemlerimin bütün çıkış boruları bir daha açılmamasıya tıkanmıştı.

İşte o zaman, o şaşırtıcı, o umulmadık son beni yavaş yavaş kavramağa başladı.

Bu sona kimsenin inanmayacağını biliyorum.

Çünkü bu denli sonlar Binbir Gece Masalları içinde yer alabilir ancak.

Ama öykümü başındanberi dikkatle izleyenlerin bana arka çıkacaklarını sanırım.

Hem sonra, şimdi anlatacağım şeyler uydurma olsa, bu o kadar önemli de değildir. Asıl önemli olan benim şimdiye değin anlattıklarımıdır.

Uyanık bir okur şunu bilmelidir ki, bir öykünün doğruluğu yada güzelliği sonuyla hiç ilgili değildir.

Ama benim öyküm yüzdeyüz doğrudur da..

Nedir, hiçbir doğruya benzemiyen bir doğrulukta oluşu birçoklarını yadırgatacaktır.

Bir şey daha var: Ben bu öyküyü delilerevine adım attığım gün de kesebilirdim.

Bu öykü o zaman da kendinden bir şey yitirmezdi.

Anlattıklarımı orada kesmeyişim okurlara verdiğim önemdendir.

Bir yazarı, okurlara önem veriyor diye suçlamağa kalkmak da kimsenin aklından geçmese gerek.

Hem ben şuna da inanıyorum: Bir yazar başından geçen serüvenlerin kimilerini anlatmak, kimilerini ise anlatmamak hakkını kendinde bulmamalıdır. O, bir şeyi öykülemeye başladı mı onu sonuna değin, bütün fazlalıkları, bütün ağırlıkları, bütün hoşforoşluklarıyla okurların önüne sermeğe bakmalıdır.

O umulmadık son kapımı çaldığı vakit ben de odanın alaca karanlığında kollarımı, bacaklarımı uğuşturuyordum.

Birden parmaklarımın içinde, kemiklerimin çatırdadığını hissettim.

İlkin bunu pek umursamadım.

Bunun, acıların bende uyandırdığı bir yanlış duyudan ileri gelebileceğini geçirdim usumdan.

Ne ki, biraz sonra, kollarımın, boyumun hafifçe uzadığını sezinledim.

Bu büyüme o gün, ertesi gün de sürdü.

Ertesi gün kaba kuşluk vaktine doğru ise korkunç bir hız kazandı.

Üçüncü günün sabahında başım artık tavana değecek bir durumdaydı.

Daha ertesi gün ise ayakta duramaz oldum.

Büyümem bir türlü durmak bilmiyordu.

Uzuyor, uzuyor, uzayordum.

Yedinci gün, odada barınabilmek için, yılan gibi kendi içime kıvrılıp çöreklenmem gereği doğdu.

Bütün umutlarımı yitirmiştim.

Ayakyoluna gidip gelirken ölüm terleri döküyordum.

Odadan dışarı çıkmak için, ilkin başımı uzatıyor, sonra ellerimi ileri götürerek bedenimi, ayaklarımı çekiyordum.

Hastanede herkes durumumu öğrenmişti.

Her ayakyoluna gidişimde kapılar açılıyor, koridorlardan bir solucan gibi sürüne sürüne geçmemi görmek için bir sürü insan dışarı fırlıyordu.

Hastane doktorlarını da bir telâştır almıştı.

Günün her saatinde yanıma geliyorlar, büyümeme engel olacak bir çare araştırmağa çalışıyorlardı.

Tıp dünyasında insanların küçülme hastalığına uğradığı çok görülmüştü. Büyüme hastalığı ise ilk kez benimle tıp alanına adımını atıyordu.

Hoş, bu büyüme hastalığına günlük olaylar dünyasında da sık sık rastlanılabiliyordu. Ama benimkiyle o türüsü arasında çok büyük ayrılıklar vardı.

Doktorlara ağzımı açıp bir şey söyleyecek durumda değildim.

O zavallılıklar ise beni kurtarmak için bütün bilgisizliklerini yanyana diziyorlar, her saatbaşı beni mum gibi eritip yamış yağma bakıyorlardı.

Şehrin bütün doktorlarının dilinde ben vardım artık.

Her zaman için, baş ucumda dört, beş, on doktor bulunuyordu.

Doğrusu, onlar da fil tufanına yakalanmışa benziyorlardı.

Yok yere odadan çıkıyorlar, koridorları koşarak geçiyorlar, sonra büyük işler başarmış gibi yeniden koşar adımla yanına dönüyorlardı.

Bir gün doktorları şaşırtan daha başka bir şey oldu.

O güne kadar yalnız boya çekerken, birden ene doğru bir gelişme de göstermeğe başladım.

Bu artık, işin son kertesiydi.

Koridorlardan solucan gibi sürünerek geçmek şansını da yitirmiştım artık.

Doktorlar benim ayakyoluna gidemiyeceğimden değil de duvarlar arasında sıkışıp kalacağımdan korktular.

İşte o zaman, üç dört adam getirerek bulunduğum odanın avluya bakan duvarını yıktırmağa başladılar.

Ama benim dört bir yana dal - budak salışım adamların duvarı yıkma çabukluğuna taş çıkartacak bir hızdaydı.

— Hıh, diyordum kendi kendime, siz boşuna kazma sallamayın. Siz ne kadar kazma sallarsanız ben o kadar şişerim. Bir gözlemcinin yapabileceği en doğru iş de şişmektir. Yoo, siz bunu önleyebilirdiniz. Bu, zor bir şey değildi. Evet bay doktorlar siz gözlemlenecek şeyleri ortadan kaldırmakla benim sağlığımla yitirmemi önleyebilirdiniz. Böyle şey olmaz mı dediniz? Bakın hele.. Siz, demek mikropları değil, hastaları öldürmek düşüncesindesiniz. Nasıl, ben mi mikrobum, ben, ben, ben ha? Demek ben mikrobun ta kendisiyim ha? Durdurun şu kazmaları bay doktorlar, sesinizi alamıyorum. Demek ben.. Demek ben.. Bağırın rica ederim. Bağırın, gürültüden kimse tedirgin olmaz. Herkesin zoru sessizlikten. Bağırın, sesinizi işiteyim. Peki ama, bir insan hem mikrop, hem de hasta olabilir mi? Demek sizi de şaşırtan bu. Hoppala, şimdi de bu sinek. Bay sinek, lütfen burnumun üstünden çekilir misiniz? Şişemem ya, siz orada oldukça rahatça şişe-

mem. Nasıl, şimdi şişmeyeyim de sonra şişeyim, öyle mi? Haa, demek ben sizin keyfinize göre şişecek, keyfinize göre de şişmiyeceğim? Yağma yok bay sinek, bir gözlemci sineklere kulak asmadan şişmesini bilmelidir. Durdurun şu kazmaları, rica ederim. Hiçbir şey duyulmuyor. Tavukların, civcivlerin boğazlanması bile duyulmuyor. Sizler de sayın doktorlar benim nasıl şiştiğimi görmek istiyorsanız, lütfen bahçede biriken meraklıların yanına. Orda, belki bir insanın hem mikrop, hem hasta olabileceğine inanan kimi padişahlara da rastlayabilirsiniz. Ama siz de lütfen sayın kazmacıoğlu kazmacılar kazmanızı o kadar canla başla sallamayın. Ben siz olmasanız da şişerim. Ne dediniz, bir dakika bay kazmacılar.. Sayın doktorları işitemiyorum. Tıp bilimini altüst mü ediyorum? Rica ederim, ben hiçbir şeyi altüst etmiyorum. Ben bir gözlemciyim. Bir gözlemci hiçbir şeyi altüst etmez. Haa, orası beni ilgilendirmez. Gözlem altındaki kişi gözlemden tedirgin olursa, ben buna hiçbir şey yapamam. İnsan ya sinirlenini güçlendirmeli, yada kevenli kevenli dağların yedi kat içine saklanmalı. Hello bay bakkal, demek siz de buradasınız? Nasıl bay manav da mı geldi? Oo, oo. Oo, oo demek bay vali de buyurdular? Nasıl, bay genel müdür de mi? Bakın işte bunu beklemiyordum. Ne dediniz, bay genel müdür mü, bay genel yazman mı? Bay genel yazman öyle mi? Hayır, bunda bir yanlışlık olacak. Genel yazmanlar buraya gelemmez. Onlar, kurumun işlerini kimselere bırakamazlar. Yanılmıyorum, canımın cık cık damarı. Ben onları iyi bilirim. Kurumun çalışacak şeylerini kimseye bırakmazlar. Bay sayman da bırakmaz ama, o, ne de olsa, bu yerlere gelmeğe vakit bulur. Bay sayman, bay kasap, bay kasap-sayman, bay genel yazman, bay kasap-yazman siz de burnumdan çekilin lütfen. Yapacağınız bir halt varsa lütfen daha rahat bir yere. Nasıl, sizin işinize engel mi oluyorum? Nasıl, polise vermekten başka bir çıkar yol görmüyor musunuz? Peki ama, neden bay genel yazman, bay genel sayman polise verilmiyor da ben veriliyorum? Na-

sıl, onlar bir şey yapmış değiller mi? Ne dediniz, bir şey yapmadılar mı? Nasıl, onlar yapmadılar mı? Ne dediniz, onlar, onlar değil mi? Yanlış mı anlıyorum? Boyuna yanlış anlıyorum öyle mi? Bağışlayın, bu kazmacılar varken.. Bu kazmacılar varken biz daha çok.. Bir dakika bay kazmacılar. Bir dakika.. Bakın bay genel müdür de gelmiş. Bay genel-genel-müdür de gelmiş. Hem bakın daktilo Melâhat'ı da koluna takmış. Nasıl, onun işi zaten bu mu dediniz? Ah, yine yanlış anladım galiba? Yanlış öyle mi? Nasıl? Yanlış değil mi? Bağırsanıza biraz. Bay kazmacılar, lütfen. Bağırın yanlış anlamıyorum. Yanlış anlamıyorum. Bağırın, yanlış.. Yanlış yanlış bağırın. Kazmacılar, mezarcular lütfen..

Nedir, kazmacılar bana mısın demiyorlar, boyuna kazmayı indiriyorlardı.

Bense adamakıllı şişiyor, şişiyordum.

Bay bakkaloğlu bakkal, bay manavoğlu manav, bay ahçıoğlu ahçı, bay genel yazmanoğlu genel yazman, bay saymanoğlu sayman bana bakıyor ve ben şişiyordum. Ama kibarlığımı, gün görmüşlüğüümü de hiç elden bırakmıyordum.

Bir ara son çırpınışlarım arasında bunca saygı değer kişiye son bir selâm sarkıtmayı da düşündüm, gırtlığımın olanca gücüyle:

— Hoşça kalın,

diye bağırdım. Gelin görün ki, ağzımdan, birdenbire fren yapan bir otomobilin cızırtısından başka bir şey çıkmadı. Bunu, onların, selâm yerine alıp almadığını hâlâ bilmiyorum.

Zaten dışardaki insanlarla ses alışverişim de durmuş gibiydi. Onların hiçbir sözünü işitemiyordum artık.

Seslerin bütün bütüne kesildiği bir sıra kalbimden atardamarlara doğru akıp giden bir şeyin artık pıhtılaşmağa ve ak-mamağa başladığını duydum.

Ama benim öykümün sonu bu da değildir.

Daha doğrusu, öyküm burada sona ermesine eriyor ama benim serüvenimin bir başka sonu daha var.

XX

SİRAKÜZE KRALLARI, SİRAKÜZE İMPARATORLARI

Bir öykünün sonuna vardıktan sonra bile bitmemiş olmasına kimi okurlar kızacaktır.

Eh, hakları da yok değil.

Mantık alanında olsun, gel - git dünyasında olsun her zaman rastlanılan olay şudur ki, bir şey sona erdi mi artık onun sona ermediğinden lâf açmak hiçbir türlü beklenemez.

Gerçi, otuz iki kısımlık kovboy filmlerinin kuruluşu da bundan başkası değildir. Onların her iki kısımlık bölümleri sonunda film bir kez biter, sonraki bölümde de yeniden başlar. Ne var, yaşam, bir kovboy filmi olmadığı için, bir hikâyenin bittikten sonra bitmeyeceğine yada ikili bir sonu olabileceğine kimseyi inandıramazsınız.

Hele filozoflar, buna, ustaca düzenlenmiş bir yalan gözüyle bakarlar. Ama, gerçekte, onlara pek kulak asmamak gerekir. Onlar eşyaların neden ters yüz olduklarını değil, ters yüz olurken yerçekimi kurallarına aykırı davranılıp davranılmadığını araştırırlar sadece. Filozoflar, çokluk, bir şeye gü-

zel demekle başka bir şeye çirkin demiş olduklarını bile se-zemiyecek durumdadırlar.

Doğrusu, benim öyküm de bu ilkeyi hiçbir biçimde yalan-lamıyordu. Ama, akıl hastanesindeki o umulmadık sonun, gerçekten benim başımdan geçip geçmediği çok su götürürdü. Yalnız o mu, gözlemleri satmağa kalkışan, Dumanlı Recep'in Tiyatrosunda Kanlı Nigâr oyununa çıkan, cırcırböceklerini kovalayan, İshak Ustayı üçyüz derece sıcaklıkta gözlem altı-na alan kişinin de ben olup olmadığımı açıkça bilemiyordum. Hani, serüvenimin nerede başladığını bile pek çıkaramıyorum desem doğru olur. Dahası var, Tütün Yaprakevi'nde çalışmış oluşum bile bana Dede Korkut Masallarından biri gibi geli-yordu. Tek doğru şey, başka bir deyişle, aklımda tuttuğum tek şey gözlemciliği elden bırakmayışımı.

Zaten, yıllar geçince, gözlemler de sağlığıma dokunmaz ol-muştu. Bu, bana, yeni bir mutluluk ülkesinin kapılarını açtı. Buna, hiç de zorlukla varmadım. Banyo içindeki kıllı ba-caklarından özgül ağırlık yasasını çıkaran Arşimed gibi, ben de, bir sabah yüzümü yıkarken kendimi birden bütün açmaz-ların sona erdiği aydınlık bir yol üstünde yakaladım. Yalnız, ben, "Buldum, buldum!" diye bağırarak don-paça sokağa fırlamadım. Durdum, bulduğum şeyin başını sonunu ölçüp biçtim.

İş, gerçekten, çok basitti. O güne değin bunu akıl edeme-miş oluşumdan kendimi ayıpladım. Yapılacak şey, gözlem-lerden kurtulmağa çalışmak değil, onların bana mutluluk ge-tirdiğine kendimi inandırmaktı.

Bunun için, günün belli başlı saatlerinde, kendi kendime:
— Gözlem yapıyorum, demek mutluyum!
demeğe koyuldum.

Yemeğe oturur, sabah yataktan kalkıp gerinirken hep bu sözü tesbih çeker gibi çekiyordum. Gözlem derlemenin büyük bir esenlik olduğunu yeniden kabullenmişim.

İşim, gücüm yine eskisi gibi gözlemcilikti artık. Bunun

için hiçbir kılığa girmekten çekinmedim. Garsonluktan, kamyon şöförlüğünden tutun da şarkıcılığa, aşk tellallığına, lâğımcılığa kadar denemediğim iş, burnumu sokmadığım nesne kalmadı.

Bunlar belki ağır işlerdi.

Çok ağır işlerdi.

Ama bana gözlemciliğimin bir anlamı olduğunu anlattıkları için ben bu sıkıntılara teşekkürler yağıdırıyordum.

Gün geldi, gözlemci olmadan yaşanmıyacağını da anladım. İşte o vakit:

— Gözlem yapıyorum, demek varım!
demeğe başladım.

Bu söz o kadar hoşuma gidiyor, beni yaşamaya öylesine bağılıyordu ki bunu, günün her saatinde, dilimden düşürmüyordum:

— Gözlem yapıyorum, demek varım! Gözlem yapıyorum, demek varım! Gözlem yapıyorum, demek varım..

Doğrusu, yeryüzünde bel bağlanabilecek tek gerçek gözlemcilikti.

Gelgelelim, insanlar, uşaklık pahasına elde ettikleri bir lokma ekmeğı yitirmekten korktukları için görünüşlerin ötesine geçmekten çekiniyorlar, gözlemci olmağı yanaşmıyorlardı.

Bu yüzden de, dünyayı çok başka türlü tanıyorlardı.

Söz gelişi, erkeklerin de, kadınların da başka başka adları oldukları sanılıyordu.

Oysa, kadınların topunun adı Havva, erkeklerin ise Kabil'di. Kabil'ler, gözlerini kırpmadan, kardeşlerini öldürüyorlardı. Hoş, kardeşleri öldürüldükten sonra Habil adını alıyorlardı ama, ölmeden önce onlar da, Kabil diye çağrılıyordu.

Kabilce yürüyorlar, Kabilce düşünüyorlar, Kabilce sırtıyorlardı.

Kimi zaman, Kabil'ler de öldürülüyordu.

İşte o zaman onlar da Habil adını alıyorlardı.

Nedir, bir Kabil'e ne vakit adını sorsanız size:

— Habil!

karşılığını veriyordu.

İlk görünüşte, Kabil'ler gözü pek insanlara benziyorlardı. Ama yüzlerine, bağışlayın, burunlarına, burun kalıplarına biraz dikkatlice bakınca bunların ne kadar ödle, ne kadar tabansız olduklarını sezmemenin olanağı yoktu.

Bir genelev patronunun dostluğunu yaptığım günler, Kabil'leri daha yakından tanıdım.

Kabiller buralarda süt dökmüş kedi gibiydiler.

Patron, onlara, yakası açılmadık küfürler savuruyor, onları tekmelerle dışarı attırıyordu. Onların ise, gıkı bile çıkmıyordu. Sadece arkalarına gönderilen tekmeleri bir derviş bilgeliğiyle devşiriyorlardı. Kimi zaman da patronun:

— Haydi baylar, kızları alalım!

sözüne uyuyorlar, kızları alıp yukarı kata çıkıyorlardı.

Yukarda ise, onların, açıkça, rahatça pembe, yeşil, mavi, nohutî abajurlar altında öldükleri işitiliyordu.

Bu, belki, gerçekte, yaygın bir bilgi değildi. Ne yapalım ki, erkekler böyleleyin ölüyorlardı. Üç kez, beş kez, on kez, yüz kez ölüyorlar, tükeniyorlardı. Dahası, genelev patronu, kimi zaman, işe karışmak gereğini duyuyor, kızlardan birine:

— Kızım, sen de çok öldürüyorsun!

diyordu.

Kız ise orali olmuyor, omuz silkiyor, amerikan çikleti çiğniyor, kaba etlerini hart hart kaşıyor:

— Ne yapayım anne, benim elimde değil ki..

Daha tuhafı var, genelevlerdeki renkli ölümler, şehrin öteki kadınlarının, hiç değilse afacanlarının da merakını uyandırıyor. Bu ele avuca sığmaz kadınlar kendi çevrelerindeki erkeklere boyuna oraları soruyorlar, erkek kılığına girip oralara gitmek isteğini gösteriyorlardı.

Bunların içinde, arabayla o evlerin sokağından geçen, kapı aralarından kendilerine yasak olan dünyanın gizliliklerini, karışıklıklarını çözmeğe çalışanlar da vardı.

Gözlemlerin yükünden kurtulmanın anahtarını elime geçirdikten sonra benim çırılçıplak yada yanık şeker rengine so-kağa fırlamayışım Arşimed gibi Siraküze kralına kul olmayışım- dan ileri geliyordu.

Gerçi, ben Siraküze krallarını takmıyordum ama, her yerde, her adımda bir Siraküze kralı vardı.

Hem bu Siraküze kralları Arşimed'inki gibi de değildi.

Bunlar çevrelerine bunaltı okları savurmak, insanları akşam ahıra, sabah çayıra sürüklemek için ellerinden geleni ardlarına koymuyorlardı.

İşin kötüsü, bunlardan, insanlar, hiçbir biçimde, yakalarını sıyıramıyorlardı. Çünkü Siraküze krallarının arkasında Siraküze imparatorları duruyordu. Siraküze imparatorları ise ölüyorlardı da Siraküze krallarından geçmiyorlardı.

Şu gizli kalmasın ki, Siraküze krallarının, Siraküze kralı olduklarını bilen de pek yoktu. Ne diyorum, bunlar da, kendilerinin Siraküze kralı olduklarının bilincinde değillerdi. Siraküze kralı gibi davranıyorlar, ayıp değil ya, Siraküze kralı olduklarını bilmiyorlardı. Biri çıkıp da "Haa, demek siz de Siraküze kralısınız?" yada "Demek Siraküze kralı sizsiniz?" dediği vakit de ağız açık ayran budalasına dönüyorlardı.

Ben Siraküze krallarını çok iyi tanırdım. Onların kollarını kıpırdatmalarından, yüzlerinin rabbiyesinden Siraküze kralı olup olmadıklarını çıkarırdım. Bir kez de, Siraküze kralı olduklarını anladım mı, artık kafamı kesseler, onların semti- ne uğramazdım.

Ey okurlar, şunu da belleyin ki, benim, onlardan bucak bu- cak kaçışım, Siraküze krallarını ortadan kaldırmıyordu. Ter- sine, onlar, kendilerine karşı çıkacak bir kişi, bir gözlemci bulunmadığı zaman bütün bütüne celâlleniyorlar, kendilerinden başkalarını Siraküze krallığı işleriyle suçluyorlardı.

Ama Siraküze krallarının bütün nemrutluğu, bütün kök söktürücülüğü, kullarına karşıydı. Siraküze imparatorlarının

önünde Siraküze kralları yerlere kapanıyor, tozlara beleniyor, Siraküze imparatorlarının tabanlarını yalıyorlardı.

Siraküze imparatorları ise, sıraları gelince, kendilerinden daha aznavur, daha çakıcı imparatorlara, şehinşahlara boyuneğiyorlar, onların oturaklarını kutsal bir nesneymiş gibi başlarının üstlerinde taşımaktan çekinmiyorlardı. Bunlar suratlarına yağdırılan tükrük sağnakları karşısında da şöyle bağırıyorlardı:

— Çok şükür Tanrım, bize bu günleri de gösterdin!

Bütün bunların aldatıcı, üzücü, çileden çıkarıcı bir görünüşü de vardı.

Kimileri Siraküze krallarına peygamber gözüyle bakarken, kimileri de sizin üçkağıtçı dediğinize Siraküze kralı damgasını vuruyordu.

Gözlemciliğimin ilk yıllarında, ben, gerçeklerin anlamını değiştirmeye yada gerçekleri başka türlü göstermeye çalışan kişilere karşı çıkmak istedim. Bu, fincancı katırlarını ürkütmekten başka bir işe yaramadı.

Gerçi, her kapağın altında fincancı katırlarının da bulunduğu öğrendim ama, sonunda, fincancı katırlarından ürken bir yaratık durumuna da düştüm.

Hoş, dünyada, insanlara uykusuz gözlerle düş gördürten sadece fincancı katırları da değildi.

Birtakım üçgenler de boyuna insanoğlunun ayağına takılı-yordular. Üçgenlere basmadan yürümeye ise, sözcüğün en geniş anlamıyla olanak yoktu.

Bu üçgenlerden birinin bir köşesine kurulsanız, başınızı belalardan kurtarabiliyordunuz ama üçgenlerin köşelerini ele geçirmek için üçgence bilmek, üçgence konuşmak gerekti.

Hem sonra, iş üçgence konuşmakla da bitmiyordu.

Üçgenlerin bir de dördüncü köşeleri vardı ki, insanoğlunun

gözü bunları seçmeğe elvermiyordu. Elvermediği için de, bütün çırpınmalar, çabalar, sıçramalar tantuna gidiyordu.

Ne var, dördüncü köşelerin gözle seçilmemesi bir bakıma iyiydi de..

Çünkü.. çünkü bu köşelerde Siraküze kralları oturuyordu.

Siraküze krallarının dördüncü köşelerde oturduğunu bilmenin ise kimseye yararı olduğu iştirilmemişti.

Ama, insanlara omuz vermeyi istemenin de büyük bir anlamı var denemezdi.

Kalabalıklara tehlikeleri duyurmak için, şuraya buraya dikkete bilecek "Dikkat! Burada bir üçgen var", "Burası Siraküze kralının ülkesidir", "Buradan fincancı katırları geçer" gibi levhalar çokluk, insanoğluna ayakta duracak yeri bulunmadığını anlatmakla sonuçlanıyordu.

Bu işe bir çare bulunsa da, insanların başlarını üçgenlere çarpmak alinyazısından kendilerini kurtarabilecekleri çok su götürürdü.

Onun için, üçgene çarptıktan sonra "Haa, burada bir üçgen varmış" demekle "Tamam, şimdi kafamı üçgene çarpıyorum" dedikten sonra üçgene toslamak arasında büyük bir ayrılık olduğu sanılmamalıdır.

Ben bütün bunları, bu köpek dolaplarını, bu çanak mehtaplarını, bu beberuhulukleri, bu hesapları, bu çelmeleri, bu kavun - karpuz sergilerini görüyor vede onlara yaklaşmamağa bakıyordum.

Son yıllarım, bütün büyük ozanlar gibi, yalnızlık içinde geçti deyebilirim.

Meydanlarda, parklarda, kırlarda, dağbaşlarında yaşıyordum hep. Yağmura, kara, soğuğa aldırıyor, bir başıma oluşumu büyük bir başarıyla sürdürüyordum.

Bu tutumumun iyi bir yanı da vardı.

Üçgenlerle karşılaşp, üçgenlerdeki Siraküze krallarının

balyozunu yedikten sonra arkasına neft yağı sürülmüş it gibi kaçmaktansa, üçgenleri daha uzaktan görür görmez tabanları yağlamak daha yeğdi.

Bunun için, Tanrının günü, tabanlarımı yağlı tutuyordum. Bir kaldırımın kenarında yada bir merdivende beni, tabanlarım avuç avuç makine yağı sürerken yakalayanlar, makaraları koyvermekten kendilerini alamıyorlardı.

— Yoo, baylar, diyordum ben de onlara içimden. Siz istediğiniz kadar gülebilirsiniz. Sizin gülmeniz, tabanlarım bol bol yağ sürmekten alakoyamaz beni. Gerçekte sizin yolunuz da bu olmalı. Evlerinizin başlarınıza yıkılması, çokluk, tabanlarınızı yağlı tutmamanızdandır. Size gelince, bonmarşe bebekleri, siz de yüzünüzü değil, tabanlarınızı yağlamalısınız.

Nedir, insanların benim bu iç-konuşmalarımdan haberi olmuyordu. Gerçi, kimileri yüzüme dikkatli, dikkatli bakınca, oradan bu iç-konuşmalarla ilgili bir iki esinti koparabiliyorlardı ama bundan pek bir şey elde edemiyorlardı.

Bense, bu iç-konuşmaları hiç aksatmıyordum. Sokakları, insanları kolaçan etmekten yoruldukça onlara dönüyordum. Bu iç-konuşmalar benim türkümdü. Bu bütün gözlemcilerin türküsüydü:

— Ne dediniz, sapığın biri miyim ben? Eğer bunu beni kızdırmak için söylüyorsanız boşuna uğraşıyorsunuz baylar. Ben, ömrüm boyunca, bir yük beygirine, gözlüklerinin iki yanını göremiyor diye kızmadım. Kızmam ben. Kızmak benim harcam değil. Kızsam da bu, gerçekleri daha iyi görmeme yarar. Durun bakayım, suratınız hemen de sirke satmaya başlamasın. Ben sizi iyi tanırım. Yoo, yoo iyi tanırım. Siz işinize yarayan gerçeklere el uzatırsınız sadece, yaramıyanlara da burun kıvrırsınız. Ne dediniz, ne dediniz? Lütfen sözlerinize biraz dikkat edin baylar. Bir insana durup, dururken ahlâksız deyemezsiniz. Çok rica ederim, terbiye sınırlarını aşıyorsunuz. Şimdi ben de kalkıp sizi aynı şeyle suçlandırısam ne olacak? Ama durun sayın baylar, ben ahlâksızsam, benim ah-

lâksızlığım sizi hiç kızdırmamalı. Öyle değil mi canım? Bana baksanıza, ben sizin ahlâksız olmanıza kızıyor muyum? Nasıl siz de mi kızmıyorsunuz. Yoo yoo, siz ahlâksızlığın kendi tekelinizde olmasını istediğiniz için kızmıyorsunuz. Başkasının ahlâksız olma özgürlüğü karşısında nevriniz dönüyor. Haa, ne buyurdunuz? Gözlemci olmak ahlâksız olmağa yeter, öyle mi? İşte şimdi haltettiniz baylar. Siz de gözlemci olabilmek gücünü elde edebilseydiniz böyle konuşmazdınız. Siz gözlemci olamıyorsunuz. Kolay mı canım? Herkes gözlemciliğe kalkışabilir mi? Siz istediğiniz kadar dudak bükün. Dernekleri, kurumları, apartımanları, otomobilleri, cıngıltılı kolyeleri bırakıp da gözlemci olabilir misiniz siz? Ne sandınız, otomobile kurulmakla gözlemcilik yürür mü? Nasıl, nasıl otomobilde daha iyi gözlem mi yapılır? Hayır canım, otomobille sadece insan çiğnenir. Ama dinleyin canlarım, Lafımı bitireyim, hiç değilse. Rica ederim, öyle hemencecik sıvışmayın. Lafımı bitireyim de başka yere gideyim. Bir gözlemci.. Ama nereye kaçırıyorsunuz canlarım, ciğerlerim? Dinleyin beni.. Bir gözlemci.. Dinleyin lütfen.. Gözlemci dediğin.. Benden iğreniyor musunuz? Ne çıkar bundan efendim? Siz akşamlara kadar bir sürü iğrenç şeyle kucak kucağa oturmuyor musunuz? Nasıl, benim başka işim yok mu dediniz? Ama işte benim işim de bu canım Gözlemcilik. Evet gözlemcilik dediğin.. Gene kaçırıyorsunuz, dinlemiyorsunuz beni.. Buradaki işimi bitiremezsem, başka yere gidemem ki.. Ne buyurdunuz, bana acıyor musunuz? Nasıl olur canım? Benim hiçbir şeyim yok ki bana acıyasınız. Ben anadan doğma bir atletim. Bir atlet -gözlemci. Gözlemci dediğin.. Dinleyin lütfen.. Kaçmayın hemen.. Gözlemci dediğin.. Ah beni boşuna terletiyorsunuz. Dinleyin beni.. Lütfen.. Akşama kadar daha bir sürü yer dolaşacağım. Dinleyin beni.. Lütfen dinleyin.. Lütfen dinleyin.. Lütfen.. Hiç olmazsa sözümü bitireyim. Sizden çok bir şey istemiyorum. Sözümü bitireyim. Dinleyin beni.. Ben bir gözlemciyim, uluslararası bir gözlemci. Dinleyin beni...

Cihangir

Ağustos - Ekim 1957

Siz hiç kapana tutulmuş aslan gördünüz mü?
Ben gördüm.

Ne ki, bu gördüğüm şeyin aslan olduğunu
hiçbir türlü ileri süremem.

Kapanın kendine özgü bir biçimleme yordamı
vardır. Onun içine girdikten sonra, bir canlının
daha önceki durumuyla bir ilgisi olabileceğini
sanmıyorum.

Hani, bunların caneviyle bağları kaldığı da
pek söylenemez.

Bunu siz, bir deneyle anlayabilirsiniz.

Meydanlarda dört yıldızlı söylevleri çeken
insanları, sözlerinin en tangolu anlarında tutup
bir kafes altına sokun, bunların zingadak
durakladıklarını, şabanlaştıklarını,
ağa tutulmuş balık gibi renk değiştirdiklerini
görürsünüz.

Ama bir meydan söylevcisini tutup kafese
koymak kimselerin aklına gelmez.

Gelmediği için de kafes ruhbilimi üzerine
kimsenin doğru dürüst bir düşüncesi yoktur.

